

**YENİ BİR KENTSELLİĞE DOĞRU
KIRKENT “R-URBAN”: ADAPTOGENEZ
YAKLAŞIMLA BİR SARIYER OKUMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Dilara Girgin

Fen Bilimleri Enstitüsü

Kent ve Mimarlık

Yüksek Lisans Programı

Özyeğin Üniversitesi

Mayıs 2023

Copyright © 2023 Dilara Girgin

**YENİ BİR KENTSELLİĞE DOĞRU
KIRKENT “R-URBAN”: ADAPTOGENEZ
YAKLAŞIMLA BİR SARIYER OKUMASI**

Onaylayan:

Prof. Dr. Hülya Turgut
Tez Danışmanı
Özyeğin Üniversitesi, Mimarlık

Doç. Dr. Güliz Özorhon
Özyeğin Üniversitesi, Mimarlık

Doç. Dr. Funda Uz
İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık

Onaylanma Tarihi: 24.05.2023

ÖZETÇE

Kent ve doğa ilişkisi, kentin yaşam alanını sağlayan yeşil altyapı, ormanlar, doğal ve kırsal alanların tahrip edilmesi sonucu uzun bir süredir zarar görmeye devam ediyor. Bu durum; yakın bir gelecekte sürdürülebilir olmaktan çıkacağı öngörülerek, yaşanabilir kent kavramının kır ile ilişkisini tekrar düşündürmekte ve tez çalışması diyalektik bakış açısıyla, kır-kent ikiliğine odaklanmaktadır. Çok boyutlu kent dinamikleri (*göç, kentleşme, pandemi, iklim krizi vb.*) neticesinde birbiri üzerindeki baskınlıkları sürekli değişen “**kır**” ve “**kent**” kavramlarının, günümüzde, keskin sınırlarla ayrılması olanaksız hale gelmiş; kır-kent yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimlerinin iç içe geçtiği bu alanları tanımlamak için **kırkent** ‘**r-urban**’ kavramı kullanılmaya başlamıştır. Bu kapsamda tezin amacı, kırkent ikiliğindeki kavramsal ve anlamsal değişimi; yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntüleri üzerinden tartışarak, gelecek çalışmalara yönelik yeni bir perspektif kazandırmaktır.

İstanbul’un kırkent ikiliği, kent merkezinde kır ve kırdaki kenti bulundurması ile heterotopyayı; kent çeperinde kır ve kent arasındaki oluşumlar ile muğlaklığı ortaya çıkarır. Kent geliştikçe ve değişip dönüştükçe, kırkent ikiliğini yeniden ve yeniden üretir; yeni merkezler, çeperler, yeni kent kırsalları oluşturmaya meyillidir. Sürekli evrilen, uyarlanan ve gelişen bir durum olarak bu süreç, adaptogenez ‘*adaptiogenesis*’ kavramı ile ilişkilendirilmiş ve yaklaşım önerisi sunulmuştur. Bu kapsamda İstanbul’un yerleşim örüntülerindeki kent kavramsallaştırmaları ve alan çalışması bulguları farklı mimarlık temsil yöntemleri ve anlatılarla görselleştirilmiş, niteliksel ve niceliksel araştırmaların geçişli birlikteliğiyle oluşturulmuştur. İstanbul’un kırkent ikiliğindeki heterotopya ve

muğlaklık durumlarının ortaya çıkarabileceği potansiyeller, Sarıyer'in yerleşim örüntüleri özelinde adaptogenez yaklaşımıyla bir okuma ile tartışılmıştır. Günümüzde heterotopya ve muğlaklık kavramları ile görünür olan kırkent ikiliğinin, farklı birlikteliklerin etkileşimi ile değişip-dönüşerek kendini yeni durumlara adapte eden adaptogenez bir süreç içinde olduğu sonucuna varılmıştır. İstanbul'un dayanıklı ve sağlıklı bir kent haline gelerek yaşanabilirliğinin artması için adaptogenez yaklaşım; beklenmedik durumlar karşısında yeşilin, kırın ve kentin iç içe olmasına yönelik ihtimalleri görünür kılmıştır. Araştırmanın, gelecekte kent içindeki kır ve kent çeperindeki kır-kent durumlarını anlamaya yönelik kent ve mimarlık araştırmalarına farklı bir bakış açısı sunmaya bir adım olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: kent ve mimarlık, kırkent, heterotopya, muğlaklık, adaptogenez

ABSTRACT

The relationship between the city and nature continues to be damaged for a long time as a result of the destruction in the green infrastructure, forests, natural and rural areas providing the city's living space. By envisaging it to become unsustainable in the near future, this situation makes us rethink the relationship between the concept of livable city and the rural, and this study focuses on the rural-urban duality from a dialectical point of view. As a result of multidimensional urban dynamics (*migration, urbanization, pandemic, climate crisis, etc.*), separating the concepts of "**rural**" and "**urban**" with sharp boundaries, whose dominance over each other is constantly changing, has become impossible. The concept of "**r-urban**" has begun to be used to describe these areas where rural-urban settlement patterns and lifestyles are intertwined. In this context, the aim of this thesis is to discuss the conceptual and semantic change in the r-urban duality over the settlement patterns shaped by lifestyles to provide a new perspective for future studies.

Istanbul's r-urban duality reveals the heterotopia through the rural in the city center and the city in the rural, and the ambiguity with the formations between the city and the rural in the city periphery. As the city develops and transforms by changing, it reproduces r-urban duality again and again; tends to create new centers, peripheries, new urban rural areas. As a constantly evolving, adapting and developing situation, this process has been associated with the concept of "adaptiogenesis" and an approach proposal has been presented. In this context, urban conceptualizations in Istanbul's settlement patterns and fieldwork findings were visualized with different architectural representation methods and narratives, were formed by the transitive coexistence of qualitative and quantitative research. The potentials that can be revealed by the heterotopia and ambiguity situations

in the r-urban duality of Istanbul are discussed with a reading with an adaptiogenesis approach, specific to the settlement patterns of Sarıyer. It has been concluded that the r-urban duality, which is visible today with the concepts of heterotopia and ambiguity, is in an adaptiogenesis process that adapts itself to new situations by changing and transforming with the interaction of different associations. Adaptiogenesis approach to increase the livability of Istanbul for a durable and healthy city has made the possibilities apparent regarding the green, rural and city to be intertwined for the unexpected situations. It is thought that the research will be a step towards a different perspective to city and architecture studies to comprehend the rural within the city and the rural-urban situations in the city periphery in the future.

Keywords: city and architecture, r-urban, heterotopia, ambiguity, adaptiogenesis

ÖNSÖZ

Öncelikle tez dönemim boyunca bana yol gösteren, sonsuz destek veren, yönlendirmeleri ile bilgilerini benimle paylaşan, tezimin olgunlaşmasına katkıda bulunan tez danışmanım Kent ve Mimarlık Yüksek Lisans Programı Koordinatörü Sayın Prof. Dr. Hülya Turgut’a sevgi ve teşekkürlerimi sunarım. Katkıları sayesinde çok boyutlu düşünmeyi öğrenerek akademik hayatımı şekillendirdim. Kent ve Mimarlık Yüksek Lisans Programı boyunca bana çok değerli katkıları olan jüri üyelerine, Sayın Doç Dr. Funda Uz’a ve Sayın Doç. Dr. Güliz Özorhon’a içten teşekkürlerimi sunarım. Kent ve Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında ‘Lab 1’ ve ‘Lab 2’ derslerinde yapılan araştırmalar, bu teze başlangıç oluşturmuştur. Başta Lab 1-2 derslerindeki hocalarım olmak üzere emeği geçen tüm program hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, tez sürecimde ve hayatımın her alanında desteklerini hissettiğim aileme teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2023

Dilara Girgin

İÇİNDEKİLER

ÖZETÇE.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
I. GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Tanımı.....	3
1.2 Amaç ve Kapsam	5
1.3 Araştırma Yöntemi.....	6
1.4 Tez Strüktürü.....	8
II. KIR VE KENT KARŞITLIĞINDAN KIRKENT ‘R-URBAN’ KAVRAMINA DÖNÜŞÜM.....	12
2.1 Tarihsel Süreçte Kır ve Kent İlişkisinin KırKent ‘R-Urban’ Kavramına Dönüşümü	14
2.2 KırKent ‘R-Urban’ İkiliği.....	24
2.3 Bölüm Sonucu.....	29
III. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KIRKENT ‘R-URBAN’ İKİLİĞİ, HETEROTOPYA VE MUĞLAKLIK KAVRAMLARI ETKİLEŞİMİNİN ADAPTOGENEZ KAVRAMIYLA ELE ALINMASI.....	30
3.1 KırKent ‘R-Urban’ İkiliğinin Ana Bileşenleri.....	31
3.1.1 Heterotopya.....	34
3.1.2 Muğlaklık.....	40
3.2 KırKent İkiliğine Adaptogenez Kavramıyla Yaklaşım	47
3.3 Kavramsal Çerçeve: KırKent ‘R-Urban’ İkiliğinin, Heterotopya, Muğlaklık ve Adaptogenez Kavramlarıyla Etkileşimi.....	52
IV. İSTANBUL’UN KIRKENT ‘R-URBAN’ İKİLİĞİ: YERLEŞİM ÖRÜNTÜLERİNİN ADAPTOGENEZ BİR YAKLAŞIMLA OKUMASI.....	56
4.1 İstanbul’un Tarihsel Süreçte Kır-Kent Morfolojisindeki Dönüşümü	57

4.2 KırKent İkiliği: Heterotopya ve Muğlaklık Kavramlarıyla İstanbul	63
4.2.1 Kent İçinde Kır: Şişli Örneği	65
4.2.2 Kent Çeperi: Beykoz Örneği.....	69
4.2.3 Kır İçinde Kent: Çatalca Örneği	72
4.3 KırKent 'R-Urban' Kavramına Adaptogenez Yaklaşımına Sarıyer Okuması	75
4.3.1 Sarıyer'in KırKent Heterotopyalarındaki Karşı Mekanın Potansiyelleri.....	90
4.3.2 Sarıyer'in KırKent Muğlaklığındaki Ara Mekanın Potansiyelleri	96
4.4 Bölüm Sonucu.....	102
V. SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA.....	111
ÖZGEÇMİŞ	121

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 KırKent 'R-Urban' Kavramsallaştırması	2
Şekil 1.2 KırKent Diyalektiği: Etkiyen-Etkilenen Birim Olarak Yerleşim Örüntüleri Kavramsallaştırması.....	4
Şekil 1.3 Tez Strüktürü Diyagramı	11
Şekil 2.1 Zaman Çizelgesi: Kır ve Kent İlişkisindeki Dönüşüm.....	15
Şekil 2.2 Kır ve Kent İlişkisinde, Birinci Aşamadan İkinci Aşamaya Dönüşüm.....	17
Şekil 2.3 Kır ve Kent Kavramlarından KırKent Kavramına Dönüşümle İlişkili Literatür Bulgularından Oluşturulan İlişkisel Diyagram	21
Şekil 2.4 Kır ve Kent Kavramlarından KırKent 'R-Urban' Kavramına Dönüşümün Üç Aşaması.....	23
Şekil 2.5 KırKent 'R-Urban' İkiliği İle İlişkili Literatür Bulgularından Oluşturulan İlişkisel Diyagram.....	25
Şekil 2.6 KırKent 'R-Urban' İkiliği: Kent İçinde Kır, Kır İçinde Kent ve Aralarındaki Muğlak Geçiş Bölgesi.....	27
Şekil 3.1 KırKent İkiliğinin Ortaya Çıkardığı Heterotopya ve Muğlaklık	33
Şekil 3.2 KırKent İkiliğinde Ortaya Çıkabilecek Karşı Mekanlar	37
Şekil 3.3 KırKent İkiliğindeki Heterotopyalar: Karşı Mekan	38
Şekil 3.4 Muğlaklık Örneği (Gausa ve diğerleri, 2003) ve İlişkili Kavramlar	41
Şekil 3.5 KırKent İkiliğindeki Muğlaklık: Ara Mekan	43
Şekil 3.6 Karşı Mekan ve Ara Mekan İle İlişkili Alt Kavramların Etkileşimi	45
Şekil 3.7 Adaptogenez Kavramını Tanımlayıcı Alt Kavramlar (Bremner, 2017).....	49
Şekil 3.8 KırKent İkiliğine Adaptogenez Kavramıyla Yaklaşım	50
Şekil 3.9 Kavramsal Çerçeve: KırKent 'R-Urban' İkiliği, Heterotopya ve Muğlaklık Kavramları Potansiyellerine Adaptogenez Kavramıyla Yaklaşım	53
Şekil 4.1 İstanbul'un Tarihsel Süreçte Kır-Kent İlişkisi Zaman Çizelgesi	59
Şekil 4.2 İstanbul'un Günümüzdeki KırKent Durumu.....	62
Şekil 4.3 İstanbul'un KırKent İkiliğindeki Heterotopya ve Muğlak Kavramlarının Kent Ölçeğinde Dağılım Haritası: Şişli, Beykoz ve Çatalca Örnekleri.....	64
Şekil 4.4 Kent İçinde Kır Heterotopyaları: Şişli.....	67
Şekil 4.5 Kent Çeperi Muğlaklığı: Beykoz	70

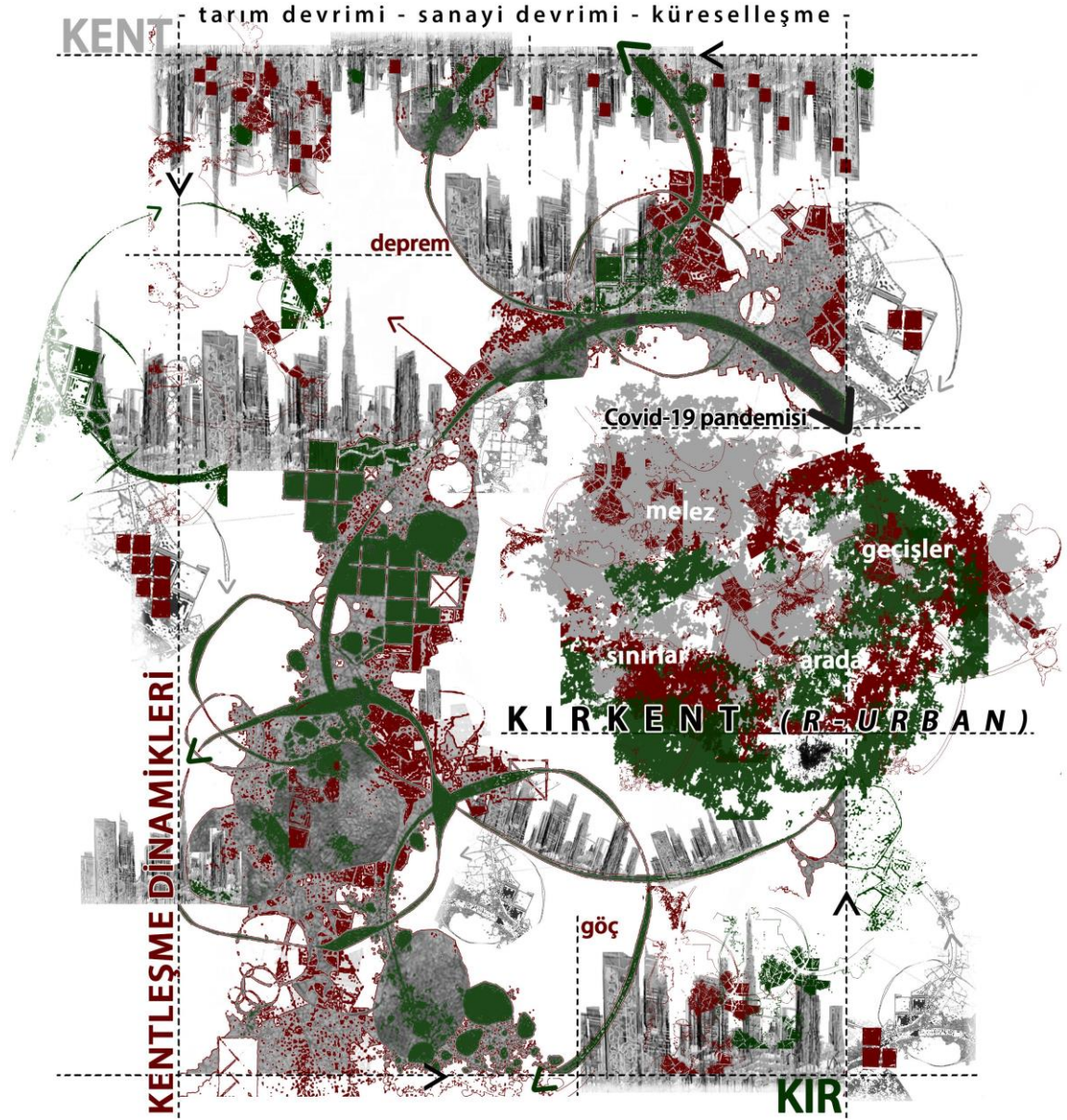
Şekil 4.6 Kır İçinde Kent Heterotopyaları: Çatalca.....	73
Şekil 4.7 Sarıyer'in Tarihsel Süreçte Kır-Kent İlişkisinin Zaman Çizelgesi	77
Şekil 4.8 Sarıyer'in KırKent İkiliğinin Kentsel Morfolojideki İncelemeleri	80
Şekil 4.9 Yerleşim Örüntülerindeki KırKent İkiliğine Adaptogenez ile Yaklaşım.....	86
Şekil 4.10 KırKent İkiliğinin Yerleşim Örüntülerindeki İki Eksende Dönüşümü	89
Şekil 4.11 KırKent Heterotopyaları: Maslak-Reşitpaşa-Pınar Mahalleleri	92
Şekil 4.12 Karşı Mekan Olarak Gecekondunun Potansiyellerine Adaptogenez Kavramı İle Yaklaşım.....	94
Şekil 4.13 KırKent Muğlaklığı: Zekeriyaköy-Demirciköy Mahalleleri	98
Şekil 4.14 Ara Mekan Olarak Doğayla Bütünleşik Kapalı Sitenin Potansiyellerine Adaptogenez Kavramı İle Yaklaşım.....	101
Şekil 4.15 İstanbul'un KırKent İkiliğindeki Heterotopya ve Muğlaklığa Adaptogenez Kavramı İle Yaklaşım.....	104

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç boyunca “kır” ve “kent” kavram çiftinin ilişkileri, birbirlerini hem itip hem çekmeleri ve birbiri üzerindeki baskınlıklarının sürekli değişme hali; kır ve kent arasındaki uyuma aynı zamanda gerilimli bir ilişkiyle çatışmaya işaret eder. Tarım Devrimi, Sanayi Devrimi, küreselleşme gibi dünyayı dönüştüren kırılma noktaları, kır ve kent ilişkisinin birbiri üzerindeki baskınlıkları değiştirmiş ancak ilişkileri hep devam etmiştir. Tüm dünyadaki çok boyutlu değişimin ve hızının giderek arttığı, art arda oluşan beklenmedik durumların (*deprem, pandemi, göç, sağlık, iklim krizi, atık vb.*) oluşturduğu kent dinamikleri ile kır ve kent ikiliğinde bir yakınlaşma, iç içe geçme durumu ortaya çıkmıştır. Kent içinde kır ve kırsal yaşam, aralarındaki ayrımları ve sınırları bulanıklaştırmıştır. Günümüzde kır ve kent kavramlarındaki tanımlı özelliklerin artık kullanılamaz hale gelmesi, güncelliğini yitirmeleri sonucu eriyen sınır ve ayrımlar; ikili kavram setinin birbirine yaklaşmasına neden olmuş, **kırkent ‘r-urban’ kavramını** meydana getirmiş ve yeni bir ikilik ortaya çıkarmıştır. Bu durum Şekil 1.1’de kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır.

Yaşam çevrelerini temelden etkileyen olağanüstü bir durum olan **Covid-19 pandemisi** süregelen kırkent ikiliğindeki bulanıklaşmada yeni bir kırılma noktasını meydana getirmiştir. Metropoller ve büyük şehirlerin yaşam alanında önemli bir yer tutan yeşil altyapının tahrip edilmesi sonucu sağlıksızlaşan kentsel alanlar, pandemi ile kırsal yerleşimlerden kente göç halini tersine çevirmiştir. Kentlerdeki açık mekan ve yeşil alanların azlığının yanı sıra yoğun nüfus nedeniyle sürekli kalabalık içinde bulunma hali,

Şekil 1.1 KırKent 'R-Urban' Kavramsallaştırması

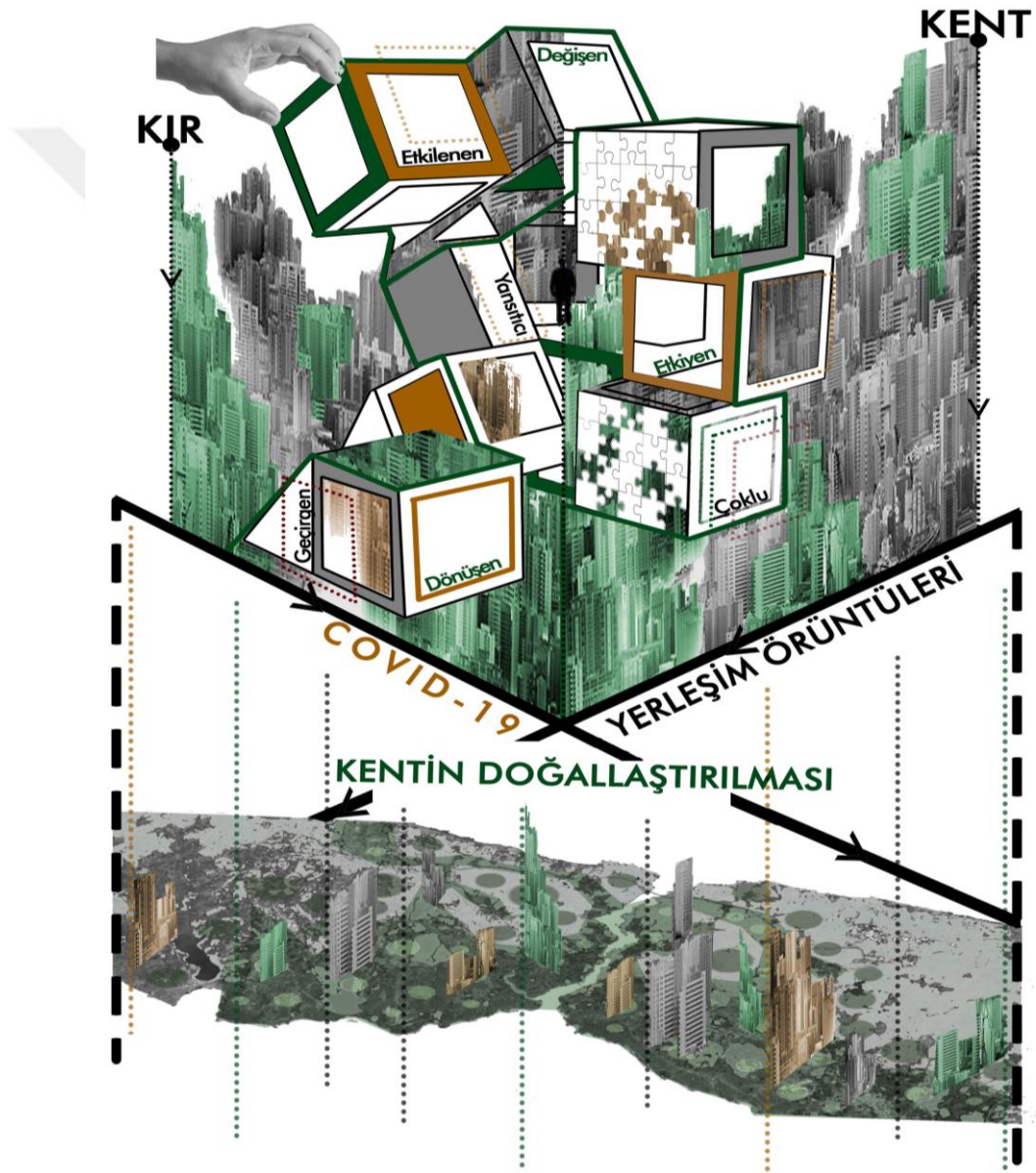
kentlinin daha az yoğun yerlere göçünü tetikleyerek kentlerden kırsal yerleşimlere ve özellikle kentin çeper bölgelerine doğru merkez kaymasına neden olmuştur (Girgin ve Turgut, 2022) [1]. Covid-19 salgınının yoğun yapılaşma ve nüfusun yoğun merkezleri olan kentleri derinden etkilemesi bu durumlara karşı kentin dayanıklılığının artırılmasını gündeme getirmiştir. Wagner ve Breil (2013) [2] **kentsel dayanıklılık** 'urban resilience' kavramını, "bir topluluğun strese dayanma, hayatta kalma, uyum sağlama, bir kriz veya

felaketten geri dönme ve hızla ilerlemeye yönelik genel kapasitesi ve yeteneği” şeklinde tanımlar. Bu bağlamda, Covid-19 pandemi sürecinin kentleri dezavantajlı, kırsalı ise avantajlı konuma geçirmesi; olağanüstü durumlara karşı kentin dayanıklılığı kavramını, kentlerin doğallaştırılması yönünde sorgulamaya yönelttiği söylenebilir. Böylece kentin çevresi ve genel olarak kentin doğa ile kurduğu ilişki yeniden sorgu alanı haline gelmiştir (Güneymen, 2021) [3]. Kentin doğa ile kurduğu ilişkide bir katalizör görevi gören Covid-19 pandemisinin, günümüz kent morfolojisindeki, yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerini, kır ve doğa ile olan ilişkisi bağlamında kırkent ‘*r-urban*’ kavramı ile ele almanın önemini ortaya çıkardığı söylenebilir.

1.1 Problem Tanımı

İstanbul kentinin uzun bir süredir karşı karşıya kaldığı çok boyutlu kentleşme dinamikleri, kırsal-kentsel yaşam biçimleri ile şekillenen kır-kent yerleşim örüntülerini iç içe geçirerek katmanlaşmış bir kent formu ortaya çıkarmıştır. Süregelen kent dinamiklerinin ortaya çıkardığı kır ve kent ikiliklerinden oluşan çok katmanlı kent formu, kır ile kentin tarımsal faaliyetler veya sanayi/ticari alanlar gibi bilindik tanımlamalarla kavranmasını olanaksızlaştırmıştır. Kentin kendi içinde oluşturduğu, her an değişime ve dönüşüme açık kıra referans veren yeni ve farklı morfolojiler; kentin, kırkent ‘*r-urban*’ olarak ele alınmasına yönlendirmektedir. İnsanların yaşam çevrelerini şekillendiren yerleşim örüntüleri çoklu ve geçirgen bir yapıda, kırkent diyalektiğini yansıtır; bulunduğu kent parçası ile etkileşim halinde değişim-dönüşüm geçirerek sürekli yeniden üretilir. Yerleşim örüntüleri ile şekillenen yaşam çevrelerini temelden etkileyen bir olağanüstü durum olarak Covid-19 pandemisi bir kırılma noktasını meydana getirerek, süregelen

kırkent ikiliğindeki bulanıklaşmada bir katalizör görevi görmüştür; kentin aşırı betonlaşarak yeşil altyapısı ve doğal-kırsal alanlarının tahrip edilmesi sonucu sağlıklı hale geldiğinin fark edilmesi, kent içindeki kırkent durumlarını görünür kılarak bu tarz beklenmedik durumlara karşı kentin doğallaştırılarak ‘re-naturing city’ dayanıklılığının artırılmasını gündeme getirmiştir (Şekil 1.2).

Şekil 1.2 KırKent Diyalektiği: Etkiyen-Etkilenen Birim Olarak Yerleşim
Örüntüleri Kavramsallaştırması

Günümüz İstanbul kentinin süreç içinde geliştirdiği kent morfolojisindeki yerleşim örüntüleri, yaşam biçimleri ve onların kır ve doğa ile olan ilişkisi yeniden önemli olmaya başlamış; kent ve kır süregelen tanımlamalar ile sınırlı kalamayacak kadar karmaşıklaşmış, iç içe geçerek bulanıklaşmaya başlamıştır. Bu kapsamda kırkent ‘*r-urban*’ ikiliğinin, kentin kırkent karmaşık durumunu anlamlandırabilmek için tek başına yetersiz kaldığı, destekleyici kavramlar ile kentin sorgulanması gerektiği düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle tez konusunu seçerken İstanbul kentini odağa alarak, içindeki kıra dair durumların **kırkent ‘*r-urban*’** kavramı ile tartışmaya açılması günümüz kentinin kırkent ikiliğini anlamlandırabilmek için potansiyelli bulunmuştur.

1.2 Amaç ve Kapsam

İstanbul kenti, süregelen doğal alanların tahribatı nedeni ile aşırı betonlaşmış bir durumdadır. Covid-19 pandemi sürecinde kent odağından kırsal odağına gerçekleşen merkez kayması, betonlaşmadan kaynaklı kentin uğradığı doz aşımını görünür kılmıştır. Bu süreç, kentin yaşanabilirliği için doğallaştırılarak dayanıklılığının arttırılmasını; kent içindeki ve çevresindeki kıra/doğaya dair oluşumların kentin kendi düzenindeki morfolojiler ile sorgulamaya yöneltmiştir. Bu bağlamda tez araştırmasının kapsamını, kentteki doğallaşma arayışlarından hareketle İstanbul kenti özelinde, öncelikle beklenmedik olaylar sonucunda kentin doğa ile ilişkisindeki paradigma kaymalarını belirler. Bu kapsamda tezin amacı, kırkent ikiliğindeki kavramsal ve anlamsal değişimi; yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntüleri üzerinden tartışarak, gelecek çalışmalara yönelik yeni bir perspektif kazandırmaktır. Tezin odağı, “kent içindeki ve

eperindeki kırkent ikiliği, yerleşim örüntüleri üzerinden nasıl tanımlanabilir?” temel araştırma sorusu ile şekillenmiştir.

Günümüzde İstanbul’un kırkent ikiliği, çoklu ve karmaşık durumları aynı anda bünyesinde barındırdığı; kır ve kent sınırlarının eriyerek, iç içe geçtiği ve belirsizleştiği söylenebilir. Bu bağlamda, günümüz İstanbul kentinin yerleşim morfolojisindeki kırkent ‘*r-urban*’ ikiliği; kent içinde kır ve kır içinde kentin bulunması ile heterotopyaya, kent çeperinde ise arada durumların bulunması ile muğlaklığa işaret eder. Tarihsel süreçten günümüze kadar olan kır ve kent ilişkisi değişip-dönüşerek, günümüzde kırkent ikiliğinin heterotopya ve muğlaklık ile gözlemlenmesi, gelecekte bu durumları değiştirip-dönüştürebilme farklı ve yeni durumları ortaya koyabilme kapasitesi ile karmaşık bir ortamı tanımlar. Bu karmaşık ortam, değişip-dönüşerek kendini yeni durumlara adapte edebilme yeteneği ile “*adaptasyon yoluyla gelişmeye devam eden karmaşık bir ortamı tanımlayan*” adaptogenez ‘*adaptogenesis*’ (Menges, 2004) [4] kavramına yönlendirir. Bu kapsamda değişim-dönüşüme aşına olan kırkent ikiliğinin, heterotopya ve muğlaklık kavramları ile yerleşim örüntüleri özelinde tartışılması ve neticede adaptogenez bir yaklaşımla okuma geliştirilmesinin kent ve mimarlık çalışmalarına farklı bir perspektif kazandırmaya bir adım olacağı düşünülmektedir.

1.3 Araştırma Yöntemi

Kırkent kavramının, kavramsal, anlamsal ve morfolojik değişimini irdelemek için tez çerçevesinde niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak, konu ile ilişkili makale, kitap, ansiklopedi, doktora ve yüksek lisans tezleri taranmış; literatür okuması üzerinden, kır ve kent kavram çiftinden, kırkent kavram setine

dönüşümün içeriksel analizi yapılmıştır. Bu dönüşüm diyalektik bakış açısıyla kır ve kentin karşıtlıkları ile ele alınmıştır. Günümüzdeki kırkent ikiliğini tanımlamaya yönelik heterotopya ve muğlaklık kavramları diyalektik bakış açısıyla yorumlanarak, kavramların sahip olduğu mekansal karşıtlıklar belirlenmiştir. Bir sonraki aşamada ise, adaptogenez '*adaptogenesis*' kavramı ve alt kavramları ile, heterotopya ve muğlaklık kavramlarının mekansal karşıtlıkları arasındaki ilişki kurularak kırkent ikiliğinin üst ölçekte tanımlanmasına yönelik bir yaklaşım önerisi sunulmuştur. Kırkent ikiliğini tanımlamaya yönelik, heterotopya, muğlaklık ve adaptogenez kavramlarından oluşan bir kavramsal çerçeve geliştirilmiştir. Uygulama bölümünde, kırkent ikiliği gibi çok katmanlı bir olguyu açıklamak için kent ölçeğinde karşılaştırmalı nitelik-niceliksel analiz kullanılmıştır; geliştirilen kavramsal çerçeve, kentin fiziksel mekanında, yapılandırmacı ve nesnelci yaklaşımla yerleşim örüntüleri özelinde test edilmiştir. İstanbul'un tarihsel süreç boyunca geçirdiği kır-kent ikiliğindeki dönüşüm; niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak tarihsel süreç analizi ve niceliksel araştırma yöntemi kullanılarak kronolojik haritalamalar ile bu verilerin üst üste düşürülmesi neticesinde elde edilmiştir. Yapılan kavramsallaştırma ve haritalamalar aracılığıyla gerçekleştirilen örüntüsel kent okumaları neticesinde, kentin çeper bölgesi konumunda olan Sarıyer'e odaklanılmıştır. Sarıyer'in yerleşim morfolojisindeki heterotopik ve muğlak durumlar, yorumlamacı analiz tekniği aracılığıyla adaptogenez yaklaşım kapsamında sorgulanmıştır. Yöntem olarak adaptogenez kavramını tanımlayıcı alt kavramlar araçsallaştırılmış ve bu kavramlar çerçevesinde Sarıyer'in adaptogenez yaklaşımla okuması gerçekleştirilmiştir. Kent kavramsallaştırmaları, alan çalışması bulguları farklı mimarlık temsil yöntemleri ve farklı anlatılarla görselleştirilmiş; (*yaratıcı haritalar, kolajlar, diyagramlar, modellemeler gibi...*) niteliksel ve niceliksel araştırmaların geçişli birlikteliğiyle oluşturulmuştur.

1.4 Tez Strüktürü

Tez 5 ana bölüm olarak kurgulanmıştır. Giriş bölümünde tezin problem tanımı, amacı, kapsamı ve araştırma yöntemi belirlenerek tez yapısı oluşturulmuştur.

İkinci bölümde diyalektik bakış açısıyla, kır ve kent kavramlarının kırkent '*r-urban*' kavramına evrilmesi literatür taraması üzerinden detaylandırılmıştır. Bu bölümde kır ve kent kavram çiftinin, ikili kavram setine anlamsal, kavramsal ve morfolojik dönüşümü üç aşamada yeniden yapılandırılmıştır. Bir sonraki aşamada ise, güncel kırkent '*r-urban*' ikiliğindeki birlikteliklerin çoklu ve karmaşık durumları açıklanmaya çalışılmıştır.

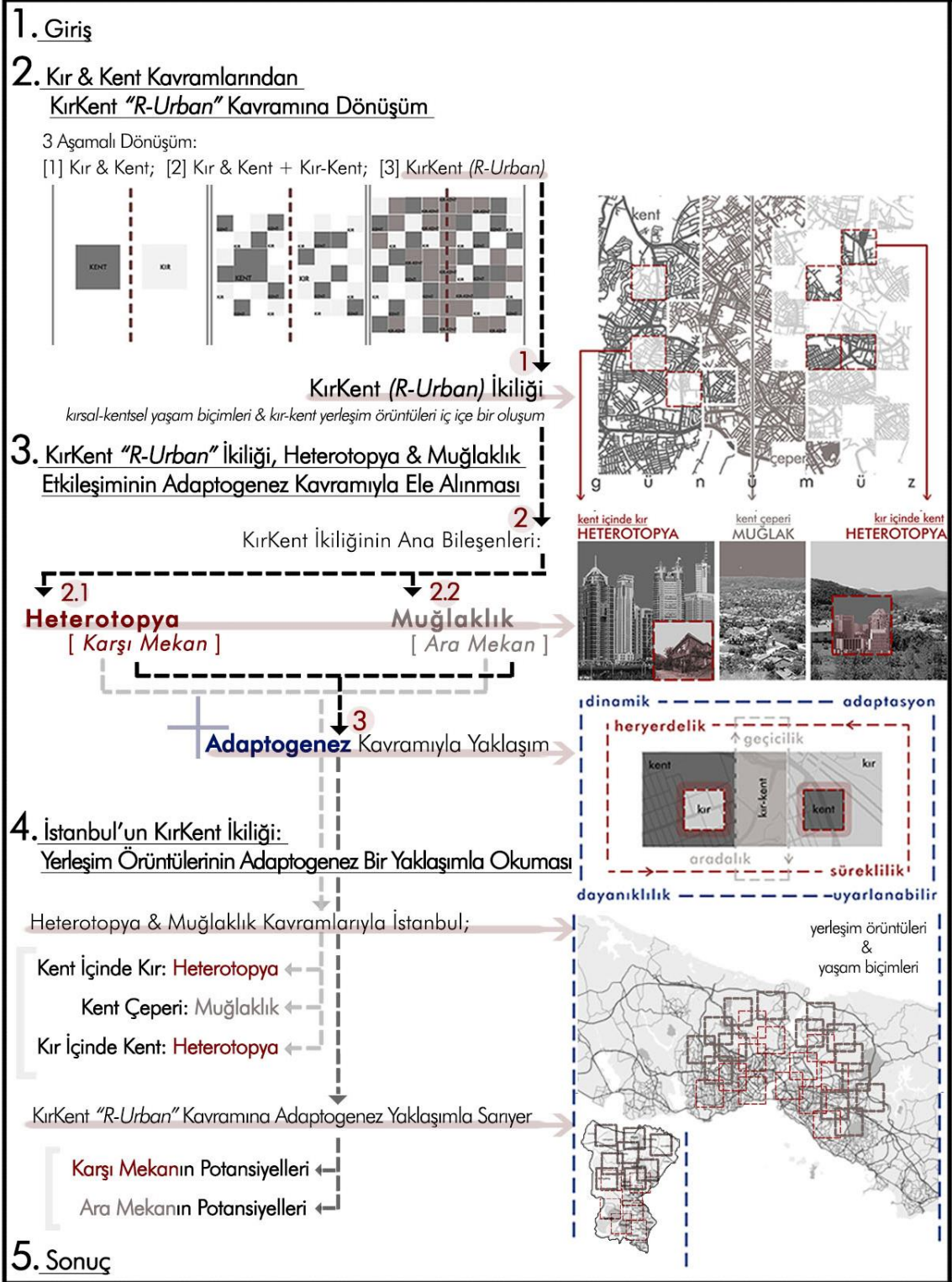
Üçüncü bölümde ise, kırkent ikiliğinin ana bileşenleri olarak heterotopya ve muğlaklık kavramları irdelenmiştir. Kent içindeki kırkent ikiliğinin, zıtlıkları yan yana koyabilme ve her yerde eş zamanlı oluşabilme gücü ile heterotopyanın karşı mekanına, kent çeperinde kır-kent arada oluşumlar ile muğlaklığın ara mekanına yönlendirir. Bu kapsamda, **heterotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanı, sahip oldukları mekansal karşıtlıklar ile detaylandırılmıştır.** Neticede ise kırsal-kentsel yaşam biçimlerinin karşıtlıkları ile biçimlenen kırkent yerleşim örüntülerindeki heterotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanındaki karşıtlıkların ilişkisinden bir etkileşim şeması kurgulanmıştır. Tezin özgün söylemlerinden biri bu aşamada geliştirilmiştir; kırkent kavramsal açılımının tek başına günümüz kentini anlamlandırabilmek için yeterli olmadığı, kır ve kentin birbiri ile iç içe geçerek veya yan yana durarak sürekli değişim-dönüşüm içinde yeni ve çok katmanlı formlar oluşturduğu keşfedilmiştir. Bu durumu üst ölçekte tanımlayabilmek için bir sonraki aşamada, kırkent ikiliğine adaptogenez kavramıyla yaklaşılmıştır. Adaptogenez kavramını tanımlayıcı alt kavramlar ile, heterotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanındaki karşıtlıklar ile ilişki

kurulmuştur. Bu bağlamda kırkent ikiliğinin tanımlanmasına yönelik, heterotopya ve muğlaklık kavramları etkileşimini adaptogenez yaklaşım ile ele alarak bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu kapsamda kırkent ikiliğinin, heterotopya ve muğlaklık kavramları ile kırsal-kentsel yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerindeki heterotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanının adaptogenez yaklaşım ile detaylandırılmasının önemi ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde, *"kırkent ikiliğinin, yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerinde; zıtlıkların yan yana gelmesi ile heterotopyaları ve iç içe geçerek muğlaklığı meydana getirdiği söylenebilir"* hipotezi İstanbul kentinde sorgulanmıştır. Geliştirilen hipotez İstanbul ölçeğinde niteliksel ve niceliksel araştırma yöntemleri ile kent kavramsallaştırmaları ve haritalamalar aracılığıyla doğrulanmıştır. Bir sonraki aşamada ise, kent çeperi konumundaki Sarıyer bölgesine odaklanılarak, adaptogenez yaklaşımıyla bir okuma gerçekleştirilmiş. Bu kapsamda, heterotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanının potansiyelleri tartışılmıştır. Neticede ise Sarıyer'in yerleşim morfolojisinden hareketle, İstanbul'un yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimleri ile şekillenen sürekli kendini yeni durumlara adapte etme potansiyeline sahip bir kırkent bütünü olduğu sonucuna varılarak adaptogenez bir yaklaşım önerisi sunulmuştur. Bölüm sonucunda, tezin teorik bölümünde yer alan bilgiler ile kent kavramsallaştırmaları ve alan çalışmasının sonuçları birleştirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, kırkent ikiliğinin bağlamsal zamansallığındaki sosyo-mekansal değişim, heterotopya ve muğlaklık kavramları ile, süreklilikleri/kopuşları, aktarımları ve evrimleri olanaklı kılarak değişime-dönüşüme aşına olması ve kendini yeni durumlara sürekli uyarlaması, adaptogenez ile irdelenmiştir. Bütün bu ilişkiler doğrudan kentin

kırkent katmanlarına yansıyarak, zaman ve mekandaki akışkanlığı aynı zamanda değişim-dönüşümü gösterir. Dolayısıyla kırkent ikiliği heterotopya ve muğlaklık kavramlarına ek olarak, üst ölçekte adaptogenez yaklaşım ile tanımlanmıştır. Kırkent kavramındaki bu anlamsal ve kavramsal değişim temelde paradigma kaymasına işaret eder. Tüm bu değişimler gelecekte kentin kırkent durumları için yeni bir paradigmanın mümkün olduğunu da ortaya koymaktadır. Günümüzde heterotopya ve muğlaklık ile görünür olan kırkent ikiliği, gelecekte yeni durumlar karşısında değişip-dönüşüp kıra, doğaya, yeşile dair farklı birliktelikleri ortaya çıkarabilir. Bu gerekçe ile adaptogenez yaklaşımıyla ele alınan kırkent ikiliğinin, İstanbul'un daha dayanıklı ve sağlıklı hale gelerek yaşanabilirliğinin artırılabilmesi için önemi vurgulanarak tez sonuçlanmıştır. Bahsedilen süreçler Şekil 1.3'te diyagramlaştırılmıştır.

Şekil 1.3 Tez Strüktürü Diyagramı

BÖLÜM II

2. KIR VE KENT KARŞITLIĞINDAN KIRKENT 'R-URBAN' KAVRAMINA DÖNÜŞÜM

İnsanın temel ihtiyaçları olan gıda ve barınma, insan-doğa ilişkisinin başlangıcından bu yana iki itici güç olmuştur. Doğayı farklı formlara dönüştürerek gıdayı üretme ve barınma pratiğini gerçekleştiren insan, mekanı bu bağlamda biçimlendirir. İnsanın ortaya çıkardığı mekanın üretimini etkileyen ve onun biçimlenmesinde yön gösterici olan en temel unsur doğadır, bu bağlamda insan-doğa-mekan üçlüsü döngüsel bir ilişki içindedir. Mekanların yan yana ve üst üste dizilmesi sonucu ortaya çıkan kentler için başlangıç noktasını, tarım devrimi meydana getirmiştir. Toprağın işlenmesi ile başlayan bu süreç yerleşik düzeni beraberinde getirmiş, insanın gıda ve barınma ihtiyacını aynı alanda karşılayabileceği yerler olarak ilk kentlerin oluşum sürecini başlatmıştır. Gıda üretiminin yapıldığı verimli tarım arazileri etrafında şekillenen kentler, kır ve kent bütünleşik dokunun ilk örneklerini teşkil etmişlerdir. Birbirini besleyen bu döngüdeki en önemli kırılma noktasını ise Sanayi Devrimi meydana getirmiş; kentlerde hızlı nüfus artışına ve birikmelere neden olarak, yoğun kentleşmeye, demografik sorunlara, doğa tahribatı ve çevresel kirliliklere neden olmuştur. Kır ve kentin birbirinden uzaklaşma sürecini beraberinde getiren bu durum; insan-doğa ilişkisindeki birlikteliği kırarak, kır ve kent arasındaki ayrımın keskin sınırlar ile çizilmesine neden olmuştur.

Kentlerin ilk oluşum süreci ile kır ve kent kavramlarının ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü Cloke ve Johnston'ın (2005) [5] belirttiği üzere, dünyayı ikili kavramlar dizisi aracılığıyla görmek insan doğasının bir parçasıdır. Jackson (1999) [6] ikiliği, "*bir çalışma*

nesnesinin ayrı, eşleştirilmiş ögelere bölünmesi” şeklinde tanımlar. Sanayi Devrimi sonrası karşıt pozisyonda olan kır ve kent kavramları, tarihsel süreç boyunca ilk olarak birbirine yaklaşmış ve yakınlaşmanın neticesinde iç içe geçerek kırkent ‘*r-urban*’ kavramını meydana getirmiştir. Bu kapsamda kır ve kent kavramlarından kırkent ‘*r-urban*’ kavramına üç aşamalı dönüşümde, Altman ve Gauvain’in (1981) [7], diyalektiği tanımlayıcı üç özelliği rehberlik etmektedir:

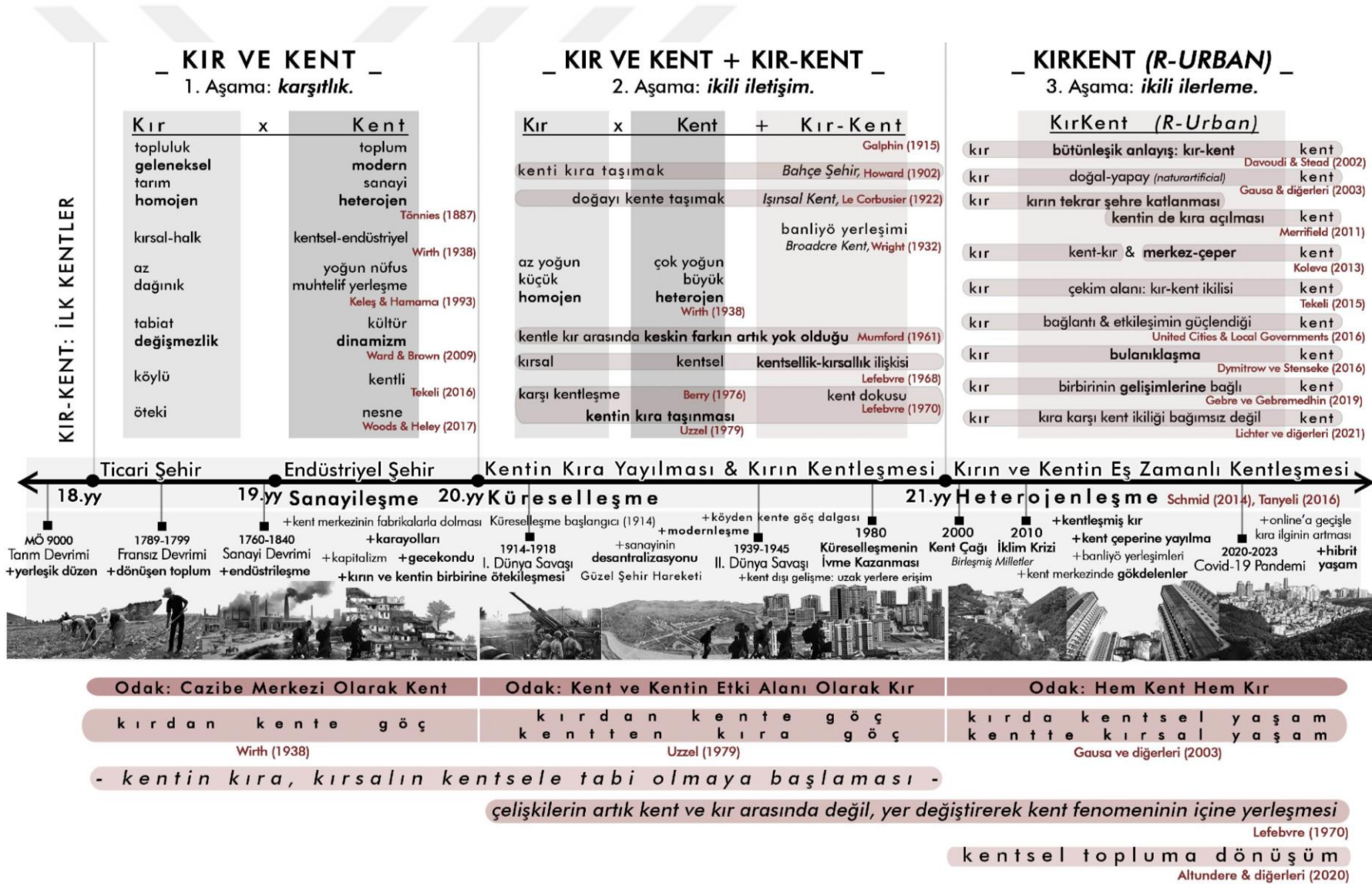
(1) ikili karşıtlıklar, karşıt kutupların birbiri üzerindeki baskınlığının değişerek hiçbirinin diğerini tamamen bastırmadan dinamik ilişkisi; (2) zıtlıklar arasında iki yönlü iletişim, karşıt süreçlerin bütünleşik bir sistem olarak işlev görerek zıt kutupların birbirini tanımlamaya yardımcı olması; (3) zıtlıkların birbirini takip ederek ilerlemesi, zıtlıkların dinamik bir ilişkide değişiklikleri zaman ve belirli koşullar içinde gerçekleşmesi. Bazen değişiklikler kısa vadede; bazen uzun vadede ortaya çıkar. Bazen karşıtlar arasındaki geçiş döngüsel olarak gerçekleşir; bazen sıralı ve kümülatiftir. İlerleme zamansal yönüne göre gerçekleşir (Uraz & Turgut, 1997) [8].

Bu perspektiften kır-kent ikiliğini tanımlamaya yönelik üç aşamadan söz edilebilir. Birinci aşamada, Sanayi Devrimi sonrası, kır ve kent kavramları **ikili-karşıtlıklar** olarak konumlanmıştır. İkinci aşamada, tarihsel süreç boyunca bu kavram çiftindeki **zıtlıklar arasında iki yönlü iletişim** ile birbirine yaklaşmışlardır. Üçüncü aşamada ise, **zıtlıkların birbirini takip ederek ilerlemesi neticesinde** iç içe geçerek kırkent ‘*r-urban*’ kavramını meydana getirmiştir. Bu kapsamda tezin sıradaki bölümünde kır-kent ilişkisinin üç aşaması, diyalektik bakış açısı ile kent ve mimarlık arakesitinde tartışılacaktır.

2.1 Tarihsel Süreçte Kır ve Kent İlişkisinin KırKent ‘R-Urban’ Kavramına Dönüşümü

Sanayi Devrimi sonrası, kır ve kent kavramları; özellikleri, fonksiyonları, bünyesinde barındırdıkları yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimleri olarak iki ayrı-karşıt kavram çifti olarak tanımlanmıştır. Süreç içinde kır ve kent zıtlıklarının iki yönlü iletişimi ve ikili ilerlemeleri ile birbirine yaklaşılarak aralarındaki ayrımın bulanıklaşması neticesinde ortaya çıkan kırkent ‘*r-urban*’ kavramı, kır ve kent ilişkisinde dönüşüme işaret eder.

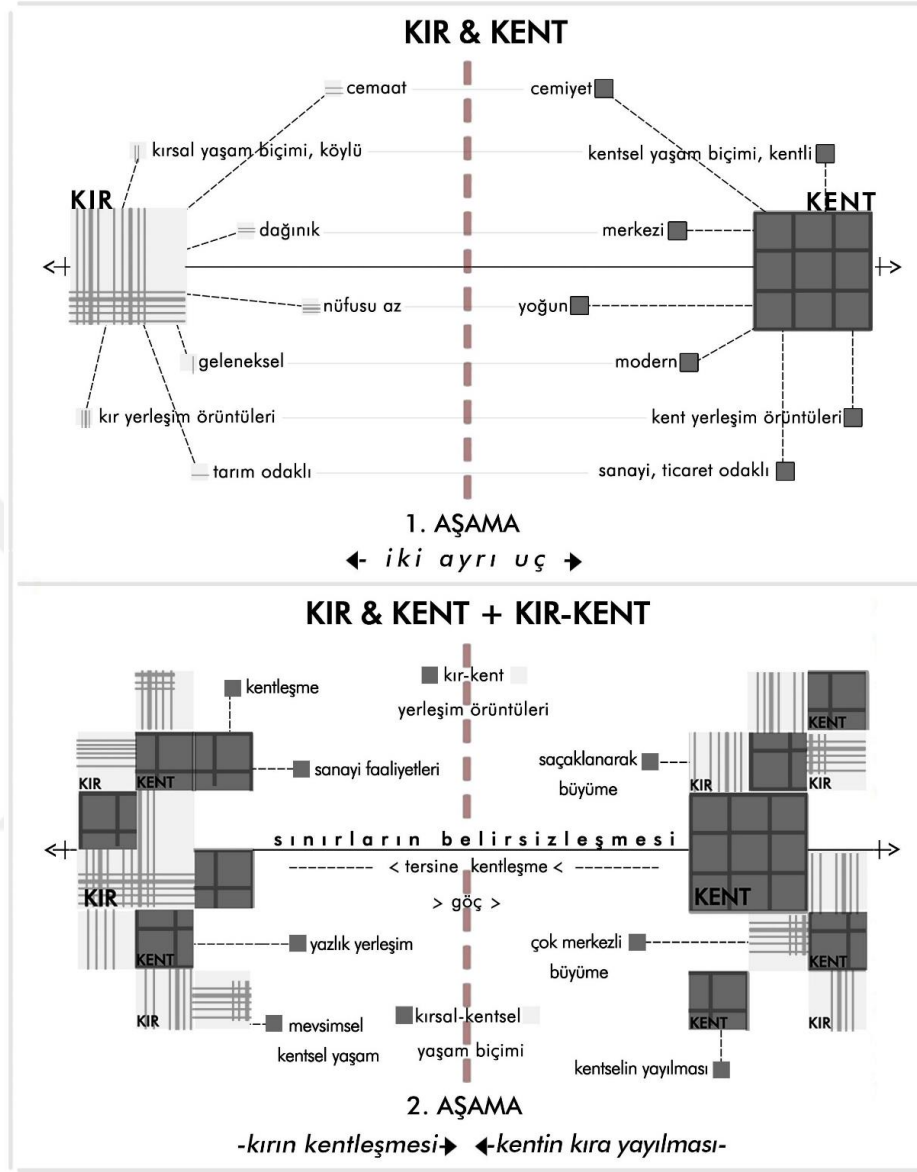
Lefebvre (1968/2020) [9] kentlerdeki merkezilik ve kentsel nitelikteki bozulmanın sanayileşme ile gerçekleştiğini (s.26) belirtir ve Lefebvre (1970/2021) [10] kent gelişimini, hem dönemlerin birbirini izlediği hem de dönemlerin her biri anlamında açıkladığı (s.35) üç alan üzerinden tanımlar: “**Kırsal (köylü); Endüstriyel; Kentsel**”. Bahsedilen üç alandan ilki, **kır-kent ayrımının kesinliği/netliği** (Politik Şehir); ikincisi endüstriyel dönem ile **kentin kıra ve kırsalın da kentsele tabi olmaya başlaması** (Ticari Şehir’den Endüstriyel Şehir’e geçiş); kentsel olarak adlandırdığı üçüncü dönem ise, **günümüze kadar gelen süreçte kentin heterojenleşmesi**, kentselliğin her yere yayılarak içinde kır-kent ikiliklerinin beraberliğini (*Kritik Alan*) barındırmasıdır. Buradan hareketle, tez kapsamında kır ve kent kavramlarının, kırkent ‘*r-urban*’ kavramına dönüşümü; (1) **karşıtlık** olarak kır ve kent, (2) **ikili iletişim** olarak kır ve kent ile kır-kent, (3) **ikili ilerleme** olarak kırkent ‘*r-urban*’ olmak üzere dönüşüm üç aşama ile detaylandırılacaktır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Zaman Çizelgesi: Kır ve Kent İlişkisindeki Dönüşüm

- **karşılılık olarak kır ve kent;** Şekil 2.1’de anlatıldığı üzere, kır ve kent karşılığının ortaya çıkmasının itici gücü Sanayi Devrimidir (1760-1840). 19. yüzyılda kentin endüstrileşmesi, kır ve kenti birbirine ötekileştirmiştir. Berman (1983) [11] sanayileşmenin başlamasıyla, kır ve kent söyleminin, modernite tarafından keskin bir şekilde güçlendirildiğini belirtir. Bu dönemde, kır yaşamı ile kent yaşamı arasında önemli bir fark olduğu yaygın bir kanıdır (Durkheim, 1964 [12]; Redfield, 1947 [13]; Simmell, 1950 [14]; Sorokin and Zimmerman, 1929 [15]; Tönnies, 1940 [16]; Wirth 1938 [17]). Bu kapsamda Tönnies (1887) [18], cemaat ‘*Gemeinschaft*’ ve cemiyet ‘*Gesellschaft*’ kavramları ile kır ve kent yaşamı arasındaki farklılıklara dikkat çekmiştir. Cemaat (topluluk) kavramı ile kır, “*bir yere bağlı yerleşim ve organizasyon şeklini, tarıma dayalı geleneksel yaşamı ve homojen topluluğu*”; cemiyet (toplum) kavramı ile kenti, “*geçici birliği, sanayiye dayalı modern yaşamı ve heterojen bir yapıyı*” vurgulamıştır. Sorokin ve Zimmerman (1929) [15] ise kır ve kent karşılığının; “*meslek, çevre, boyut, yoğunluk, kompozisyon ve sosyal farklılaşmalar*” üzerine kurulu iki farklı dünya olarak ifade eder. Wirth (1938) [17] “*kentsel-endüstriyel*” ve “*kırsal-halk*” toplumlarının iki ayrı kutup olarak değerlendirilebileceğini; kentin, ağırlıklı olarak iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer olmasının yanı sıra uzak yerleri kendine çeken, türlü bölgeler, insanlar ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumundaki bir merkez (s.78) olduğunu belirtir. Bu döneme atıfta bulunan Keleş ve Hamamcı (1993) [19]’ya göre kır; nüfusu az ve dağınık yerleşmelerden meydana gelen, temel uğraşın tarım olduğu yerleşim yerlerini kapsarken; kent, yoğun bir nüfus ve muhtelif yerleşmelerden oluşan, temel faaliyetlerin sanayi ve hizmet sektörü olduğu büyük yerleşim yerleri şeklinde ifade eder. Ward ve Brown (2009) [20] kır, endüstri yerine tarımsal alanı, kültür yerine tabiat alanı, modernlik yerine geleneksel alanın ve dinamizmden ziyade değişmezlik alanının yeri olarak; Chigbu (2013) [21] ise, insanlar

tarafından paylaşılan tarihi-kültürel mirasa ve geleneksel köklere bağlı bir yerleşim alanı olarak açıklar.

Şekil 2.2 Kır ve Kent İlişkisinde, Birinci Aşamadan İkinci Aşamaya Dönüşüm

Tekeli (2016) [22] bu dönemde, kent ve kır nüfusunun, birbirinden farklı düşünce biçimlerine ve davranış kalıplarına sahip olarak, kentli ve köylü olarak kavramsallaştırıldığını belirtir. Woods ve Heley (2017) [23] kentin bir “nesne”, kırın ise kentsel olmayan “öteki” olarak konumlandığını vurgular. Özetle bu dönemde kır, tarımsal üretimin gerçekleştiği ve kentin ihtiyaç duyduğu hammaddeyi sağlayan bir geleneksel

yerleşme bütünü olarak tanımlanırken kent, tarım dışı üretim sektörlerinin merkezi konumunda modern bir cazibe merkezidir. İki kavram temelde nüfus yoğunluğu, kültürel, ekonomik, siyasi, yapısal, eğitim gibi faktörlerin farklılaşması nedeni ile birbirinden ayrılır; kentli ve kırsal yaşam biçimlerini şekillendirerek birbirinden ayırıştırır. Bahsedilen tanımlı özellikler birbirine karşıt pozisyonadadır, kent ve kır iki ayrı ucu sembolize eder (Şekil 2.2).

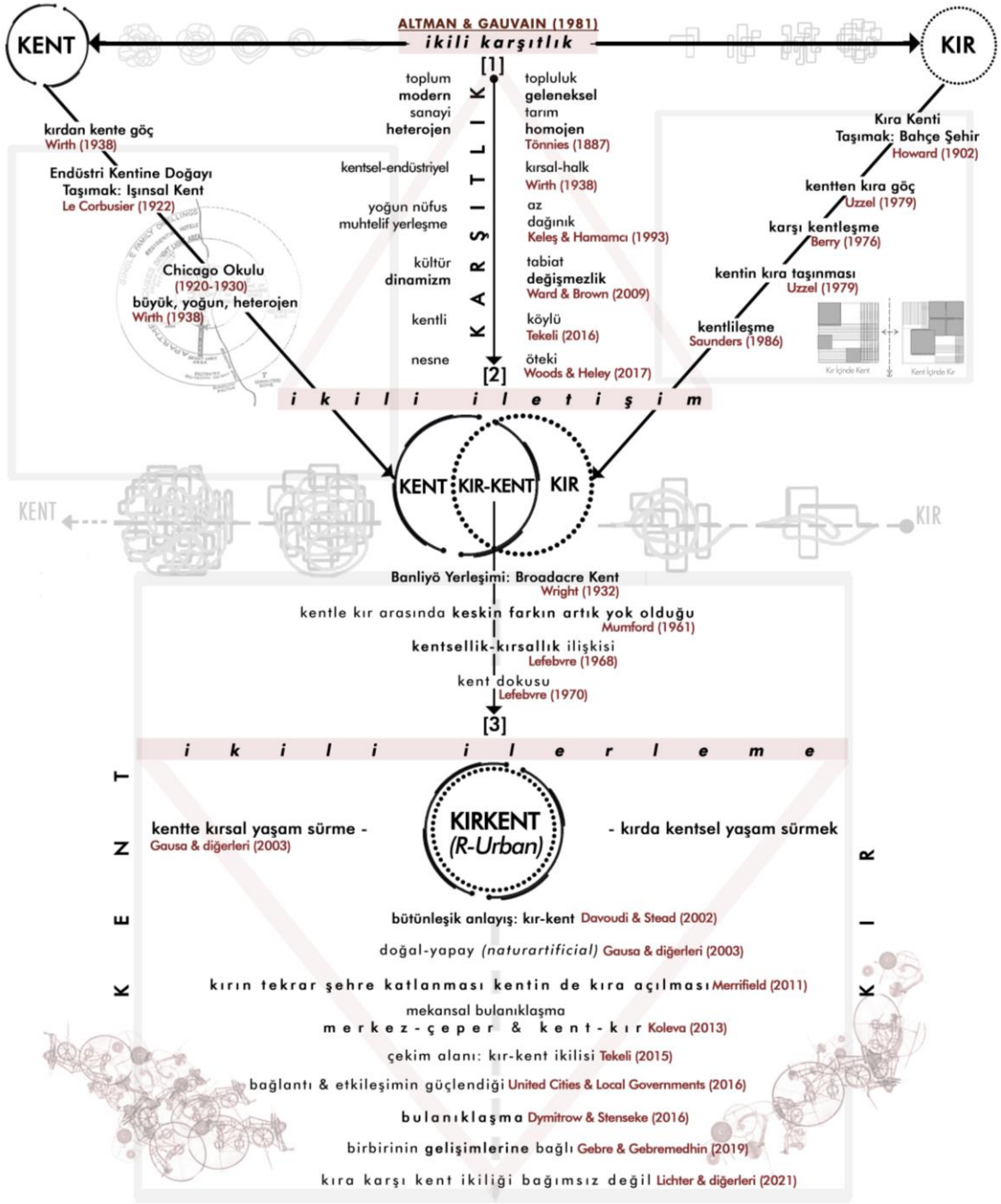
- **ikili iletişim olarak kır ve kent ile kır-kent;** Şekil 2.2'nin ikinci aşamasında anlatıldığı üzere, 20. yüzyıl itibari ile kır ve kent ilişkisinin birbirine yaklaşmasındaki iki etken; kentin kıra doğru hızla büyümesi sonucu sınırlarının belirsizleşmesi ve kırın da kentleşmeye başlamasıdır. Bu durumun itici gücü ise, 19. yüzyılın sonlarından itibaren etkili olmaya başlayan küreselleşmedir. Birinci aşamada gerçekleşen Sanayi Devriminin etkileri, ikinci aşamada kentlerin hızla endüstrileşmeye devam etmesi sonucu bozulan kır ile kent ilişkisinde kendini gösterir; kırın kentten tasfiye edilmesi, sağlıksızlaşan kentsel alanlar, yeşil alanların azlığı gibi faktörler, kentlerin tekrar yaşanabilirliği için birbirine ötekileşmiş kır ve kent ilişkisindeki yakınlaşmanın gerekliliğini ortaya çıkarır. Bu kapsamda kır-kent kavramı ilk kez Galphin (1915) [24] tarafından kullanılmıştır; Dewey (1960) [25] ise, kır ile kent için dikotomi veya bir süreklilik öneren, topluluğun büyüklüğündeki farklılıklara atfedilen bazı ilişkileri içeren bir dizi eşleştirilmiş terimin ortaya çıktığını belirtir. Endüstri kenti için kır-kent bütünleşik kentsel tasarım önerileri sunan 20. yüzyılın ütöpik kent tasarımları; Ebenezer Howard, '*Bahçe Şehir*' (1902), Le Corbusier, '*İşinsal Kent*' (1922) ve Frank Lloyd Wright, '*Broadacre Kent*' (1932) kentin doğal çevreyle bütünleştiği, kır-kent entegre planlı bir büyümeyi temel almışlardır. Howard, kentin olanaklarını kırsal alana taşımayı; Wright endüstri toplumu için banliyö benzeri bir kent tasarlamayı; Le Corbusier ise doğayı, teknolojik kente taşımayı amaçlamıştır (Akkoyunlu Ertan, 2004, s.19) [26]. Kır-kent bütünleşik kent tasarım

önerilerinin yanı sıra, bu dönemde kenti odağa alarak kır ile toplumsal ve örüntüsel ayrımlar da odaktadır. Kenti bir laboratuvar ve yaşayan bir organizma olarak ele alan Chicago Kentsel Ekoloji Okulu (1920-1930) ise, “*kent, ekoloji ve sosyal organizasyon*” üzerine çalışmıştır. Chicago bahsedilen dönemde, hızlı büyüyerek yayılma ve kent içindeki nüfusun yoğunlaşarak heterojenleşmesi gibi kentleşmenin neden olduğu tüm boyutlara sahiptir. Bu kapsamda çalışmalar yapan Wirth (1938) [17], **kentsel ve kırsal alanlar arasındaki toplumsal örüntülerdeki farklılıkların, “nüfusun yoğunluğu, büyüklüğü ve heterojenliği”** olmak üzere üç nedeni olduğunu belirtir. Kentlerin bir gelişme sürecinin ürünü olduğunu, kentlerdeki toplumsal yaşam biçiminin tarıma ve kır hayatına dayanan daha eski toplumların izini taşıdığını ekler. Emile Durkheim ise; kenti, değişim için bir güç olarak sunduğu kentsel yaşam analizinde, kentin kırsal alandaki etkisini genişletmesiyle toplumu bir bütün olarak **kentlileştirmesin** öne çıktığını ifade eder (Saunders, 1986, s.26) [27]. Kentin etki alanını genişleterek kıra yayılması ile dönüşen kentsel-kırsal ilişkisini Lefebvre (1968/2020) [9] şu şekilde açıklar:

Kentsel dokunun ilmekleri arasında, saf kırsallık adaları varlıklarını sürdürür. Dolayısıyla, “kentsellik-kırsallık” ilişkisi ortadan kalkmaz; tersine en sanayileşmiş ülkelerde bile bu ilişki yoğunlaşır. Gerilimler çatışma halini alarak gizli çatışmalar şiddetlenir, böylece kentsel dokunun altında gizlenen şey gün ışığına çıkar (s.30).

Mumford (1961/2019) [28] kentsel parçacıkların büyük bir hızla çoğalıp birleştiğini, bu yapılara kent demenin sözcüğün anlam sınırlarını zorlamak olduğunu (s.113) ve kentle kır arasındaki keskin farkın artık yok olduğunu (s.627); Lefebvre (1962/2017) [29], banliyö sakinlerinin periferileri alanında şehrin, kalıntılar halinde, parçalı, ayrı, yan yana konmuş bölümler halinde (s.139) olduğunu ifade eder. Bu durumun kentin kıra doğru

yayılarak sınırlarının belirsizleşmesinden kaynaklandığı söylenebilir, ek olarak bu dönemde kırsal da kentleşmeye başlaması söz konusudur. Brian Berry (1976) [30] tarafından ortaya atılan karşı kentleşme '*counter-urbanisation*' kavramı; kırsal da kentleşmeye başlaması yani kentin kırsal nüfuz etmesi veya kentlinin kırsal yerleşim bölgelerine taşınarak, kentsel yaşamı kırsal taşıması (memleketindeki evi veya yazlık evi) olarak ifade edilebilir. Karşı kentleşme, insanların şehirler ve banliyölerden kırsal kesime göç süreci olarak tanımlanan bir kavramdır (Davis ve diğerleri, 1994 [31]; Vartiainen, 1989 [32]; Spencer, 1995 [33]). Uzzell (1979) [34] göçün, kırsaldan kente hareketin sonucunda ortaya çıkan kentleşmenin, "*insanların kente hareketi ve pratiklerin kentten kırsal taşınması*" olarak ikiye ayrıldığını belirtir (s.333). Bu bağlamda Lefebvre (1970/2021) [10] "*kent dokusu*" tabiri ile, şehirlerde oluşturulan alanı değil, şehrin kırsal üzerindeki hakimiyet göstergelerinin bütününe ifade ettiğini; kırsal orta yerindeki bir yazlık ev, bir otoyol, bir süpermarketin kent dokusunun parçası haline geldiğini (s.9) ve artık kent ve kırsal arasında çelişkilerin olmadığını, temel çelişkinin yer değiştirerek kent fenomeninin içine yerleştiğine (s.159) dikkat çeker. Bu kapsamda ikinci aşamada, endüstri merkezi haline gelen kentin, kırsal ile arasındaki ikilik-zıtlıkların yarattığı keskin sınırlar; kenti tekrar yaşanabilir hale getirebilmek için kırsal dair arayışlar, kentin kırsal yayılarak sınırlarının belirsizleşmesi, kırsal da kentleşmeye başlaması, küreselleşmenin de etkisiyle kentleşme ve kentlileşme eğilimlerinin artması nedeni ile bulanıklaşmaya başlamıştır (Şekil 2.3).

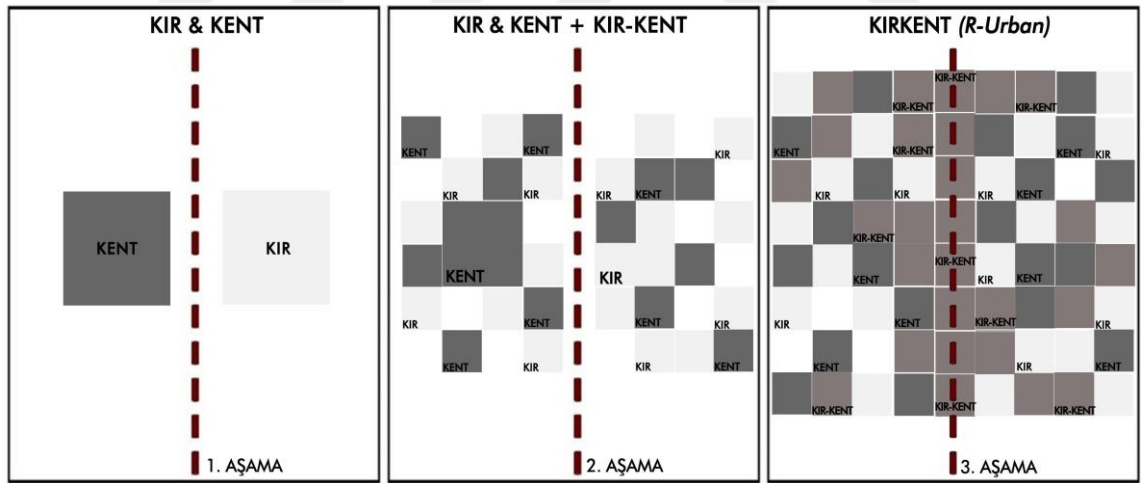
Şekil 2.3 Kır ve Kent Kavramlarından KırKent Kavramına Dönüşümle İlişkili

Literatür Bulgularından Oluşturulan İlişkisel Diyagram

- **ikili ilerleme** olarak kırkent '*r-urban*'; Şekil 2.3'te ifade edildiği üzere üçüncü aşamada, 21. yüzyıl itibari ile kırkent ilişkisinin dinamiği, kır ile kentin eş zamanlı kentleşmesi sonucu, toplum ve kentlerin heterojenleşmesidir. Altundere ve diğerleri (2020) [35] kentleşmenin, kırsal bir toplumun kentsel bir topluma dönüşümü ile kentsel

mekan ve toplumsal pratiklerin değişimini ifade ettiğini belirtir. Kentin saçaklanarak kıra doğru yayılması ve kıran da kentleşmesi neticesinde, kıra ve kente dair yaşamlar iç içe geçmeye başlamış kırdan veya kentte olmanın ayrımı kalmamıştır. Schmid (2014) [36], 20. yüzyılın sonlarında kentsel büyüme kalıplarının değiştiğini; kentleşme sürecinin mevcut kentsel formları çözmeye başladığını, merkeziliğin çok biçimli hale geldiğini, eksantrik kentsel yapıların geliştiiğini ve çok merkezli kentsel bölgelerin şekillenerek heterojenleştiğini (s.67); Tanyeli (2016) [37] ise, kentlerin birbirlerinden çok farklı elemanları içerdiiğini; hem fiziksel olarak birbirlerinden çok farklı elemanları içerir hale geldiğini, heterojenleştiklerini, bugün farklılıkların ve ilişkilerin eskisinden çok daha karmaşıklaştığını (s.73) vurgular. Bu heterojenliğin içindeki en temel tartışmanın ise kentsel dokunun altında yatan kırkent ‘*r-urban*’ ikiliği olduğu söylenebilir. Çünkü Jackson’ın (1999) [6] belirttiği üzere, ikiliğin çekiciliği, kavramsal olarak farklı unsurların karşılıklı bağımlılığını tasavvur edebilme yeteneğindedir. Davoudi ve Stead (2002) [38], uzun süredir devam eden ve süregelen ikiliğe meydan okumanın ve hem mekansal hem de işlevselliklerine dayalı bütünleşik bir kent ve kır anlayışının, kır-kent kavramını ortaya çıkardığını ifade eder. Gausa ve diğerleri (2003) [39] ise kırkent ‘*r-urban*’ kavramını, “*kırdan kentsel yaşam, kentte kırsal yaşam sürmek*” şeklinde ikiye ayırarak tanımlar. Doğa ‘*nature*’ ve yapay ‘*artificial*’ ikiliğinin birleşmesinden oluşan ‘*naturartificial*’ kavramını örnekler. Merrifield (2011) [40] ise, “*kıran tekrar şehre katlanması (unfold) gibi, kentin de kıra açılması*” (s.474) şeklinde ifade eder. Koleva (2013) [41] kırsal kesimin küresel akışlara maruz kalması ile “*merkez-çeper*” ve “*kent-kır*” gibi mekansal kategorilerin bulanıklaştığı, kısmen çökmesine yol açtığı ve geleneksel kent-kır ikilisinin geçerliliğinin sorgulanabileceğini (s.137) belirtir. Tekeli (2015) [42] ideal yerleşme yapısını, kır ile kentin birbirlerini etkiledikleri bir çekim alanı (kır-kent ikilisi) olarak görmenin daha doğru olacağını; United Cities & Local Governments (2016)

[43] kır ve kent arasındaki bağlantılar ve etkileşimlerin artan bir şekilde güçlendiğini ifade eder. Dymitrow ve Stenseke (2016) [44], kır-kent ikiliğinin, genellikle ayrı ayrı yürütülen 'kır' ve 'kent' olarak sürdürüldüğünü ve bu durumun kavramların giderek bulanıklaşması karşısında şüpheli görüldüğünü; Mercandalli ve Losch (2017) [45], kent ve kır arasında net bir ayrım olduğu fikrinin; bugün kır, kent, kent çevresi ve kır-kent gerçekliğini yanlış şekillendirdiğini belirtir. Gebre ve Gebremedhin (2019) [46] kır ve kentin birbirinden ayıramayacağını ve gelişiminin birbirlerinin gelişimine bağlı olduğunu; Lichter ve diğerleri (2021) [47], kır ve kent ikiliği arasındaki alışlagelmiş kavramların modasının geçtiğini belirtir, **kır ve kent** artık birbirlerinden gerçekten bağımsız değildirler (National Academies of Sciences, Engineering and Medicine, 2016 [48]). Bu kapsamda üçüncü aşamada, kırdan veya kentte olmak anlamını yitirmiş, kır ile kente dair çoklu yaşamlar ve yerleşimler iç içe geçerek muğlaklaşmıştır (Şekil 2.4).

Şekil 2.4 Kır ve Kent Kavramlarından KırKent 'R-Urban' Kavramına

Dönüşümün Üç Aşaması

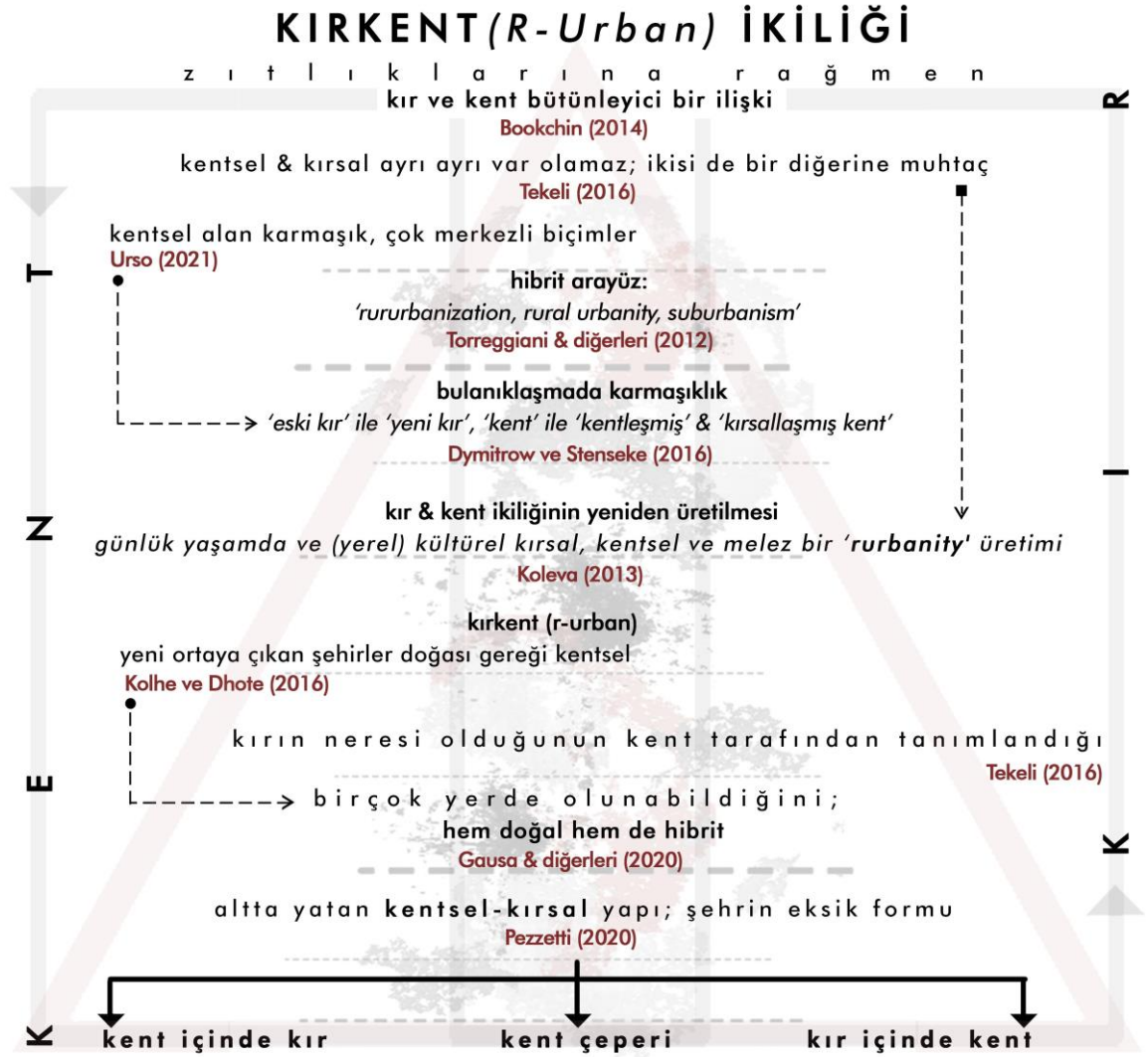
Bahsedilen üç aşamayı özetlemek gerekirse, Şekil 2.4'te anlatıldığı üzere, birinci aşamada birbiri ile teması bulunmayan karşıtlık olarak konumlanmış kır ve kent, ikinci aşamada birbiri içine nüfuz etmeye başlamıştır. Kent merkezinin tarihi dokusuna, farklı

dönemlerdeki çok boyutlu kent dinamikleri ile şekillenen yeni yerleşim örüntüleri eklemlenir ve kent genişlemeye devam eder. Kent bunu yaparken kırsal da içine almaya başlar, bu durum kent içinde kırsal dair yaşam biçimlerinin görülme sıklığını artırır. Kentin çok farklı elemanlar oluşturmalarının temel dinamiklerinden biri kırsalın farklı oluşumlar ile kente nüfuz ederek, çeşitli formlarda yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimleri çıkarabilme potansiyelidir. Bu durum üçüncü aşamada, kırsal ve kentin iç içe geçerek ortaya çıkardığı kırkent arada oluşumlar ile gözlemlenir. Kentin sınırlarının tanımlanamayacak derecede genişlemesi neticesinde ortaya çıkan birinci durum, *kırsal-kentsel yaşam biçimleri arasında gerçekleşen sürekli akış*; ikinci durum ise, *kent formunun kırsal nüfuz etmesi sonucu kır içinde kent ve kent içinde kırsal bulunmasıdır*. Neticede ise, kentin kırsal etkilediği, kırsalın da kenti etkilediği bir kırkent ikiliği-diyalektiği ortaya çıkar. Bu durum, kırsal ve kent olarak ayrı ayrı tanımlar yapılmasını olanaksızlaştırarak, kırkent 'r-urban' ikiliği olarak görmeyi güçlendirir.

2.2 KırKent 'R-Urban' İkiliği

Kırkent 'r-urban' kavramı, kırsal ve kent ikiliğinin sürekliliğini vurgular. Bookchin (2014) [49], zıtlıklarına rağmen geçmişte kırsal ve kentin ekolojik denge ve bütünleyici bir ilişki içinde olduklarını; Tekeli (2016) [22] kentsel olanın, kırsal olanla ayrı ayrı var olamayacağını, her ikisinin de varlığının bir diğerine muhtaç olduğunu belirtir. 21. yüzyıl itibarıyla deşifre edilebilecek hale gelen temel dinamiğinin kentten geldiği yaşamların çoklu olma hali, kentsel ile kırsalın ve kırsal ile kentin ayrılmasını olanaksızlaştırmıştır. Altundere ve diğerleri (2020) [35] 21. yüzyıl süresince, tüm dünya genelinde, gezegensel olarak tabir edilen (Brenner ve Schmid, 2011 [50]), kent ve kırsal arasındaki geleneksel ayrımın ortadan kalktığını ve kentleşme sürecinin daha fazla hissedileceğini (s.172)

belirtir. Urso (2021) [51] ortaya çıkan bu kentsel alanın son derece karmaşık, çok merkezli biçimler aldığını belirtir. Günümüzdeki kent formunda, kırsal-kentsel yaşam biçimleri ve kır-kent yerleşim örüntüleri iç içedir; **yeni bir oluşumdur, bulanıktır, karmaşıktır, belirsizdir** (Şekil 2.5).

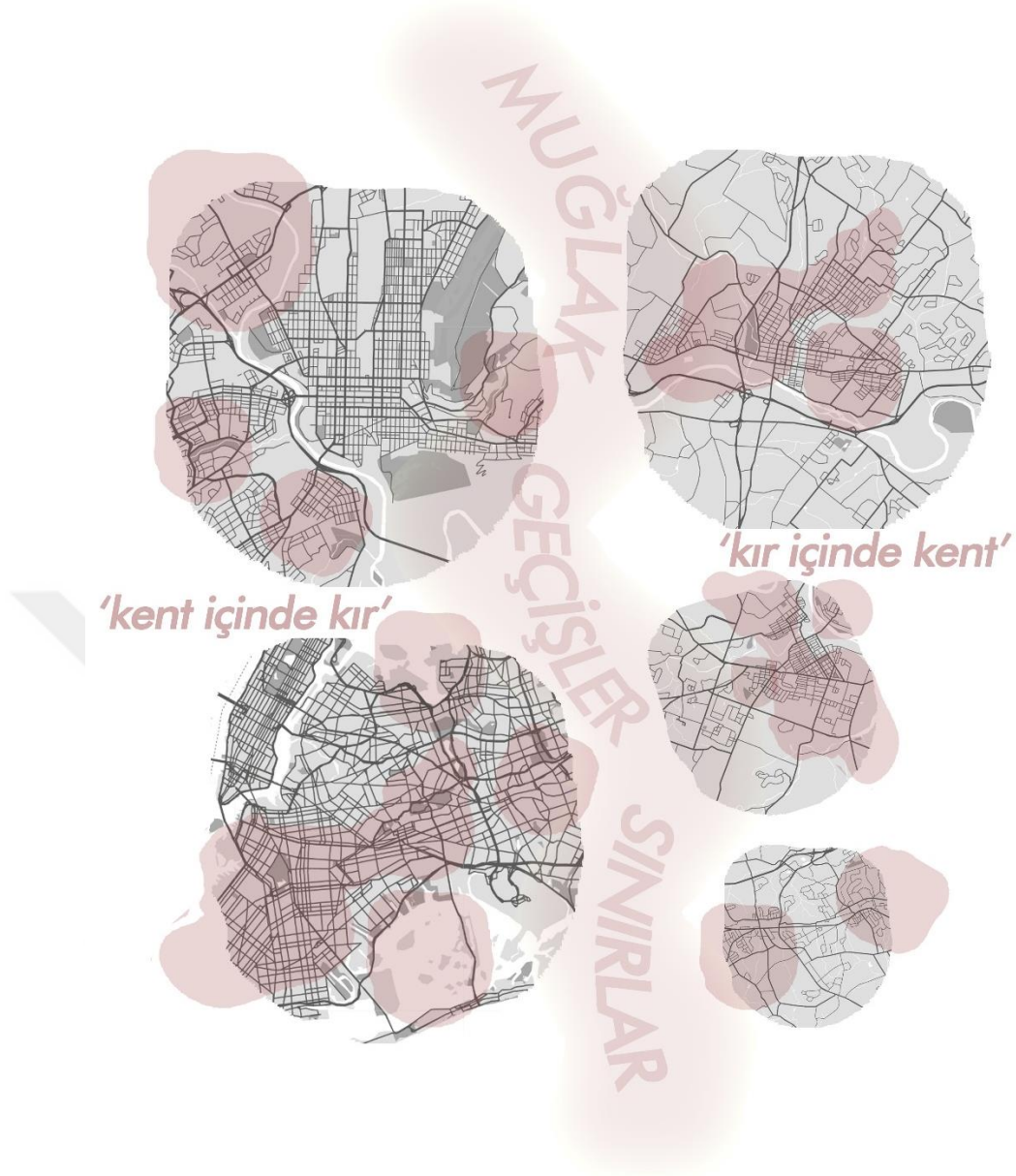

Şekil 2.5 KırKent 'R-Urban' İkiliği İle İlişkili Literatür Bulgularından

Oluşturulan İlişkisel Diyagram

Kır-kent ikiliğindeki bu belirsizliği (ve değişen sonuçlarla) gidermek için kırkent 'r-urban', kent çevresi 'peri-urban' veya dış kent 'exurban' gibi yeni kavramlar ortaya atılmıştır (Antrop, 2000 [52]; Theobald, 2001 [53]; Meeus ve Gulinck, 2008 [54];

Qviström, 2007 [55]; Qviström, 2013 [56]). Dymitrow ve Stenseke (2016) [44], kır-kent kavramsallaştırmasının geniş, muğlak ve tartışmalı olduğunu ve bu konuda tek bir doğru bakış açısı olmadığını belirtir. Torreggiani ve diğerleri (2012) [57] bu hibrit arayüzün tanımlanmasına yönelik, kent ölçeğinden mimarlık ölçeğine ‘*rururbanization, rural urbanity, suburbanism*’ gibi çeşitli kavramların türetildiğini belirtir. Dymitrow ve Stenseke (2016) [44] bu bulanıklaşmadaki karmaşıklığın, “eski kır” ile “yeni kır”, “kent” ile “kentleşmiş” ve hatta “kırsallaşmış kent” arasındaki birçok farkla derinleştiğini belirtir. Koleva (2013) [41] kır ve kent ikiliğinin yeniden üretilmesi, günlük yaşamda ve (yerel) kültürel kırsal, kentsel ve melez bir ‘*rurbanity*’ üretiminin yapıldığı yerlerde, kır ve kent deneyim ve yeniden müzakere edilmesinden kaynaklanan karmaşık dinamikleri ve ara bağlantıları gizlendiğini ifade eder. Kolhe ve Dhote (2016) [58] ise, kent ve kır faaliyetlerinin nüfuz ettiği alanın kırkent ‘*r-urban*’ olarak tanımlandığını, yeni ortaya çıkan şehirlerin doğası gereği kentsel olduğunu belirtir. Tekeli (2016) [22] kır ile kent arasındaki netliğin kaybolmasının, kentte olanlar yüzünden ortaya çıktığını ve kırın neresi olduğunun kent tarafından tanımlandığını (s.125) vurgular. Kentin yerleşim örüntüleri ve kentsel yaşam biçiminin kıra yayılması sonucu ortaya çıkan, iç içe geçme hali kırkent ‘*r-urban*’ kavramına referans verir. Kırkent kavramı, kırsal ile kentsel yaşam biçimini yan yana koyabilir veya kırsal ve kentselin karşılıklı çekimleri sonucu **arada/melez** bir yaşam biçimi ortaya çıkarabilir. Kent içinde kırsal yaşam ve kır içinde kentsel yaşam neticesinde ortaya çıkan arada yaşam biçimleri için, Covid-19 pandemisi (2020-2022) bir katalizör görevi görmüştür. Kentlerdeki yoğun nüfus, aşırı yapılaşma, açık alanların azlığı gibi faktörlerin salgının bulaşması için uygun ortamı hazırlaması nedeni ile kent çeperi ve kırı avantajlı konuma geçirmiştir. Kır ve kent arasındaki hareketliliği arttıran pandemi sürecinde, ağ bağlantıları (online çalışma ve eğitim gibi internet aracılığıyla) sayesinde kentte veya kırdaki bulunmak anlamını yitirmiş, pandemi yaşamların çoklu olma halini

Şekil 2.6 KırKent ‘R-Urban’ İkiliği: Kent İçinde Kır, Kır İçinde Kent ve Aralarındaki Muğlak Geçiş Bölgesi

görünür kılmıştır. Bu kapsamda, Gausa ve diğerleri (2020) [59] birçok yerde olunabildiğini, bu durumun hem doğal hem de hibrit olduğunu belirtir. Kentte; kırdan kente göç edip kente adapte olmuş, kırdan kente yeni göç etmiş bireyler gibi parçalanmış roller birbirleri ile karşı karşıya gelir. Pezzetti (2020) [60], altta yatan kentsel-kırsal yapının, şehrin eksik formunu ortaya çıkardığını, mekânın gelecek olanlar da dahil olmak üzere farklı izler ve göstergeler içerdiğini belirtir. Temelini kırdan alan kente, tarihsel

süreç boyunca, farklı dönemlere ait kıra dair yaşam biçimleri ve yerleşim örüntüleri eklemlenmiştir neticede ise günümüzdeki kırkent '*r-urban*' formunu ortaya çıkarmıştır. Kent içinde düzen karşıtı alanlar/yerleşimler ve yaşam biçimleri oluşarak kıra/doğaya referans verebileceği gibi, kır da kentin parçalarından birine dönüşebilme ve ileride yeni bir kent merkezi olabilme potansiyelini taşıması nedeni ile belirsizdir. Bu belirsizliğin altındaki neden ise, kır ve kent arasındaki karşıtlıklardan meydana gelen sınırların bulanıklaşarak iç içe geçmesidir (Şekil 2.6).

Şekil 2.6'da, kent içinde kırın, kır içinde kentin bulunması ve aralarındaki sınırın muğlaklaştığı betimlenmiştir. Lichter ve diğerleri (2021) [47], sınırların kendilerinin sınır kayması şeklinde değiştiğini belirtir. Sınırların bulanıklaşmasına yönlendiren bu ifade; sınırlara 'ara' olarak bakarak, onun birleştirici, bağlayıcı ve ayırıcı özelliklerini tanımlar. Gausa ve diğerleri (2020) [59], bağlayıcı ve üretken (yerelleştirilmemiş) '*de-localized*' değişim çağının, senaryolar ve ilişkilerin çoğul karmaşıklığının (zengin, farklı, çeşitli), arazi kullanımındaki entropik etkileri arttırdığını belirtir. Kentsel alanlar yayılmaya ve büyümeye devam ederken, kır ve kent sınırları değişip-dönüşerek, kent dokusu altındaki kırkent ikiliğinin çatışması ve gerilimi yeniden üretilir, neticede ise **düzensizlik (kaos), karmaşıklık veya öngörülemezlik** olarak tanımlanan (Bein, 2006) [61] **entropik** bir durum ortaya çıkar. Bu çatışmadan ortaya çıkan entropik durum ise; kırkent '*r-urban*' ikiliğinin bünyesinde kentin içinde kır ve kırsalın, kır içinde kentin ve kentselin olma hali ile güçlenir. Kent içinde, kır ve kentin sınırlarını koruyarak yan yana konumlanması heterotopyaları, kent çeperinde sınırların kayması ile iç içe geçerek bulanıklaşması ise muğlaklığı ortaya çıkarır. Böylece heterotopya ve muğlaklık kavramları ile kentin derininde yatan kır-kent ikiliğindeki çatışma ve gerilimler görünür hale gelir, anlam kazanır.

2.3 Bölüm Sonucu

Kentin ilk oluşum süreci ile ortaya çıkan kır ve kent kavramları, tarihsel süreç boyunca çok boyutlu kent dinamikleri (sanayi devrimi, küreselleşme, savaşlar, göç, olağanüstü durumlar vb.) neticesinde değişip dönüşerek kırkent '*r-urban*' kavramına evrilmiştir. Lefebvre (1968/2020) [9] kentlerdeki merkeziliğin ve kentsel niteliğin bozulmasının sanayileşme ile gerçekleştiğini; öncelikle kentin çepere doğru yayılması, kent merkezlerine göç (*iç doğru patlama*) ve sonrasında (*dışa doğru patlama*) banliyöleşmenin (müstakil evler, toplu konutlar, işçi siteleri yoluyla) bu merkeziliğin ve kentsel niteliğin önemli süreçleri olarak değerlendirildiğini (s.26) belirtir. Temelini kırdan alan kentin, günümüze kadar olan evriminde içinde kıra dair olguları kimi zaman dışa vurduğu, bazen gizlediği ve çoğunlukla değiştirip dönüştürerek yeni formlara büründürdüğü söylenebilir. Çünkü kent, kır ile farklı formları meydana getirme kapasitesine sahiptir; kimi zaman kır ile iç içe geçer, kimi zaman kır yok eder, kimi zaman ise kır ile yan yana durur ancak ilişkisi hep devam eder. Bu durum da aslında, kır ve kent diye farklı iki tanım yapılmasını olanaksız kılarak kırkent '*r-urban*' kavramını güçlendirmektedir; kır ve kent, kırsal ve kentsel arasındaki ilişkiyi kuran bir kavram olduğu söylenebilir. Lefebvre (1970/2021) [10] kentsel mekan-zaman olarak adlandırdığı kentin günümüzde diferansiyel görünüm aldığını, her mekan ve her an yalnızca bütünün içinde, onları başka mekanlara ve momentlere ayırıştırarak bağlayan **“karşıtlıklar ve zıtlıklar”** üzerinden varlık bulabildiğini ve bu mekan-zamanın hem **“birleştirici hem de ikili”** özellikler üzerinden tanımlandığını (s.39) belirtir. Bu kapsamda sıradaki bölümde, günümüz kent dokusunun altında yatan kırkent '*r-urban*' diyalektiğinin neden olduğu gerilim ve çatışmaları anlamlandırabilmek için; karşıtlık olarak heterotopya '*heterotopia*' ve birleştirici olarak muğlaklık '*ambiguity*' kavramları, günümüz kentindeki kırkent '*r-urban*' ikiliğinin ana bileşenleri olarak detaylandırılacaktır.

BÖLÜM III

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KIRKENT ‘R-URBAN’ İKİLİĞİ, HETEROTOPYA VE MUĞLAKLIK KAVRAMLARI ETKİLEŞİMİNİN ADAPTOGENEZ KAVRAMIYLA ELE ALINMASI

Kır ve kent karşıt kavramlarının ikili ilerleme (Altman ve Gauvain, 1981) [7] ile birbirine yaklaşarak, aralarındaki ayrımın bulanıklaşması sonucu ortaya çıkan **kırkent ‘r-urban’** (Gausa ve diğerleri, 2003) [39] kavramının, günümüz kentindeki kır-kent ikiliğini meydana getirdiği söylenebilir. Ayrı unsurlardan oluşmayan, birbirine bağlı ayrılmaz faktörlerin birleşimidir (Werner ve diğerleri, 1985 [62]; Altman ve Rogoff, 1986 [63]). Werner ve diğerleri (1985) [62] insan ve çevrelerinin ayrılmaz bir bütün olduğunu, ayrı ayrı tanımlanamayacaklarını ve aslında karşılıklı olarak tanımlandıklarını belirtir. Bu kapsamda günümüzde, kentin kırkent ‘r-urban’ ikiliği, kır ve kentin yan yana gelerek ve iç içe geçip bulanıklaşarak oluşturduğu formlar, kentlinin yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerinde gözlemlenir. Günümüz yerleşim örüntülerindeki kırkent ikiliği, kentin herhangi bir yerinde oluşabilme potansiyeli ve karşıt durumları yan yana koyabilme kabiliyeti ile **heterotopyaları ‘heterotopia’** (Foucault, 1986/2021 [64]), bu karşıtlıkların iç içe geçtiği durumlarda ise **muğlaklığı ‘ambiguity’** (Gausa ve diğerleri, 2003 [39]) ortaya çıkarır. Kentlinin yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerindeki kırkent ikiliğinin, ortaya çıkardığı heterotopik ve muğlak durumların değişim-dönüşüme aşına olduğu söylenebilir. Çünkü süregelen (*göç, pandemi, iklim krizi, kentleşme, nüfusun yoğunlaşması gibi*) kent dinamikleri, kırkent ikiliğini hep dönüştürmüştür. Bu dönüşümün neticesinde ise günümüzde, heterotopya ve muğlaklık ile

kırkent ikiliği kendini göstermektedir. Gelecekte de, kendini yeni durumlara adapte ederek değişip-dönüşebileceği ve yeni durumlar ortaya çıkarabileceği yorumunda bulunulabilir. Kendini yeni durumlara adapte edebilme kabiliyetleri, “*adaptasyon yoluyla gelişmeye devam eden karmaşık bir ortamı tanımlayan*” adaptogenez ‘*adaptiogenesis*’ (Menges, 2004) [4] kavramına yönlendirir. Bu kapsamda, ilk olarak kırkent ikiliğinin ana bileşenleri olarak heterotopya ve muğlaklık kavramları tartışılacak, ikinci aşamada ise bu birlikteliği üst ölçekte tanımlayabilmek için adaptogenez kavramı detaylandırılacak ve neticede günümüz kentinin kırkent ikiliğini tanımlamaya yönelik heterotopya, muğlaklık ve adaptogenez kavramlarından oluşan bir kavramsal çerçeve önerisi sunulacaktır.

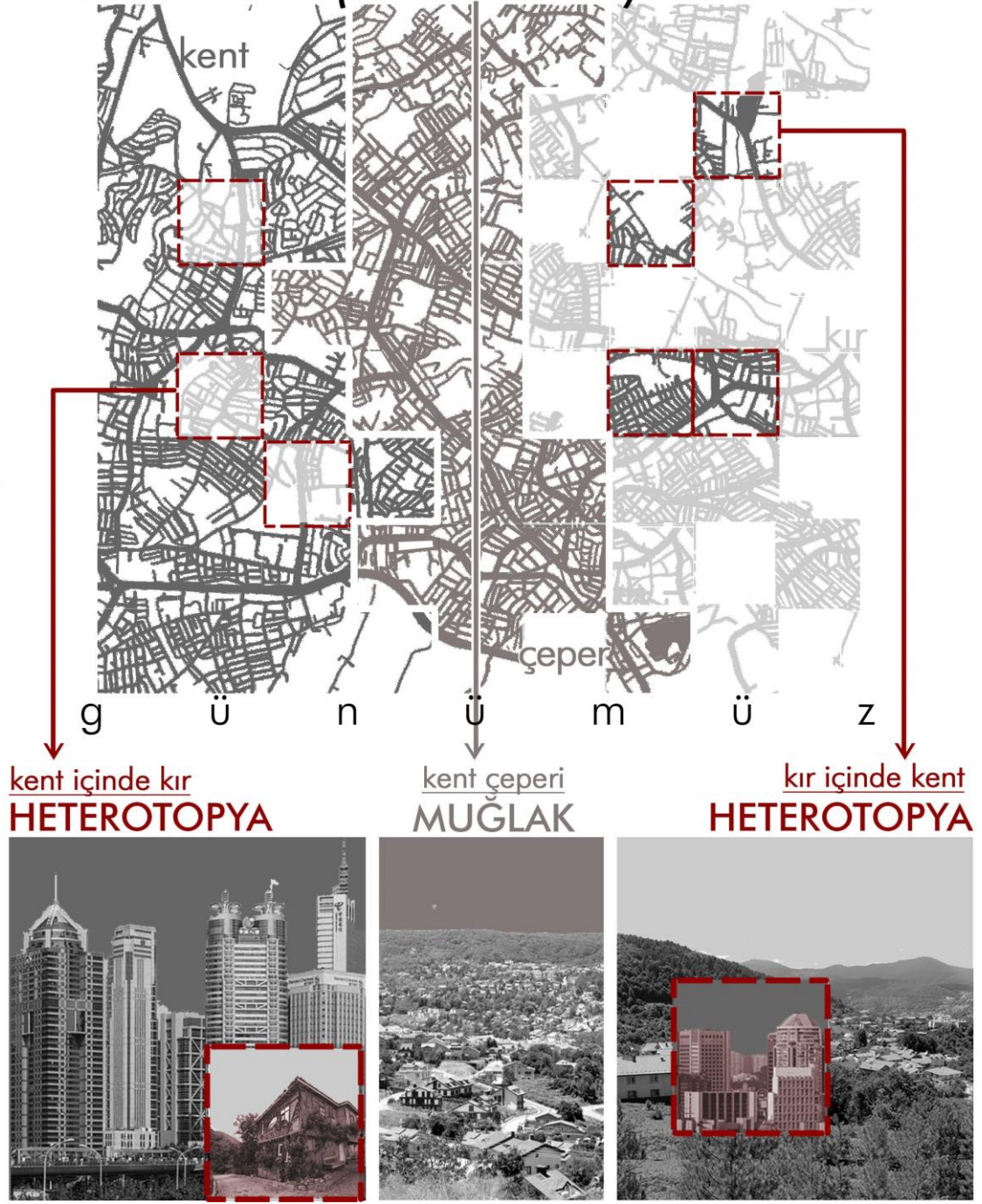
3.1 KırKent ‘R-Urban’ İkiliğinin Ana Bileşenleri

Günümüz kent dinamikleri farklı formları oluşturabilme kapasitesi ile sürekli değişim ve dönüşüm içindedir; kırkent ekseninde gerçekleşen bu dönüşümlerin odağı olan kentsel alanlar, bu değişimi çok boyutlu olarak ortaya çıkarmaktadır. Kentsel alanlar yayılmaya ve büyümeye devam ederken, kent dokusu altındaki **kırkent** ikiliklerinin çatışması ve gerilimi yeniden üretilmektedir. Kentin değişim-dönüşüm sürecini temelden etkileyen yaşam biçimlerinin ve yerleşim pratiklerinin, kır ve kent diyalektiğine dayandığı söylenebilir. Kırkent ikiliği, kentin yaşam biçimleri ile şekillenen kendi yerleşim morfolojisinin içinde oluşmaktadır; “**kır, kent, kır-kent**” ile “**kırsal, kentsel, kırsal-kentsel**” yaşam formları bir aradadır. Kırkent ikiliği günümüzde; kent içinde kırın ve kır içinde kentin oluşarak düzen karşıtı alanları meydana getirmesi heterotopya, kent çeperinde arada kalmış kır-kent durumları ise muğlaklık kavramları ile görünürdür. Cenzatti (2008) [65] heterotopya kavramının, kelimenin türetildiği yer olan tıpta, normal

dokuların beklenmedik şekillerde ve yerlerde büyüme durumunu belirtmek için kullanıldığını; sağlıklı/normal ve hasta/anormal arasındaki ikili ayrımları sorgulayan terimin muğlaklık eğiliminin olduğunu belirtir. The Order of Things'in giriş bölümünde Foucault terimi daha da ileri götürür; tek bir yerde 'çok sayıda olası düzenin parçalarının ayrı ayrı parıldadığı' ve bu olası düzenleri tam olarak belirlemede dilde bir tanımın yetersiz olduğu durumları ifade eder (Cenzatti, 2008) [65]. Heynen (2008) [66] Foucault'nun heterotopyalarını, temel bir muğlaklığın damgasını vurduğu uzamsal-zamansal kümelenmeler olduğunu belirtir. Bu doğrultuda, heterotopya ve muğlaklık kavramlarının arasında, kır-kent ikiliğinde olduğu gibi, birbirini tanımlayıcı ve tamamlayıcı diyalektik bir ilişki olduğu söylenebilir. Kent içinde yaşam biçimleriyle şekillenerek kıra referans veren düzen karşıtı alanların heterotopyaları ortaya çıkarması gibi, kent çeperindeki kır da ileride, kent parçasına dönüşebilme ihtimali ile muğlaklığı barındırır. Kır ve kent karşıtlığı olarak heterotopyaların, kır-kent arada durumlar ile muğlaklığın eş zamanlı irdelenmesi günümüz kentinin yerleşim morfolojisindeki kırkent diyalektiğini anlamlandırmaya yöneliktir. Bu noktadan hareketle kırkent ikiliğinin, kent merkezinde kırın veya kırdaki kentin bulunması ile heterotopyayı; kent çeperinde kır-kent arada oluşumlar ile muğlaklığı ortaya çıkarması Şekil 3.1'de ifade edilmiştir.

Şekil 3.1'de anlatıldığı üzere, kent ve kır iki uç olarak konumlanmış arasında ise bir geçiş bölgesi olarak kent çeperi bulunmaktadır. Kent içinde kır ve kır içinde kentin oluşması ile iki karşıtlığın yan yana konumlanması heterotopyaları ortaya çıkarır. Örneğin kent merkezinde gökdelenler ile gecekonduyan yan yana konumlanması, kent içindeki kır heterotopyasıdır. Gökdelen kent içinde aşırı kentsel olana referans verirken, gecekondu kent içinde kıra işaret eder. İki uçta konumlanarak heterotopya olarak tanımlanmış bu ikiliğin arasındaki kent çeperi ise, kır ile kentin birbirine yaklaşıp iç içe geçmesi veya üst üste binmesi ile muğlaklığı ortaya çıkarır. Bu durum kent çeperinde, kırsal yerleşimler

KIRKENT (R-URBAN) İKİLİĞİ

Şekil 3.1 KırKent İkiliğinin Ortaya Çıkardığı Heterotopya ve Muğlaklık

ve kır-kente referans veren doğayla bütünleşik kapalı villa yerleşimlerinin bir arada bulunması ile örneklenebilir. Bu doğrultuda, temel fikir günümüz kentinin kırkent ikiliğini; heterotopya (Foucault, 1986/2021) [64] ve muğlaklık (Gausa ve diğerleri, 2003) [39] kavramları ile yerleşim örüntülerinde yansıttığına yöneliktir. Bu kapsamda sıradaki

bölümde kırkent ikiliği bağlamında heterotopya kavramının, karşıtlıkları ve mekansallığı detaylandırılacaktır.

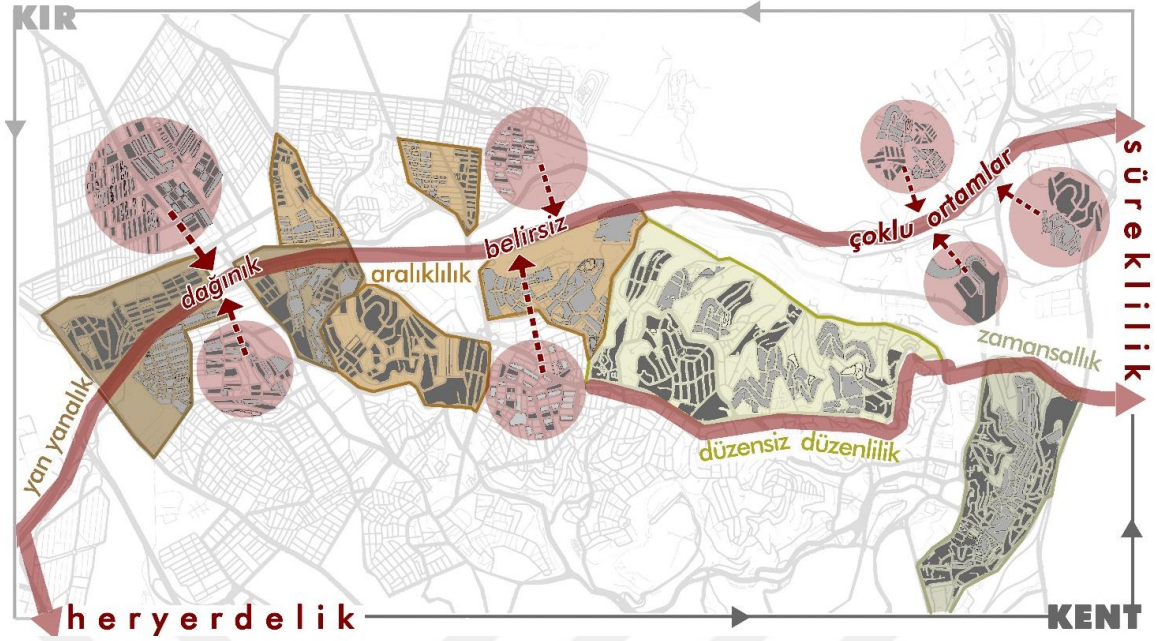
3.1.1 Heterotopya

İlk olarak tıp alanında kullanılan heterotopya kavramı, “*bir organın ya da bedenin bir parçasının normal yerinden başka bir yerde bulunması*” (Nakıboğlu, 2015, s. 384 [67]) anlamına gelmektedir (Erdoğan & Ertop, 2021, s. 134 [68]). Heterotopyanın mekansallığına işaret eden Lefebvre (1970/2021) [10] heterotopyayı, “*hem dışlanmış, hem de iç içe girmiş olan, öteki yer ve ötekinin yeri*” (s.122) şeklinde tanımlar. Foucault (1986/2021) [64] ise, “*eşzamanlının, yakın ve uzak, yan yananın ve kopuk kopuğun*” içinde bulunduğumuz dönemin mekan dönemi olduğunu (s.283); “*heterotopyanın, birçok mekanı, birçok mevkiyi kendi içlerinde bağdaşmaz olan birçok mekanı tek bir gerçek yerde yan yana koyma gücü vardır*” (s.290) şeklinde heterotopyanın mekansallığına ve heterojenliğine vurgu yapar. De Cauter ve Dehaene’e (2008) [69] göre heterotopya, mekândan ziyade zaman tarafından tanımlanır, daha çok **zaman-mekandır** ve kent formunda benzer örneklerin **çokluğudur**; bir olayın zaman içindeki karşılığı, bir patlama, bir tezahür, mutlak bir süreksizliktir ve söz konusu olayın kalıcı hale getirildiği ve belirli bir mimariye tercüme edildiği anlarda heterotopik karakterini kazanır. Gecekondu gezegenine (Davis 2006) [70] dönüşümü örnekleyerek, yoksulluğun yayılması karşısında kamusal-özel ikiliğine vurgu yapan Dehaene ve De Cauter (2008) [71]; müzeler, tema parkları, alışveriş merkezleri, tatil köyleri, sağlıklı yaşam otelleri, festival pazarları gibi şehrin tamamının “heterotopya” olduğunu ve toplumda çok açık ve merkezi hale geldiğini belirtir. Cenzatti (2008) [65] ise heterotopyayı, mekan üretiminin parçalı, hareketli ve değişken olduğunu açıkça ortaya koyarak ileri gittiğini; sosyal öznelerin çoğalarak farklı

alanların üretilmeye devam ettiği bir zamanda özellikle görünür olduğunu (s.94) belirtir. Heterotopyaların onları üreten toplumsal ilişkiler sona erdiğinde yok olduklarını öne süren Cenzatti (2008) [65], fragmanların varlığının farkında olmanın, kozmopolitanizmin temelini oluşturan halk arasındaki yüzleşme, çekişme ve müzakere fırsatları olarak heterotopyaların toplumsal üretimini kolaylaştırmak (veya sınırlamak) için zemin hazırlamaya yardımcı olabileceğini belirtir. Shane (2005) [72], kentte heterotopyaların baskın şehir modeline uyumsuz olan, istisna niteliğindeki tüm mekanları barındırdığını, işlevinin, kendi kendini organize eden bir sistem olarak şehrin istikrarını korumaya yardımcı olduğunu belirtir. Bu işlevlerin hizmetinde olan heterotopyanın biçimi, canlı bir şekilde çeşitlidir ve sürekli bir değişim halindedir (Shane, 2005 [72]). Shane (2005) [72] heterotopyanın, ikili kutuplar arasındaki dinamik dengenin korunmasına yardımcı olduğunu, kentsel paradigmlar arasında hızlı geçişleri kolaylaştırdığını ifade eder. Heterotopyalar her zaman karmaşık, muğlak ve çok hücreli yapılar olmuş, esnek kodları ve sıra dışı, çoklu bölmeleri nedeniyle istisnai etkinlikleri ve yeni kent göçmenlerini barındırabilme yeteneğine sahip olmuştur (Shane, 2008 [73]). Stavrides (2010/2021) [74] günümüzde mahallelerin ayırt edilebilir ve birbirine indirgenemez nitelikte olduğunu, dolayısıyla köklü bir heterojenliğin karşımıza çıktığını (s.149) belirtir. Heterotopyaların düzeni bozmayarak yeniden ürettiğini, ve diğer alanları tersine çevirebildiğini (s.152) ekler. Tanımlayan ve saptayan sınıflandırmayla yüz yüze olan heterotopik düzensizlik, bir mümkün düzenler çokluğu olarak farklılıklar üretmeye devam eder (Stavrides, 2010/2021, s.155 [74]).

Foucault (1986) [64], mekanda başka bir direniş görüşü geliştirirken heterotopya kavramını şekillendirmiş; bu tür düzinelerce karşı mekanı listeleyerek, doğal kabul edilen gerçekleri bozması muhtemel "ötekilik alanlarını" keşfetmiştir (Roux ve diğerleri, 2018 [75]). Meininger (2013) [76], Foucault'nun birçok özel alan ile kamusal alan, aile alanı

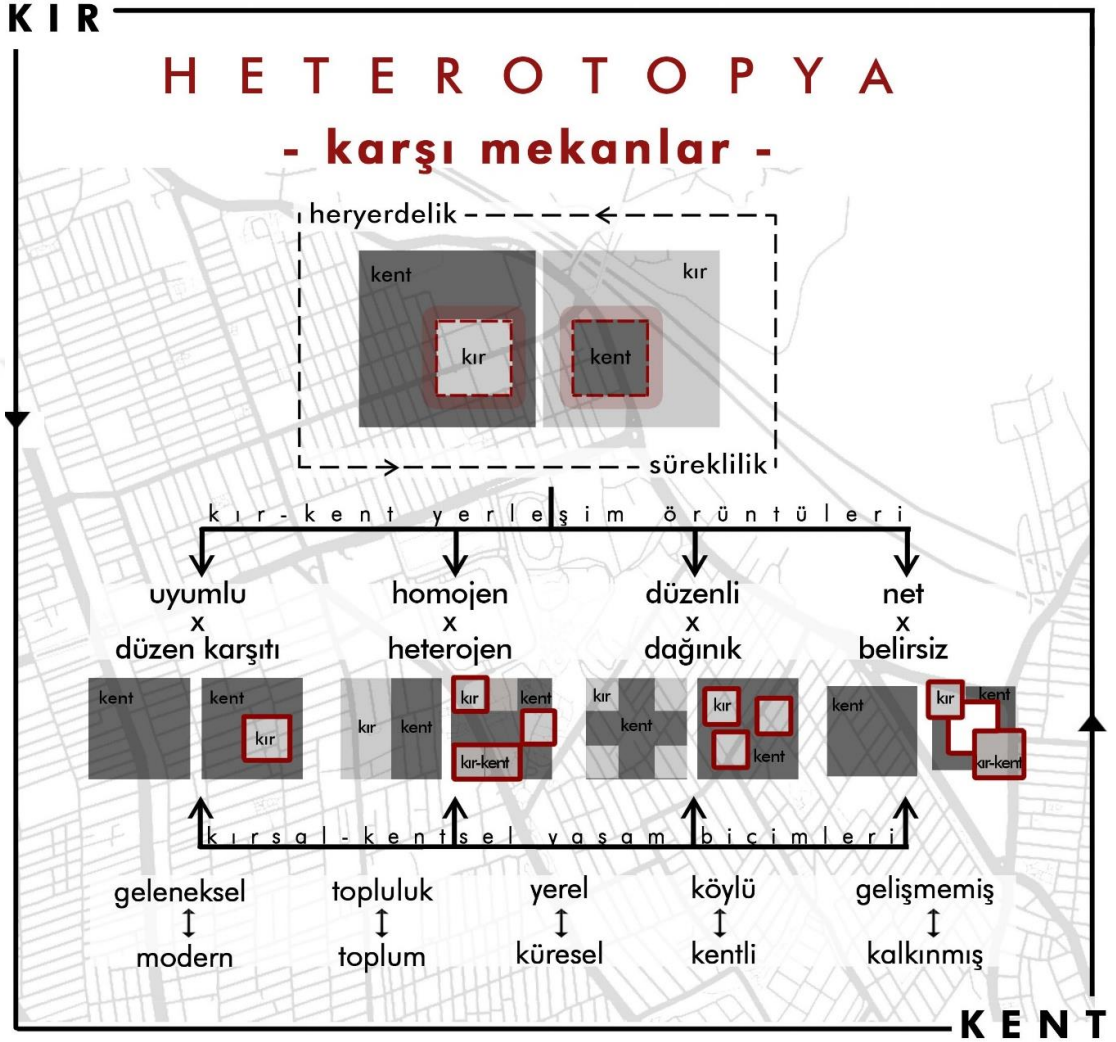
ile sosyal alan, kültürel alan ile faydalı alan, boş zaman alanı ile çalışma alanı arasındaki karşıtlıktan bahsederek, mekanın heterojenliğine vurgu yaptığını belirtir. Birbirine indirgenemeyecek veya üst üste bindirilemeyecek yerleri betimleyen bir ilişkiler dizisi içinde yaşadığımızı ekler. Heynen'e (2008) [66] göre, kamusal/özel, kentsel/kırsal veya yerel/küresel gibi ikiliklere karşı üçüncü bir mekansallığı temsil eden heterotopyalar, ikiliklerin ortaya çıktığı durumlarda üçüncü bir terim tanımlar. Heynen (2008) [66] bu ikili mantığın, heterotopyalar tarafından sunulan birçok imgeyi, düşünceyi ve karşı-söylemi sürekli yeniden yorumlara, içermelere ve belirsizliklere açık tutulmasının önemini vurgular. Bu kapsamda Boyer (2008) [77], üçüncü terimi **karşı-mekanlar** '*counter-spaces*' olarak yorumlar; anormal yerleşimin, tanıda önemli bir husus olduğunu; mekansal yapılar olarak heterotopyaların, yersiz, anormal veya yanıltıcı görünen şehre veya söyleme eklenen farklılaşmalar olarak normal düzene karşı çıktıklarını (s.58) belirtir. Boyer'e göre heterotopyaların, karşı-söylemleri ve "öteki" alanları oluşturan farklı uzamsallıklarla bir arada var olurken normalleşme uzamları olarak işlev görebileceği açıktır; her iki tarz da paralel olarak var olur ve birbirine karşı tepki verirler (Heynen, 2008) [66]. Moser (2000) [78] karşı-alanların, toplumdaki normalleştirici güçlerin ürettiği gerilimleri yansıttığını ve bu güçleri sorguladığını, etkisizleştirdiğini veya tersine çevirdiğini belirtir. Foucault'a göre karşı mekanlar, karşı oldukları mekanların silinmesi, etkisiz hale getirilmesi, kompanse edilmesi ya da arındırılması ile diğer mekanların dışında konumlanmış gerçek yerlerdir (Boyer, 2008, s.53) [77]. Yıldırım (2020) [79], Foucault'nun heterotopyalarını; "**heryerdelik, süreklilik, yan yanalık, zamansallık, ara-lıklılık, düzensiz düzenlilik**" biçiminde formüle eder (s.173), ayrıca heterotopik olanın "**heryerdeliği ve sürekliliği**" aynı zamanda "**dağınık, belirsiz ve çoklu ortamlar**" olmasını gerektirdiğini (s.191) belirtir. Bu kapsamda karşı mekanın özellikleri Şekil 3.2'de diyagramlaştırılmıştır.

Şekil 3.2 KırKent İkiliğinde Ortaya Çıkabilecek Karşı Mekanlar

Şekil 3.2’de diyagramlaştırıldığı üzere, kent içinde düzen karşıtı alanlar ve yaşam biçimleri oluşarak kıra ve doğaya referans vererek karşı mekanları ortaya çıkarmaktadır. Bu karşı mekan, “yan yanalık, aralıklılık, düzensiz düzenlilik ve zamansallık” ile “dağınık belirsiz ve çoklu ortamlar” gibi özellikleri, “heryerde ve sürekli” olarak kır ve kent ilişkisinde ortaya çıkarabilmektedir. Foucault’nun (1986) [64] heterotopyaları; *kent yaşamını reddeden, tersine döndüren, kentsel içinde kırsalı yaşatan, kentteki yoğun akışa karşılık kendi içerisinde bu akışı azaltan, bazen tamamen kesen ve tüm bunları kent ile eşzamanlı olarak yapan karşı alanlar “counter-sites”* (Karadaban ve Erkök, 2020) [80] ile ilişki kurulabilir. Tüm bu heterotopya tanımlamaları ikiliğe yönlendirir; bulunduğu yer ile bağlamının kopuk olması nedeni ile aykırıdır ve heterotopyanın oluşabilmesi için iki farklı karşıt koşulun/durumun söz konusu olması gerekmektedir. Bu durum kent içindeki kırkent ikiliğinde gözlemlenir; kentin farklı/benzeri ve pek çok yakın/uzak gibi ikilik oluşturan bileşeni yan yana koyabilme ve tüm bunları eş zamanlı bir bütün olarak sunabilme gücü ile ilişkilidir. Bu kapsamda heterotopyanın ikilikleri, kırkent ikiliği olarak *karşı mekanlar* üzerinden okunabilir. Karşı mekanlar kırkent ikiliğinde, bir bileşenin

baskın olduğu durumlarda ikinci bileşenin içinde oluşumu ile ortaya çıkmaktadır; kentin baskın olduğu koşullarda kırım oluşumu veya kırım baskın olduğu koşullarda kentin oluşumu şeklinde örneklenebilir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 KırKent İkiliğindeki Heterotopyalar: Karşı Mekan

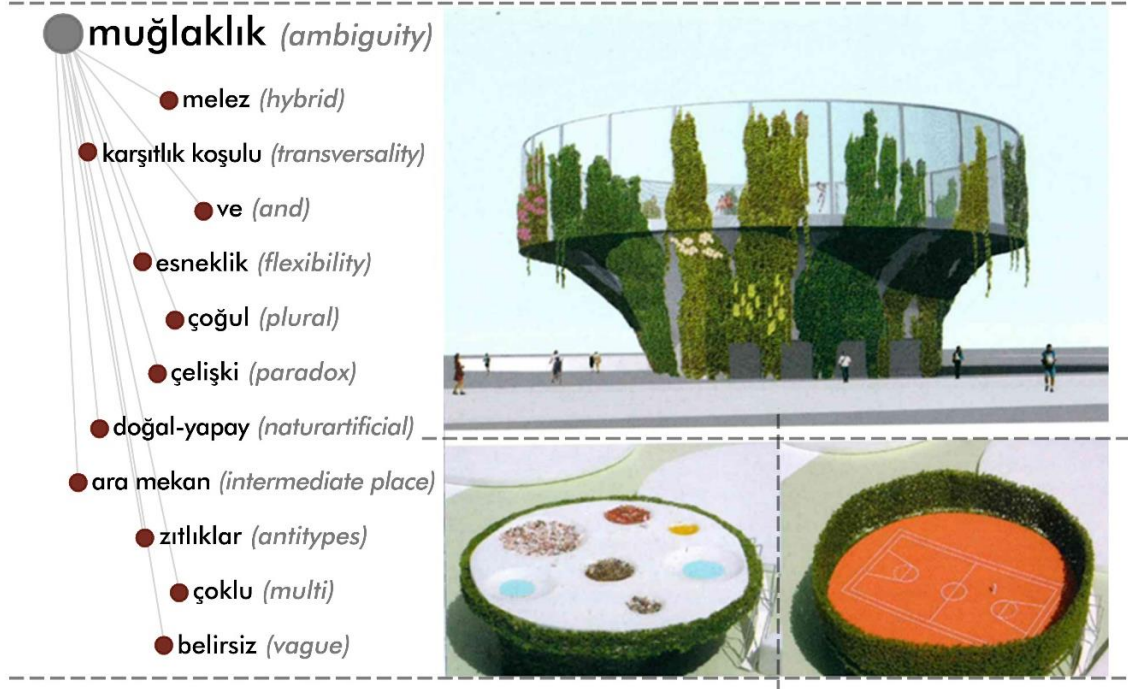
Şekil 3.3'te diyagramlaştırıldığı üzere, kentin baskın olduğu durumlarda içinde kırım ve kırım baskında olduğu durumlarda içinde kentin oluşması karşı mekana işaret eder. Karşı mekan, “**her yerde ve sürekli**” bir şekilde kent içinde kıra dair oluşumlar ile gözlemlenebilir. Karşı mekanın yerleşim örüntülerinde, “**uyumlu/düzen karşıtı, homojen/heterojen, düzenli/dağınık, net/belirsiz**” gibi kır-kent ikilikleri bulunur. Bu ikilikler “**kırsal/kentsel, topluluk/toplum, geleneksel/modern, köylü/kentli,**

gelişmemiş/kalkınmış, yerel/küresel” gibi kırsal-kentsel yaşam biçimlerindeki ikilikleri de bünyesinde barındırır. Karşı mekan kırsal-kentsel yaşam biçimleri ile şekillenen kır-kent yerleşim örüntülerinde gizlidir. Karşı mekanın, bulunduğu kent dokusuna “her yerde ve sürekli” aykırı bir parça olarak kır eklemlemesi ile “düzen karşıtı”, bu durumu farklı kent parçalarında aynı anda ortaya çıkarabilmesi ile “heterojen”, herhangi bir düzene veya örüntüye göre oluşmaması nedeni ile “dağınık” ve kentin herhangi bir yerinde ortaya çıkarak değişip-dönüşebilme kabiliyetini de barındırması nedeni ile “belirsizdir”. Bulunduğu kent dokusunda “modern, toplum, küresel, kentli, kalkınmış” gibi yaşam biçimleri hakimken, karşı mekan bu yaşam biçimlerine aykırı olarak “geleneksel, topluluk, yerel, köylü, gelişmemiş” gibi bulunduğu kent dokusunun karşıt yaşam biçimlerine sahiptir. Özetle, bulunduğu yer ile bağlamsal birlikteliği olmayan yani normal düzene karşı çıkan alanlar, kırkent ikiliğindeki heterotopyanın karşı mekanına işaret eder; *kent merkezindeki yerleşim örüntülerinde kırın oluşarak kırsal yaşam biçiminin sürülmesi ve kır içinde kentin yerleşim örüntüleri oluşarak kentsel yaşam biçimi sürülmesi ile heterotopik bir durumdur.* Stravrides’in (2010/2021) [74] heterotopik düzensizlik, bir mümkün düzenler çokluğu olarak farklılıklar üretmeye devam eder (s.155) tanımı, kırkent ikiliğinin kent içinde ortaya çıkardığı mümkün düzenler çokluğu ile ilişkilendirilebilir. Bu durum aynı zamanda herhangi bir yerde belirsiz/arada durumlar oluşturabilme kapasitesi ile muğlaklığa da işaret eder. Bu noktadan hareketle kentin altında yatan bu kırkent ikiliğini deşifre edebilmek için, sıradaki bölümde muğlaklık kavramının, karşıtlıkları ve mekansallığı detaylandırılacaktır.

3.1.2 Muğlaklık

Muğlak kavramına ilişkin, Thomassen (2012) [81] ilk defa “aradalık” kavramını antropolog Arnold van Gennep’in (1909) kullandığını belirtir. Muğlaklık kavramının; bulanıklık, çok anlamlılık, tamamlanmamışlık, rastlantısallık, belirsizlik, karmaşıklık, değişime açık olma hali gibi pek çok anlamsal karşılığı vardır. İkili karşıtlıkların bir aradalığı ile muğlaklık kavramı ortaya çıkar. Bauman’a (2017) [82] göre muğlak olan, kendiliğinden ve kesin sınırlarla tanımlanamayandır. Bauman (2017) [82] bütün farklılıkları, kendi kuralları dışındaki yaşam kalıplarını yok etmeye çalışan anlayışın ise muğlak olanı kaos ile eş tuttuğunu belirtir. Lefebvre (1962/2017) [29], sabit yerler ile mekanı kat eden akışlar arasındaki karşıtlığın nitelediği başka bir stil yaratarak, çelişik, kaotik etkiler ürettiğini (s.100) belirtir. Bu duruma ilişkin Soja (1996) [83], ikiliklerin kombinasyonlarının düşünülmesi gerektiğini ve hem/hem de yaklaşımının da kullanılabileceği belirtmiştir. Harvey (1997) [84] radikal biçimde farklı gerçekliklerin nasıl bir arada var olabileceğine, birbirine değebileceğine ve iç içe geçebileceğine (s.56) ilişkin değişimi temsil eden yeni dönemin, süreksizlik, gelip geçicilik, parçalanma ve karmaşıklığı benimsediğini; sürekli olarak birbirinden koparak yeni birleşimler içinde bir araya geldiğini (s.65), açık uçlu, çok katmanlı ve parçalı ilişkiler ile farklı bir araya gelişlerin yarattığı yeni birleşimler yakalanmaya (s.68) çalışıldığını ifade eder. Ching (2002) [85] ise, çeşitliliğe yer vermeyen düzenin monotonluğa, düzene yer vermeyen çeşitliliğin ise kaosa yol açtığı ayrım noktasına vurgu yapar. Bu kapsamda Şentürer (2004) [86] 21. Yüzyılın ölçek, boyut, hız ve bağlı sorunlara karşılık tekrar birleştirmenin, bütünlemenin, bağlantıları kurmanın-aradaki bağ dokusunu tesis etmenin yüzyılı olacağını belirtir. Bu ortam, farklılıkların bir aradalığı ve birleşimleri ile çoklu bir ortamdır bu nedenle muğlaktır. Çünkü muğlak olanın, tanımlı özellikleri yoktur pek çok farklı durumu bir araya getirerek farklı/yeni birleşimler ortaya çıkarabilir. Gausa ve

diğerleri (2003) [39] muğlaklık kavramını, “yalnızca işlevsel olarak önceden belirlenmediği için değil, aynı zamanda önemli ölçüde melez olduğu için; kategorik olarak belirsiz, çok yönlü, çok fazlı” şeklinde tanımlar (Şekil 3.4).

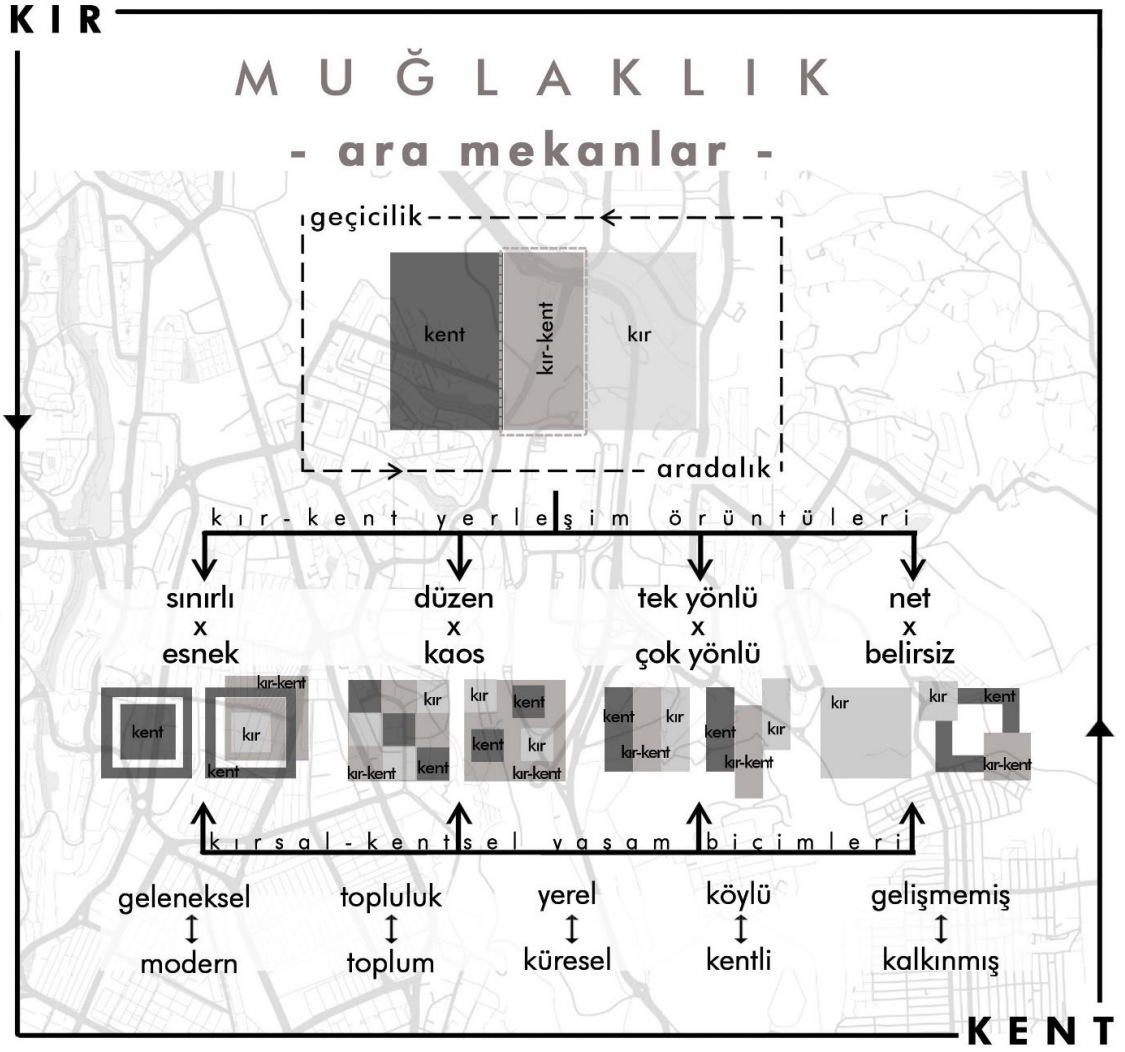

Şekil 3.4 Muğlaklık Örneği (Gausa ve diğerleri, 2003) [39] ve İlişkili Kavramlar

Şekil 3.4’te görüldüğü üzere, Gausa ve diğerleri muğlaklık kavramını tanımlamaya yönelik; “melez’, ‘karşılık koşulu, ve, esneklik, çoğul, çelişki, doğal-yapay, ara mekan, zıtlıklar, çoklu ve belirsiz” kavramlarına vurgu yapar. Bauman’a (2017) [82] göre; muğlak olan, öğrenilen kalıpların ya hiçbirine uymaz ya da birkaçına birden uyar. Katı düzenin kabul ve sınırlarının dışına çıkan 21. Yüzyıldaki arada durumlar, muğlak kavramı ile bağdaşır. Grosz (2001) [87] “ara” kavramını; konum, yer, ilişki açısından bağlantılı ancak kendi yeri olmayan şeklinde tanımlar. Ara durumun ise tanımlayıcı bir şey olduğunu, kimliklerin oluşmasını sağlayarak varlığa olanak tanıdığını ekler. Stavrides (2010/2021) [74] ara alanların, eşiklerin yaratılmasına dayalı bir müzakere sanatı geliştirdiğini belirtir. Aydın (2012) [88] **arada oluş/aradalık ‘in-between’**in, her şeyi

bir araya getirebilme olanağı sağlayan bir zemin olarak düşünölebileceğini, muğlak olma olasılığı olan netlikle ortaya çıktığını ve her anlam katmanının bir diğeri görönr kılacak şekilde, zıtlıklar yaratarak belirmesini sağladığını belirtir. Bu kapsamda ikili karşıtlıkların bir aradalığındaki sınırların erimesi, muğlaklığı ortaya çıkararak ara mekana işaret eder. Ara mekanlardaki sınırlara ilişkin, Andreu (1999) [89], *“bir sınır yok olduğunda yerini, onun altında yer alan yeni bir sınır alır; çünkü tek bir alanda birçok farklı tip sınır üst üste biner”* tanımı ile sınırlar arasındaki geçişin, muğlaklığı ortaya çıkarmasını betimler. Bu geçiş, sınırların geçirgenliğinden kaynaklıdır ve muğlak olan değişen durumlara karşı esneklik sağlayabilir. Bu bağlamda Gausa ve diğeri (2003) [39] burada, *“iki farklı ortamın bulunduğu yer olarak belirsizliklerinin değişim halinde ve geçici”* olduğunu belirtir.

Tüm bu muğlaklık tanımlamaları, iki farklı ucun ortak noktada buluşarak muğlaklaştığı bir ara mekana yönlendirir. Muğlaklık, ara mekanın çok boyutlu karmaşık yapısına referans veren, indirgemeci anlayıştan uzak, değişkenlerin mümkün olduğu bir ara yerdir. Ara mekan içinde ikiliklerin beraberliğini barındırır; ayrışmalar, özdeşlikler ve çarpışmalar ile biçimlenir. Farklılıklara dayanan ara mekanlar, olanakların mekanıdır; içinde birbiri ile benzer oluşumlar gözlemlenebileceği gibi zıtlıklar da bulunabilir, tüm bu farklılıkların bir aradalığı ile düzenli bir bütün ortaya çıkarabilir. Kırkent ikiliğindeki, birbirinden farklı durumların bir araya gelerek iç içe geçtiği veya üst üste binerek melezlendiği bir ortamı tanımlar, çok boyutlu ve çok anlamlılığı mümkün kılar. Bu kapsamda muğlaklığın ikilikleri, kırkent ikiliği olarak ara mekanlar üzerinden okunabilir. Ara mekanlar kırkent ikiliğinde, kır ile kentin arasındaki bir geçiş bölgesi konumunda olan kent çeperinde, kır ve kent arada kalmış oluşumlar ile örneklenebilir (Şekil 3.5).

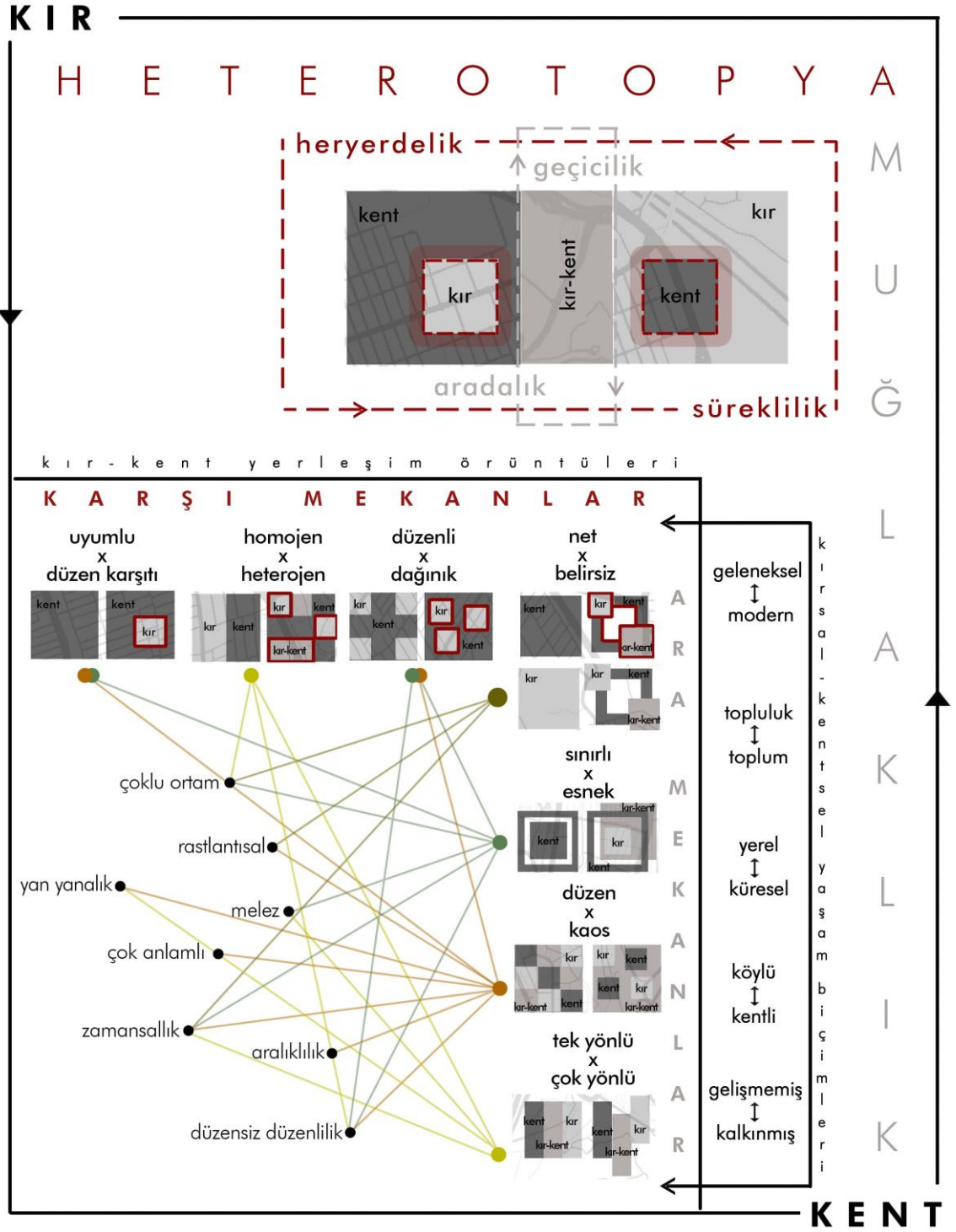
Şekil 3.5 KırKent İkiliğindeki Muğlaklık: Ara Mekan

Şekil 3.5’te diyagramlaştırıldığı üzere, kentin ve kırın arasında kalması ve iç içe geçmesi ara mekana işaret eder. Ara mekan, zaman içinde **dönüşerek farklı birlikteliklerle “aradalık”ları tanımlayabilmesi ile “geçici”dir**. Ara mekanın yerleşim örüntülerinde, “**sınırlı/esnek, düzen/kaos, tek yönlü/çok yönlü, net/belirsiz**” gibi kır-kent ikilikleri bulunur. Bu ikilikler “**kırsal/kentsel, topluluk/toplum, geleneksel/modern, köylü/kentli, gelişmemiş/kalkınmış, yerel/küresel**” gibi kırsal-kentsel yaşam biçimlerindeki ikilikleri de bünyesinde barındırır. Ara mekan, kırsal-kentsel yaşam biçimleri ile şekillenen kır-kent yerleşim örüntülerinde gizlidir. Kır ile kent aradalığındaki geçici durumlar, belirli bir sınırının olmaması sınırlarının kendisinin

“esneklik” ile görünür olması ile ilişkilidir; kıra ait bir doku, kent dokusuna her an dönüşebilir. Bu durum sabit bir düzendsene “kaosa” işaret eder, kır da potansiyel kent merkezinde dönüşmenin ihtimali ile varlık bulur. Bu dönüşümün içinde kıra veya kente ait tek bir dokuda sabit kalmaması ve kır-kent bütünleşik bir dokuyu da ortaya çıkarabilmesi ile “çok yönlüdür”. Kır ve kentin arasında kalarak kent dokusuna eklemlenme ihtimalini taşıması ve kır-kentin iç içe geçtiği “melez” bir doku meydana getirebilmesiyle, sürekli değişim-dönüşüm içinde, kır ve kentin farklı birlikteliklerini yan yana koyabilir, bu nedenle “belirsizdir.” Ara mekanın içinde, kente dönüşmüş kır dokusunda “kentsel, toplum, modern, kentli, kalkınmış” yaşam biçimleri hakimken, bu yaşam biçimlerine aykırı olarak “kırsal, topluluk, geleneksel, köylü, gelişmemiş, yerel” gibi karşıt yaşam biçimleri, potansiyel kent dokusuna dönüşebilme ihtimalini barındıran kır dokusunda hakimdir. Bahsedilen kırsal-kentsel yaşam biçimlerindeki ikilikler, kır ile kent arada kalmış bölgede bir arada bulunur. Özetle, kırkent ikiliği, kent çeperinde, kır-kent arada kalmış oluşumlar ve kırsal-kentsel iç içe geçmiş yaşam biçimleri ile muğlak bir form ortaya çıkarır. Ancak bu formun anlaşılabilmesi kır ve kentin karşıt pozisyonlarının bilinmesinden gelir ve ikiliklerin ortaya çıkardığı farklı durum, koşul ve düzenlerin tanımlaması ile ilişkilidir. Bu ortamda, kırkent ikilikleri ile ortaya çıkan karşıtlıklar ve arada durumların birlikteliği söz konusudur.

Özetlemek gerekirse kentte kırkent ikiliği, heterotopyanın “karşı mekanı” ve muğlaklığın “ara mekanı” ile gözlemlenir; bu iki mekan “kırsal/kentsel, topluluk/toplum, geleneksel/modern, köylü/kentli, gelişmemiş/kalkınmış, yerel/küresel” gibi kırsal-kentsel yaşam biçimlerindeki ikilikler ile biçimlenir. Kent merkezinde kırın “her yerde ve sürekli” oluşması ile karşı mekan; kent çeperinde, “geçici ve arada” kır-kent formları ile ara mekan şekillenir. Bir ara mekan olarak kent çeperi de ileride, potansiyel kent merkezine dönüşebilme ihtimalini bünyesinde barındırır. Bu durum da geçmişte ara mekan

konumunda olan bir bölgenin, kent merkezine döndükten sonra, tekrar içinde kıra dair oluşumları ortaya çıkarması ile karşı mekana dönüşme potansiyeli vardır. İki durumun da temelinde değişim-dönüşüme açık olduğu ve bu nedenle belirsiz olduğu söylenebilir. Karşı mekanın her yerde ve sürekli oluşabilmesi ve ara mekanın aradalıkların geçici

Şekil 3.6 Karşı Mekan ve Ara Mekan İle İlişkili Alt Kavramların Etkileşimi

birlikteliği ile şekillenmesi; iki mekanın iç içe geçebilme ve değişip-dönüşebilme ihtimalini ortaya çıkarak karmaşık bir ortama işaret eder (Şekil 3.6).

Şekil 3.6’da anlatıldığı üzere, karşı mekan ve ara mekanın ortak karşıtlığı olan “belirsiz/net” ikiliği, “çoklu ortam, rastlantısal ve zamansallık” alt kavramlarını barındırır. Karşı mekan, kent içinde “zamansal” olarak ortaya çıkar ve belirli bir yeri yoktur “rastlantısaldır”, pek çok yerde aynı anda ortaya çıkabilmesi ile “çoklu ortama” yönlendirir; ara mekan ise, kent ile kır arasında kaldığı için kentin “rastlantısal” olarak nüfuz edebilme potansiyelini barındırır, her an kent parçasına dönüşebilmesi nedeni ile “zamansaldır”. Kır ve kente dair formların birliktelikleri söz konusudur bu nedenle “çoklu bir ortamdır”. Karşı mekanın “uyumlu/düzen karşıtı ve düzenli/dağınık” ikilikleri, “çoklu ortam, rastlantısal, yan yanalık, çok anlamlı, zamansallık, aralıklılık, düzensiz düzenlilik” alt kavramları ile karşı mekanın “düzen/kaos” ikiliği ile eşleşir. Karşı mekan, kent içinde kır referans veren aykırı oluşumlar olarak, “aralıklı, yan yana veya rastlantısal” olarak kent dokusunda ortaya çıkabilir. Bu durum “dağınık” olarak kentin herhangi bir yerinde ortaya çıkardığı “çoklu ortamlarda, düzensiz düzenliliği” üst ölçekte sergileyebilir. “Zamansal” olarak sergilediği bu birliktelikler, parçadan bütüne “çok anlamlılığını” mümkün kılarak ara mekanın “düzen/kaos” ikiliğine yönlendirir. Ara mekanın “tek yönlü/çok yönlü” ikiliği, “çoklu ortam, düzensiz düzenlilik, melez, yan yanalık, çok anlamlı, zamansallık” alt kavramları ile karşı mekanın “heterojen/homojen” ikiliğiyle eşleşir. Ara mekanın “tek yönlü/çok yönlü” ikiliği, kır ve kente dair “çoklu ortamları zamansallığı ile düzensiz düzenlilikle” ortaya çıkarır. Bu formların “yan yana durması” veya üst üste binerek “melez” bir form ortaya çıkarması karşı mekanın “heterojen/homojen” ikiliğine yönlendirir. Ara mekanın “sınırlı/esnek” ikiliği, “çoklu ortam, düzensiz düzenlilik, melez, zamansallık, düzensiz düzenlilik” alt kavramları ile karşı mekanın “uyumlu/düzen karşıtı ve düzenli/dağınık” ikilikleri ile eşleşir. Ara

mekanın “sınırlı/esnek” ikiliği, “melez” formların bulunduğu döneme göre farklı birlikteliklerden bir bütünü ortaya koyarak, “zamansallığıyla çoklu ortamları düzensiz düzenlilik” şeklinde sunabilmesi karşı mekanın “düzenli/dağınık ve uyumlu/düzen karşıtı” ikiliklerine yönlendirir. Özetlemek gerekirse, karşı mekan ve ara mekanın karşıtlıklarının birbirinden tamamen bağımsız olmadığı yorumunda bulunulabilir. Karşı mekan ve ara mekanın karşıtlıkları ile ilişkilenen alt kavramların birbirini tanımlayıcı ve tamamlayıcı bir nitelikte olması karmaşık bir ortama yönlendirir, yeni durumlar karşısında birbirlerine dönüşme ihtimalini barındırır. Bu karmaşık ortam, değişip-dönüşerek kendini yeni durumlara adapte edebilme yeteneğine sahiptir ve bu yetenek adaptogenez ‘*adaptogenesis*’ olarak tanımlanabilir.

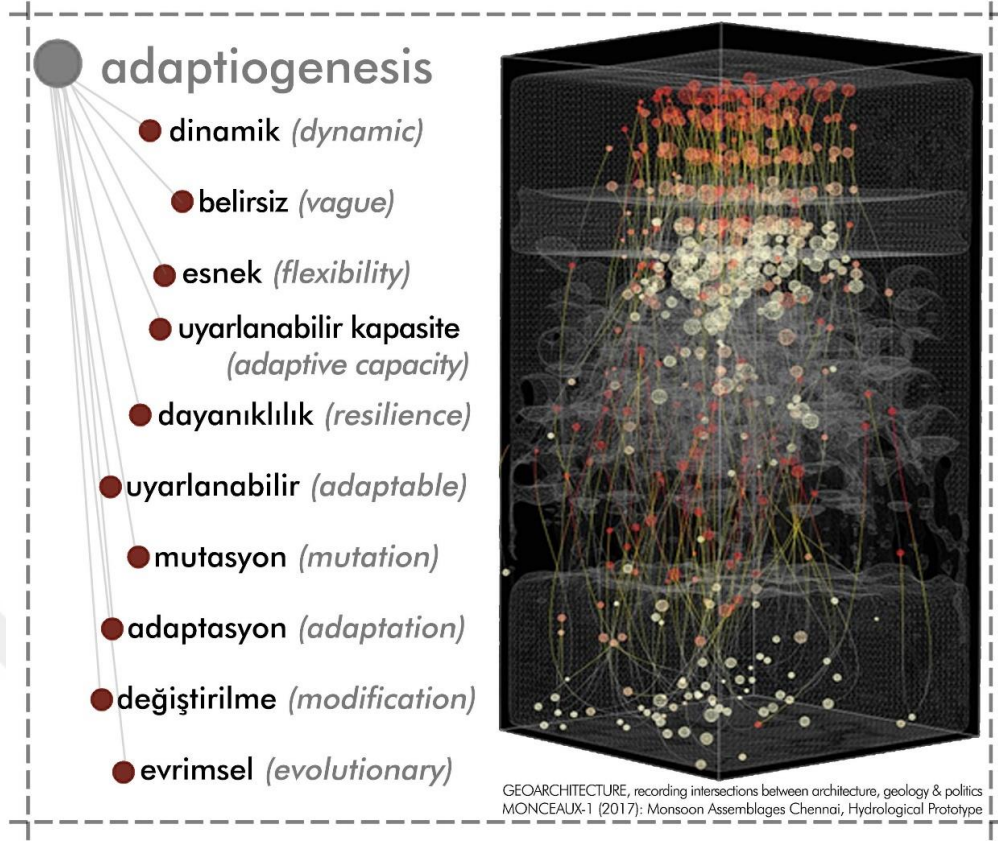
3.2 KırKent İkiliğine Adaptogenez Kavramıyla Yaklaşım

Lefebvre’nin (1970/2021) [10], “şehrin oluşum sürecinde yoğunlaşmanın her zaman bükülüp çatırdağını, *başka bir merkez, başka bir periferi, başka bir yerin* gerekli olduğu” ve “*kentin ürettiği bu hareket, kenti üretir*” tanımından hareketle, kırkent ikiliğindeki değişmeyen tek durumun; kentin kendini sürekli yeni duruma adapte etme hali ile tanımlanması mutlaklıdır. Kentin yaşam biçimleri doğrultusunda ortaya çıkan ve yerleşim örüntüleri ile şekillenen karakteri, kentleşme biçimini sürekli yeniden üretmektedir; değişmeyen tek durum ise, kendini sürekli yeni durumlara uyarlayabilme yeteneğidir (Girgin ve Turgut, 2022) [1]. Tarihsel süreçten günümüze kadar olan kır ve kent ilişkisi değişip-dönüşerek, günümüzde kırkent ‘*r-urban*’ ikiliğini heterotopyanın “karşı mekanı” ve muğlaklığın “ara mekanı” ile ortaya çıkarmıştır. Bu noktada karşı mekan ve ara mekanın farklı yerlerde oluşabilme, yeniden üretilme ve birbirine değişip-dönüşebilme potansiyeli ile karmaşık bir bütünü meydana getirdiği söylenebilir. Bu doğrultuda, farklı

koşullar altında değişim ve dönüşüm geçiren kır-kent ikiliğinin, karşı mekan ve ara mekandan meydana gelen karmaşık yapısını tanımlamak için, “*adaptasyon yoluyla gelişmeye devam eden karmaşık bir ortamı tanımlayan*” adaptogenez ‘*adaptiogenesis*’ kavramı (Menges, 2004) [4] potansiyelli bulunmuştur.

‘*Adaptiogenesis*’ kavramı; ‘-adaptio’ ve ‘-genesis’ şeklinde parçalanabilir. ‘genesis’ TDK’da ‘oluş’ şeklinde tanımlanmakta, ‘adaptio’ ise adaptasyon kelimesinden türetilmiştir. ‘*Adaptiogenesis*’ kelimesinin türkçe karşılığı literatürde tespit edilemediği için, kavram, adaptogenez şeklinde türkçeye çevrilmiştir. Achim Menges (2004) [4] adaptogenez ‘*adaptiogenesis*’ kavramını, “*adaptasyon yoluyla gelişmeye devam eden karmaşık bir ortamı tanımlar*” şeklinde ifade eder. Bu içeriği ile kavramın, kentlerin karmaşık yapısını anlamlandırabilmek için yol gösterici olduğu söylenebilir. Adaptasyondan türetilen kavram, “adaptif kapasite” ve “dayanıklılık” ile yakından bağlantılıdır. “Adaptasyon”, evrimsel ve generatif modifikasyonlara dayanır ve bir sistemin çevresel faktörlere sürekli olarak ayarlanması sürecidir. Menges (2004) [4], bu süreci ‘*adaptiogenesis*’ olarak tanımlar. Parker (2017) [90] ise; adaptogenezi, “*evrimsel değişimlerle farklı çevresel durumlara uyarlanabilme durumu; bu şekilde davranış gösteren metabolizma*” şeklinde ifade etmiştir. Adaptogenez kavramı; “dinamik, belirsiz, esnek, uyarlanabilir kapasite, dayanıklılık, uyarlanabilir, mutasyon, adaptasyon, değiştirilme, evrimsel” gibi tanımlayıcı pek çok alt kavrama sahiptir (Şekil 3.7).

Achim Menges, mimarlık ve şehircilikle ilgili adaptogenez kavramını; “*uyarlanabilir, esnek, dinamik ve kendi kendini organize eden bir şehir, çevresel faktörleri ve diğer parametreleri takip ederek sürdürülebilir bir gelişme gösterebilir*” şeklinde tanımlar. Şehirlerin değişim ve belirsizlikle yaşamayı öğrenmesi gerektiğini belirtir ve yüksek adaptasyon kapasitesine sahip şehirlerin, işlevlerde önemli düşüşler olmadan kendilerini

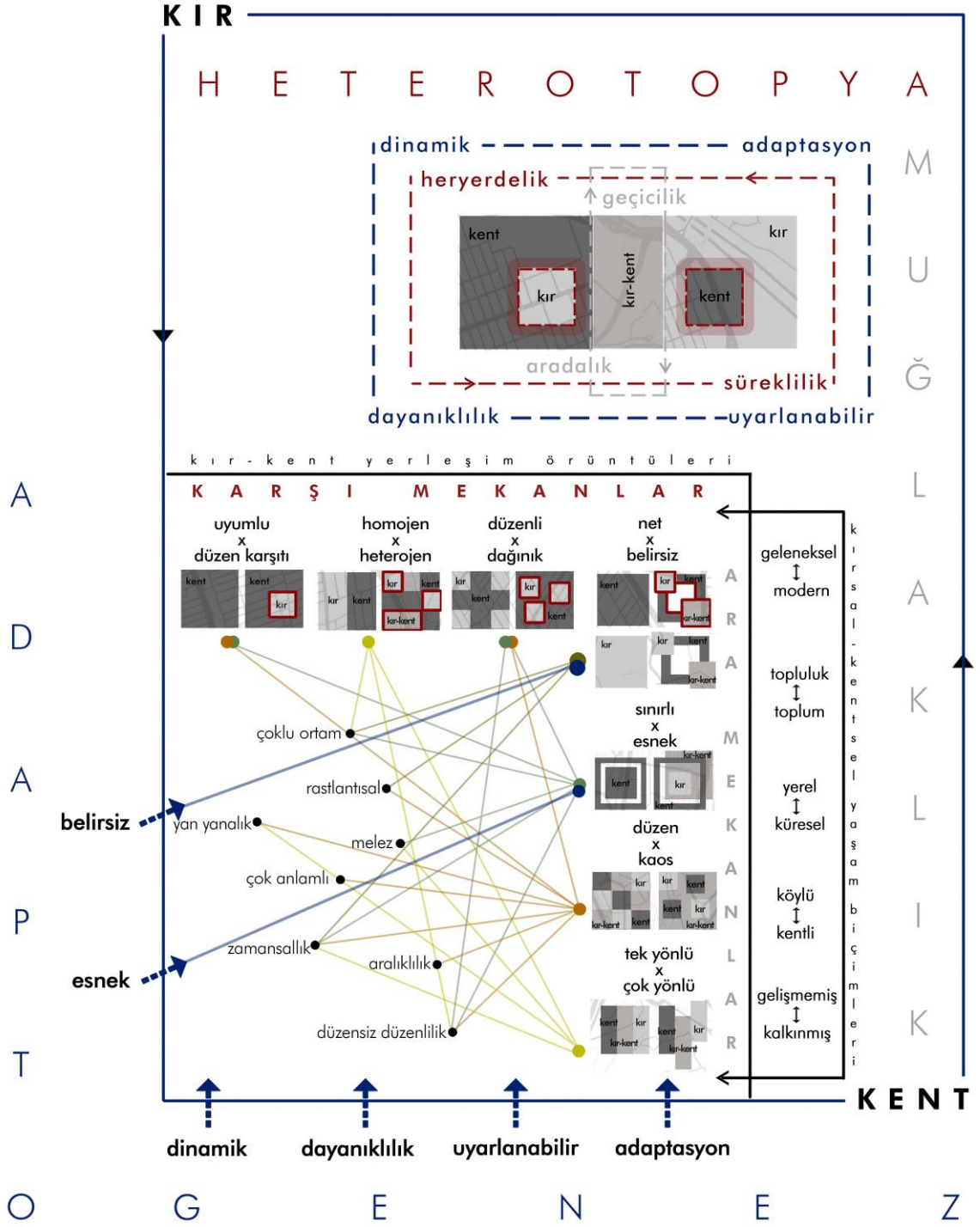

Şekil 3.7 Adaptogenez Kavramını Tanımlayıcı Alt Kavramlar

(Görsel Kaynak: Bremner, 2017) [91]

yeniden yapılandırabileceklerini ekler. Menges (2004) [4], yapıli çevrenin verimliliği ve sürdürülebilirliğine ilişkin alternatif fikirlerin adaptogenez yoluyla keşfedilebileceğini öne sürmektedir; uzamsal birimleri tekil yerleşim biçimleriyle eşleştiren geleneksel deterministik stratejilerden, “**esneklik**” elde etmenin bir aracı olarak hizmet eden jenerik alanların statik tarafsızlığından çok farklı olduğunu belirtir. Menges (2004) [4] bu aşağıdan yukarıya “**hiper artikülasyon**” süreci sayesinde, “**karmaşık ortamlar**”, doğal tepki verme, beklenen ve farklı kriterlere “**uyum sağlama yeteneğine**” sahip olduğunu ifade eder. Ayaroğlu (2007) [92] bugün, şehrin karmaşık davranışını anlamak ve “**kendi kendini organize eden, uyarlanabilir, esnek ve dinamik**” kentsel tasarım projelerine hazırlanmak için çevresel parametrelerin doğrudan üretici modellerde işlendiğini (s.35) belirtir. Bu kapsamda kırkent ikiliğinin ortaya çıkardığı **heterotopyanın karşı mekanı**

ve muğlaklığın ara mekanı ile evrilen karmaşık ortam, adaptogenez bir süreç olarak ele alınabilir (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 KırKent İkiliğine Adaptogenez Kavramıyla Yaklaşım

Şekil 3.8’de anlatıldığı gibi adaptogenez kavramı, yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimleri

ile şekillenen kırkent ikiliğindeki değişim-dönüşümün okunabilmesi için yol gösterici olarak düşünülebilir. Adaptogenez bir süreç olarak kırkent ikiliği, kentin kendini yeniden üretirken yeni duruma adapte olma hali sonucu ortaya çıkan heterotopik ve muğlak durumlar ile ilişkilendirilebilir. Adaptogenezin alt kavramı olan “belirsiz”, heterotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanı ile, “esnek” alt kavramı ise ara mekan ile ilişkilidir. Adaptogenezin “dinamik, dayanıklılık, uyarlanabilir ve adaptasyon” alt kavramları ise karşı mekanın “her yerde sürekli” oluşmasını ve ara mekanının “aradalıkların geçici” birlikteliğinden meydana gelmesini üst ölçekte tanımlar. Aynı zamanda bu alt kavramlar, günümüzde kırkent ikiliğinin heterotopya ve muğlaklık ile gözlemlenmesi gelecekte bu durumları değiştirip-dönüştürebilme farklı ve yeni durumları ortaya koyabilme kapasitesi ile adaptogenez kavramını görünür kılar. Kırkent ikiliğinin ortaya çıkan yeni durumlar karşısında; farklılıkları bir araya koyabilme gücü ile “dinamik” bir yapıda olması, “belirsizlik” altında yaşamayı öğrenerek “esneklik” sağlayabilmesi, kendini “uyarlayarak dayanıklılığını” arttırabilmesi ve güncel kent dinamiklerine “adaptasyonunu” sağlayarak değişip-dönüşebilmesi kırkent ikiliğinin sürekliliği için önemlidir. Lefebvre (1970/2021) [10] kent fenomeninin kendisini bir hareket olarak ortaya koyduğunu (s.162) yukarıda da belirtildiği gibi, bir araya getirdiği şeyleri dönüştürdüğünü (s.163) belirtir. Bu bağlamda *kent geliştikçe ve değişip dönüştükçe, kendi kentleşme dinamiğini yeniden üretmektedir; yeni merkezler, çeperler, yeni kent kırsalları oluşturmaya meyillidir. Bu kırkent ikiliğindeki karmaşık düzen ise, günümüzde heterotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanı ile farklı birlikteliklerin etkileşimini sürdürmekte, adaptogenez bir süreç ile değişim-dönüşüm içinde sürekli evrilmekte, uyarlanmakta ve gelişmektedir.*

3.3 Kavramsal Çerçeve: KırKent ‘R-Urban’ İkiliğinin, Heterotopya, Muğlaklık ve Adaptogenez Kavramlarıyla Etkileşimi

Kavramsal çerçeve, kırkent ‘r-urban’ ikiliğinin ana bileşenleri olan heterotopya ve muğlaklık kavramlarının potansiyelleri ve üst ölçekte, kır-kent ikiliği için, adaptogenez bir yaklaşım önerisi ile kurgulanmıştır. *Kırkent ikiliği zaman-mekan ekseninde sürekli değişim-dönüşüm içindedir; 21. Yüzyılın kent dinamikleri neticesinde günümüzde, heterotopya ve muğlaklık kavramları ile kendini gösteren bu durum gelecekte yeni durumlara kendini uyarlayabilme yeteneği ile adaptogenez kavramına ve bu kavramı tanımlayıcı alt kavramlar ile ilişkisine yönlendirir (Şekil 3.9).* (1) **Heterotopyalar**; kent içinde kırın herhangi bir yerde oluşarak iki zıtlığın yan yana durma hali ile ortaya çıkar. Kent içinde düzen karşıtı yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimleri oluşarak kıra referans vermekte ve **karşı mekanları** bu bağlamda biçimlendirmektedir. Bu kapsamda heterotopyanın karşı mekanı; **“uyumlu/düzen karşıtı, homojen/heterojen, düzenli/dağınık, net/belirsiz”** ikilikler ile tanımlanmıştır. (2) **Muğlaklık** ise; kent çeperindeki oluşumların, kıra ve kente aynı anda ait olmasından kaynaklı belirsiz bir durum ile ortaya çıkar. Kır ile kent karşıtlıklarının, yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimlerinde, iç içe geçtiği bir yeri tanımlar ve **ara mekanı** bu bağlamda biçimlendirir. Bu kapsamda muğlaklığın ara mekanı; **“belirsiz/net, sınırlı/esnek, kaos/düzen, çok yönlü/tek yönlü”** karşıtlıklar ile tanımlanmıştır. Karşı mekan ve ara mekanın ikilikleri; **“geleneksel/modern, topluluk/toplum, yerel/küresel, köylü/kentli, gelişmemiş/kalkınmış”** gibi kırsal-kentsel yaşam biçimlerindeki ikilikleri barındırır. Karşı mekan ve ara mekanın ikilikleri, kırsal-kentsel yaşam biçimlerinin karşıtlıkları ile döngüsel bir ilişkidir; kırkent ikiliğindeki yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerinde görünürdür. Bu diyalektiklerin etkileşimi, zaman-mekan ekseninde sürekli değişim-dönüşüm içinde, gerilme ve çatışmalar ile kırkent ikiliği olarak karmaşık bir bütünü

Şekil 3.9 Kavramsal Çerçeve: KırKent 'R-Urban' İkiliği, Heterotopya ve Muğlaklık

Kavramları Potansiyellerine Adaptogenez Kavramıyla Yaklaşım

oluşturur. Gelecekte de, bu gerilim ve çatışmalardan kaynaklı kendini yeni durumlara adapte ederek değişip dönüşme ihtimalini barındırır. Bu durum, günümüz kırkent ikiliğinin ana bileşenleri olan heterotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanındaki potansiyellere, bir üst ölçekte kırkent ikiliğine, adaptogenez kavramıyla yaklaşmaya yönlendirir. Şekil 3.9’da görüldüğü üzere, adaptogenez kavramının, “dinamik, belirsiz, esnek, dayanıklılık, uyarlanabilir, adaptasyon” alt kavramları mevcuttur. “Belirsiz”, adaptogenezin bir bileşeni olduğu gibi karşı mekan ve ara mekanı da tanımlayıcı bir alt kavramdır. “Esnek” ise, adaptogenez ve ara mekanı tanımlayıcı bir diğer alt kavramdır. “Dinamik, dayanıklılık, uyarlanabilir ve adaptasyon” kavramları ise; kentlerin dinamik bir yapıda değişip-dönüşebilmesi, yeni düzene kendini uyarlayabilmesi neticede ise adaptasyonunu sağlayarak dayanıklı hale gelebilmesi için önemlidir.

Özetlemek gerekirse, günümüz kenti içinde, kır-kent ikiliklerinin farklı formlarda birlikteliğini barındır. Geçmişten günümüze kır ve kent ikiliğinin değişip dönüşerek, günümüzde karşıtlıklar ile heterotopyaları ve iç içe geçmeler ile muğlaklığı barındırması, gelecekteki yeni durumlara karşı bu ikilikleri değiştirip-dönüştürerek farklı bir bütünü ortaya çıkarma potansiyeline işaret eder. Tarihsel süreçten geçen kır-kent ikiliği değişim-dönüşüme hem açıktır hem de aşınadır. Karşıtlıkların farklı yan yana gelmeleri veya birleşimleri sonucu sayısız zamansal-mekansal kır-kent ikiliğini ortaya çıkarabilme gücü vardır. Bu güç, yeni durumlara karşı kendini adapte edebilme yeteneği ile üst ölçekte kır-kent ikiliğine adaptogenez kavramıyla yaklaşmaya yönlendirir. *Kentlerin ortaya çıkan yeni durumlar karşısında; değişip-dönüşerek dinamik bir yapıda olması, belirsizlik altında yaşamayı öğrenmesi, esneklik sağlayabilmesi, kendini uyarlayabilmesi ve adaptasyon sağlayabilmesi, kentlerin dayanıklılığın arttırılabilmesi için önemlidir.* Çünkü Turgut’un (2021) [93] belirttiği üzere, çeşitli şekillerde sürekli kendini üretme potansiyeline sahip olması gereken kentler, geçmişin, bugünün ve geleceğin izlerini

biriktirir. Bu kapsamda, kırkent ikiliğinin tarihsel süreçten geçerek günümüze kadar olan evriminde, kendini yeni kent dinamiklerine adapte ederek farklı durumları ortaya çıkarması, gelecekte de, kendini yeni durumlar karşısında değiştirip-dönüştürerek farklı bir düzen üretebileceği yorumunda bulunmayı mümkün kılmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı, bir sonraki bölümde Şekil 18'deki kavramsal çerçeveye dayalı bir alan çalışması yapılacak; ilk aşamada İstanbul'un kırkent ikiliği yerleşim örüntüleri özelinde, heterotopya ve muğlaklık kavramları ile çözümlenecek, ikinci aşamada kent çeperi konumundaki Sarıyer bölgesine odaklanılarak adaptogenez kavramı ile yaklaşım önerisi sunulacaktır.

BÖLÜM IV

4. İSTANBUL’UN KIRKENT ‘*R-URBAN*’ İKİLİĞİ: YERLEŞİM ÖRÜNTÜLERİNİN ADAPTOGENEZ BİR YAKLAŞIMLA OKUMASI

İstanbul’un kır-kent ilişkisi kentin ilk oluşum sürecinden bu yana söz konusudur, sahip olduğu kır-kent yaşam biçimleri ve yerleşim örüntüleri ile katmanlaşmış karmaşık bir yapıdır; kent, kıra dayanan pratikleri ve toplumsal izleri taşır. Kırdan günümüz kentine kadar olan evrimsel süreçte, kırsal-kentsel yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntüleri bu izleri taşır ve bu izler kır-kent ikilikleri ile kendini gösterir. Wirth (1938) [17], kent ve köyün, insan yerleşmelerinin kendini düzenleme eğilimlerine göre, iki ayrı kutup olarak değerlendirilebileceğini; kentsel-endüstriyel ve kırsal-halk toplumlarını ideal topluluk tipi biçiminde ele alarak, toplumların çağdaş uygarlık içinde aldığı temel biçimlerin çözümlenmesi için uygun bir yaklaşıma ulaşabileceğini belirtir. Bu kapsamda, İstanbul kentinin derininde yatan kırkent ikiliğini ortaya çıkarmak önemlidir.

İstanbul’da son kırk yılda kentsel doku, yoğun bir heterojenlik derecesi ile seçimlerin, zaman dilimlerinin, tarzların, işlevlerin ve kullanıcıların farklı unsurlarını temsil etmektedir (Turgut & Ozten, 2018) [94]. Kuban (2020) [95], gökdelenle gecekondunun birlikte oluştuğunu, Galata-Beyoğlu parantezi dışında, İstanbul’un bir 19. Yüzyıl aşamasını görmeden 21. Yüzyıla ulaştığını ve bir kritik patlama çizgisine gelerek, bu sürekli ve hızlı değişim sürecinde yeni kentlinin ‘mekan-zaman’a bağlı düşünce ve tavırlarının da yeniden şekillendiğini (s.331) belirtir. Bahsedilen oluşumlar İstanbul’un kırkent birlikteliğini, ikilikler ile sürekli yeniden tanımlar. Bu bağlamda, yerleşim

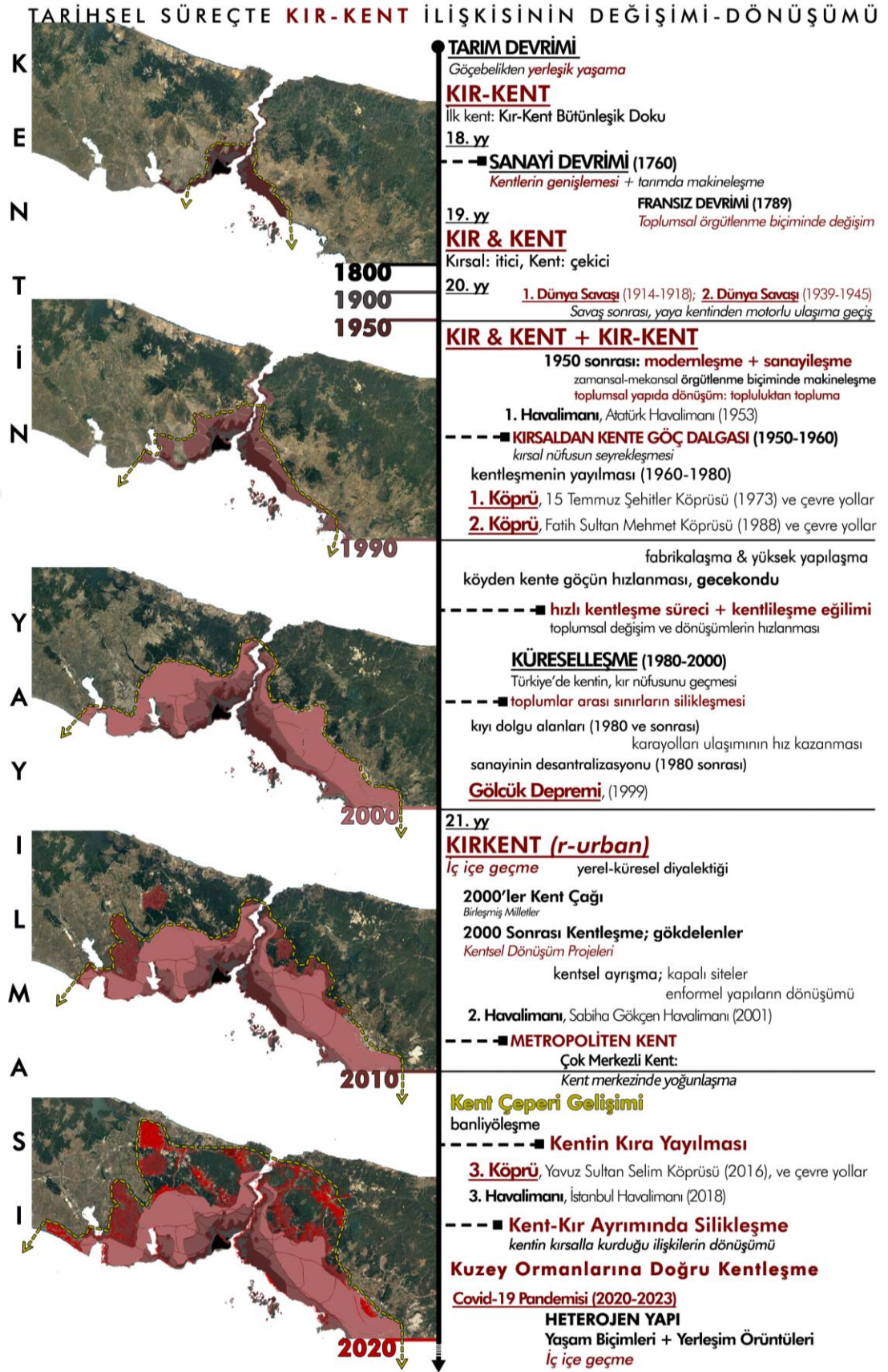
örüntülerinin altında gömülü olan yaşamdaki kırkent diyalektiğinin keşfi için kentin yerleşim örüntüleri ile olan ilişkisindeki çok boyutlu dinamik ilişki, heterotopya ve muğlaklık kavramları kapsamında ele alınacaktır; kırkent ikiliğindeki morfolojik biçimsel yan yana geliş ile altındaki yaşam biçimleri eş zamanlı tartışılacaktır. Bu diyalektiği tanımlayabilmek için önceki bölümlerde açıklanan kır ve kent en üst kodlar olmak üzere öncelikle İstanbul'un tarihsel süreçte kır-kent ilişkisindeki dönüşümü detaylandırılacak, bir sonraki bölümde, günümüzdeki bu ilişki kırkent ikiliği olarak heterotopya ve muğlaklık kavramları ile yerleşim örüntüleri özelinde incelenecek, son aşamada ise kentin çeper bölgesi konumunda olan Sarıyer'e adaptogenez bir yaklaşımla okuma gerçekleştirilecektir.

4.1 İstanbul'un Tarihsel Süreçte Kır-Kent Morfolojisindeki Dönüşümü

Çalışmanın bu kısmında İstanbul'un kır-kent ilişkisi tarihsel süreçten günümüze kadar ki kır ve kentin birbirini itip çekme sürecinin tarihsel bir izleği sunulmaya çalışılacaktır. Bir metropol kent olarak İstanbul, çok boyutlu kentsel dinamikler (*göç, ekonomik, politik, küreselleşme, kentleşme, pandemi vb.*) nedeni ile 1950'lerden bu yana hızla değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşümlerin temel odağında ise kır-kent ilişkisinin yer aldığı söylenebilir. Çelik (1998) [96], İstanbul'un 19. yüzyılda iç içe, karmaşık ve zaman zaman şaşırtıcı bir değişim yaşamaya başladığını belirtir. Turgut (2010) [97], 1980'lerin başından bu yana kentin; küreselleşme, liberalleşen ekonomi, hızlı kentleşme ve teknolojik gelişmeler gibi dönüşümün karmaşık etkileri tarafından yönlendirildiğini ve bu değişimin 1980'lerde daha belirgin olup 1990'larda ivme kazandığını (s.79) ifade eder. İstanbul her zaman bir ikilikler, fraksiyon ve kutuplar şehri olmasına rağmen, hiçbir zaman bugünkü kadar yoğun heterojen nitelikler sergilememiştir (Keyder, 1999 aktaran

Turgut, 2021, s.4) [93]. Bu durum kır-kent ilişkisi kapsamında ele alınarak, bu ilişkinin dönüşümünü etkileyen kırılma noktaları ve İstanbul'un kent formuna yansması eş zamanlı incelenerek bir zaman çizelgesi kurgulanmıştır (Şekil 4.1).

Göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçişin itici gücünü oluşturan tarım devrimi, İstanbul kentinin oluşum sürecinde ilk kırılma noktasını teşkil etmektedir. İstanbul, Bizans dönemine kadar uzanan kentsel tarım aktiviteleri ve tarihsel süreç içinde değişip dönüşen kır-kent ilişkisi ile katmanlı bir hafızaya sahiptir (Girgin ve Turgut, 2022) [102]. Kentin gelişim sürecinde sanayi devrimi ise ikinci kırılma noktasını oluşturmaktadır. İstanbul'da sanayi alanlarının 1960'lı yıllara kadar genel olarak toplandığı yerler, Haliç kıyıları, Fatih ve Eyüp olmuştur (Kuban, 1998, s. 39) [98]. Kent merkezine sanayi alanların yerleşmesi, teknolojinin gelişimi ile gıdanın uzun süre muhafaza edilebilir hale gelmesi ve 1950 sonrası karayolları inşası, İstanbul'da kır ve kentin uzaklaşma sürecini başlatan önemli gelişmelerdir. Toplumun üst kesimi Beyoğlu, Harbiye, Nişantaşı, Şişli, Kadıköy'e yerleşmeye başlamış; Tarabya, Yeniköy ve Büyükdere yazlık bölgesi haline gelmiş; Suriçi'nden uzak yerleşimlerden Bakırköy gelişmeye devam etmiş; geçmiş dönemin gözde semtleri Üsküdar, Fatih, Eyüp ve Suriçi nüfus kaybetmiştir (Kuban, 1998, s.41) [98]. Boysan (2010) [103], İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin kesintisiz bir büyüme ve genişleme mecrasına girdiğini, ülkede düzenli bir nüfus artışı ve nüfus yoğunlaşmasının başladığını, bu halin en çok İstanbul'u etkilediğini belirtir ve söz konusu etkilerin 1950'li yılların ikinci yarısında görünür hale geldiğini de ekler (s. 81-82). Savaş sonrası, sanayileşmenin yanı sıra kentin büyümesi, İstanbul kentine eklenen gecekonduların da ortaya çıkmasını tetiklemiştir. 1950-1980 arası dönem 'sanayileşme ve gecekondulaşma' dönemi olarak tanımlanmış, genel olarak sanayi bölgelerinin geliştiği çeperlerde gecekonduların da görüldüğü tespit edilmiştir (Karadaban ve Erkök, 2020) [80]. Bu dönemde sanayileşme ile beraber hız kazanan

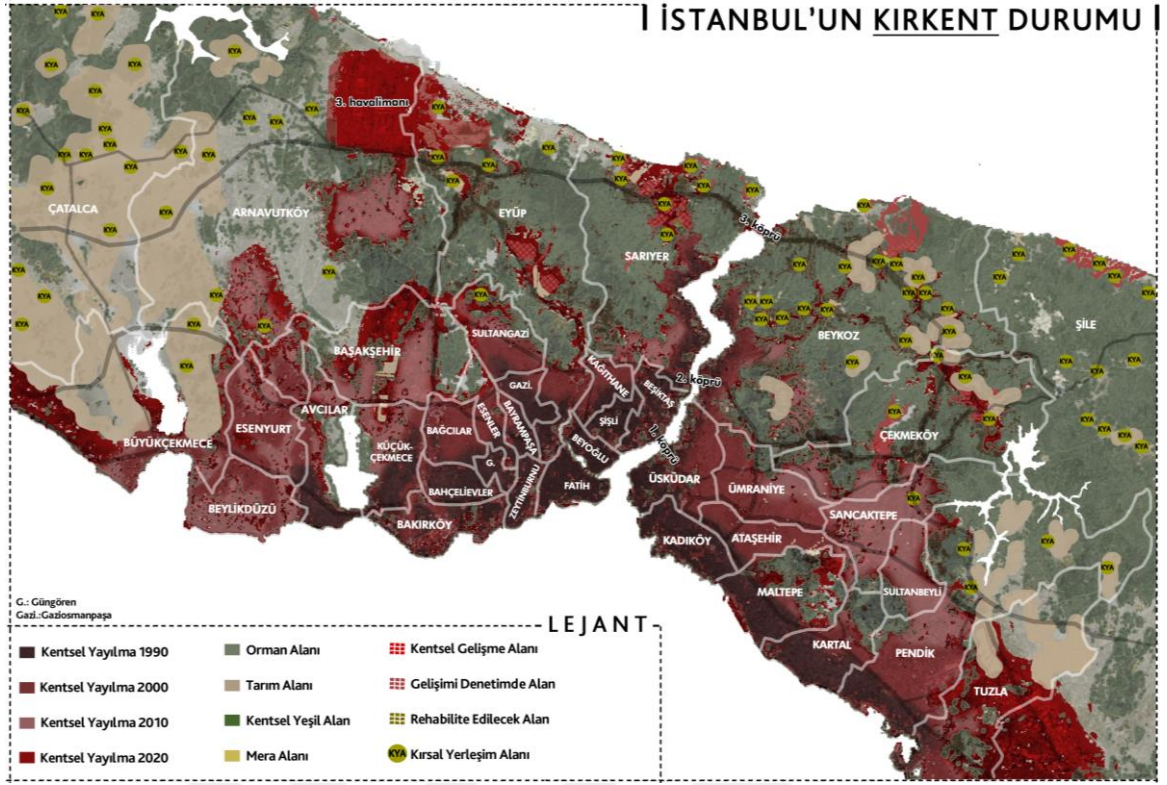
Şekil 4.1 İstanbul’un Tarihsel Süreçte Kır-Kent İlişkisi Zaman Çizelgesi

(Kuban, 1998 [98]; İBB, 2009 [99]; Şentürk & Adıgüzel 2020 [100]; İBB, 2021 [101];

Url-1; Url-2; Url-3; Url-4 kaynakları aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

kentleşme dinamikleri ve kırdan kente göçün artması, İstanbul'un hızla yayılmasını beraberinde getirerek, kentin çeperindeki kırsal ve boş alanlarında gecekondulaşma sürecini ortaya çıkarmış ve bu süreç günümüze kadar artan bir şekilde devam etmiştir. Ünüvar (2020) [104], 20. yüzyılda köylerden kentlere yönelen göç dalgası hızının daha da arttığını ve özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısında, dünya çapında bir kentlileşme eğilimi baş gösterdiğini (s. 73) belirtir. Kentte 1980'li ve 2000'li yıllar arasında ise, çok merkezli büyüme ortaya çıkmıştır; kentin yayılması batı yönünde devam ederken, 1980'lerden sonra kuzey yönüne doğru genişlemeye başlamıştır. Özellikle 1988 yılında İkinci Köprü (Fatih Sultan Mehmet Köprüsü) ve çevre yollarının inşası (1986-1988) üçüncü kırılma noktası olarak kent gelişimini kuzey yönüne taşımıştır. Otoyol inşaatı doğrultusunda yayılan kent, ikinci köprü hattı boyunca genişlemeye başlamıştır. Turgut (2010) [97], banliyö yerleşimlerinin İstanbul'un çeperlerine kadar genişlediğini (s.80); Turgut ve Özten (2018) [94] ise, küreselleşmeyle ilişkili fiziksel dönüşümün çoğu, kapalı sitelerin gelişmesiyle gerçekleştiğini (s.246) belirtir. 1950'li yıllarda kent çeperi konumunda olan bölgeler, kent merkezleri haline gelmeye başlamıştır. Bir yandan yeni oluşturulan kent çeperlerindeki sanayi siteleri etrafında gecekondu oluşurken, diğer taraftan Zekeriyaköy, Bahçeköy, Kemerburgaz, Şile, Riva gibi kentin kuzeyinde kalan bölgelerde kapalı siteler olarak villa yerleşimleri görülmüştür (İBB, 2002, s. 64-68) [105]. Dördüncü kırılma noktası ise, 17 Ağustos 1999 Gölcük merkezli depremdir. 1999 depremi özellikle gecekondulaşma sürecinde önemli bir kırılmayı temsil eder (Yalçınan, 2014) [106]. Deprem sonrası hızlı kentsel dönüşümü beraberinde getiren bu duruma 2000'lerin başından itibaren küreselleşmenin de eklenmesi; kentin, çeperlerine doğru hızlı ve kontrolsüz yayılmasının önünü açmıştır.

Brenner ve Schmid (2014) [107], 2000'lerin başından itibaren Birleşmiş Milletler, dünya ölçeğinde bir kent çağına geçildiğinin öngörülerini sunmaya başladığını (s.732) belirtir. 21. yüzyılın başından itibaren küreselleşme ve kapitalizmin de etkisiyle kent; kırı, kent çeperine dışlayarak yoğun yapılaşma-kentleşme sürecini devam ettirmiştir. Ülkenin kırsal kesimlerinden aldığı yoğun göç nedeni ile hızlı nüfus artışı süreci devam etmiş, bu durum hızlı ve kontrolsüz kentsel genişleme formunu ortaya çıkararak kırsal alanları kentin kuzeyinde de tahrip etmeye başlamıştır. Özellikle Üçüncü Köprü (Yavuz Sultan Selim Köprüsü) ve çevre yollarının (2013-2016) inşası beşinci kırılma noktasını oluşturmuş; kent kuzeyine doğru büyüme eğilimine girmiş ve kentleşme dinamikleri kuzey ormanlarını tahrip etmeye başlamıştır. Kentin kuzey yönlü gelişimine, Üçüncü Havalimanının (2018) inşası da eklemlenmiştir. İstanbul'un kuzeyindeki doğal alanlara doğru yoğun bir yönelim olduğu ve bu bölgelerdeki kırsal alanların giderek kentleştiği ve doğal ve tarımsal kullanımların yapılı çevreye dönüştükleri söylenebilir (Yalçıntan, 2014) [106]. Kent kırsal alanlarına yayıldıkça, kır-kent arada oluşumlar gözlemlenmeye başlamıştır. Çeperdeki kırsal alanlar, kent tarafından yutuldukça, kent parçaları arasında bazen irili ufaklı bazen devasa kırsal delikler ile birbirinden hem kopuk hem de birbirine otoyollar ile bağlanan görüntüler oluşmuş ve kent bir megalapole dönüşmüştür (Karadaban ve Erkök, 2020) [80]. Özetlemek gerekirse söz konusu beş kırılma noktası, kentin çeper bölgelerini geri dönülemeyecek şekilde tahrip etmiştir. Günümüzde, çeper tahribi devam ederken kentleşme dinamiği kuzey ormanlarına doğru saçaklanmakta ve buradaki doğal alanları ve tarım arazilerini yapılı çevreye dönüştürmektedir. Bahsedilen kırılma noktaları kapsamında kır-kent ilişkisinin geçirdiği dönüşüm ile ortaya çıkan İstanbul kenti kırkent ilişkisinin güncel durumu Şekil 4.2'deki harita ile gösterilmiştir.

Şekil 4.2 İstanbul'un Günümüzdeki KırKent Durumu

(İBB, 2009 [99]; İBB, 2021 [101]; Url-1; Url-2; Url-3; Url-4 kaynakları aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

Şekil 4.2'de görüldüğü gibi, kentin morfolojik yapısı, betonlaşmış kent dokusunu ve kırsal yerleşimleri aynı anda bünyesinde barındırmaktadır. Kırkent ikiliğine işaret eden bu iki durum; kent içinde, çeperinde veya kentin kırsalında bir arada bulunabilmektedir. Kuban (2020) [95], günümüz İstanbul'unun fiziksel olarak köy strüktürleri, geleneksel kent strüktürleri ve çağdaş strüktürleri içerdiğini; ve bunların içinde, birbirlerinden haberi olan, fakat birbirini anlamayan insanların yaşadığını, toplumun sayısal boyutları ve heterojenliğinin, ilişkilerin doğasını, yoğunluğunu ve miktarını etkilediğini; toplumsallaşma süreci ve insanın doğasını değiştirdiğini (s.330) belirtir. Bu kapsamda İstanbul'un kırkent yerleşim dokusu, kentsel ve kırsal yerleşim bölgeleri, kent çeperine ötelenen sanayi alanları ve kırsal alanlardan meydana gelen parçalar bütününe meydana getirir. Bu kapsamda sıradaki bölümde, günümüz İstanbul kentinin kırkent ikiliğini

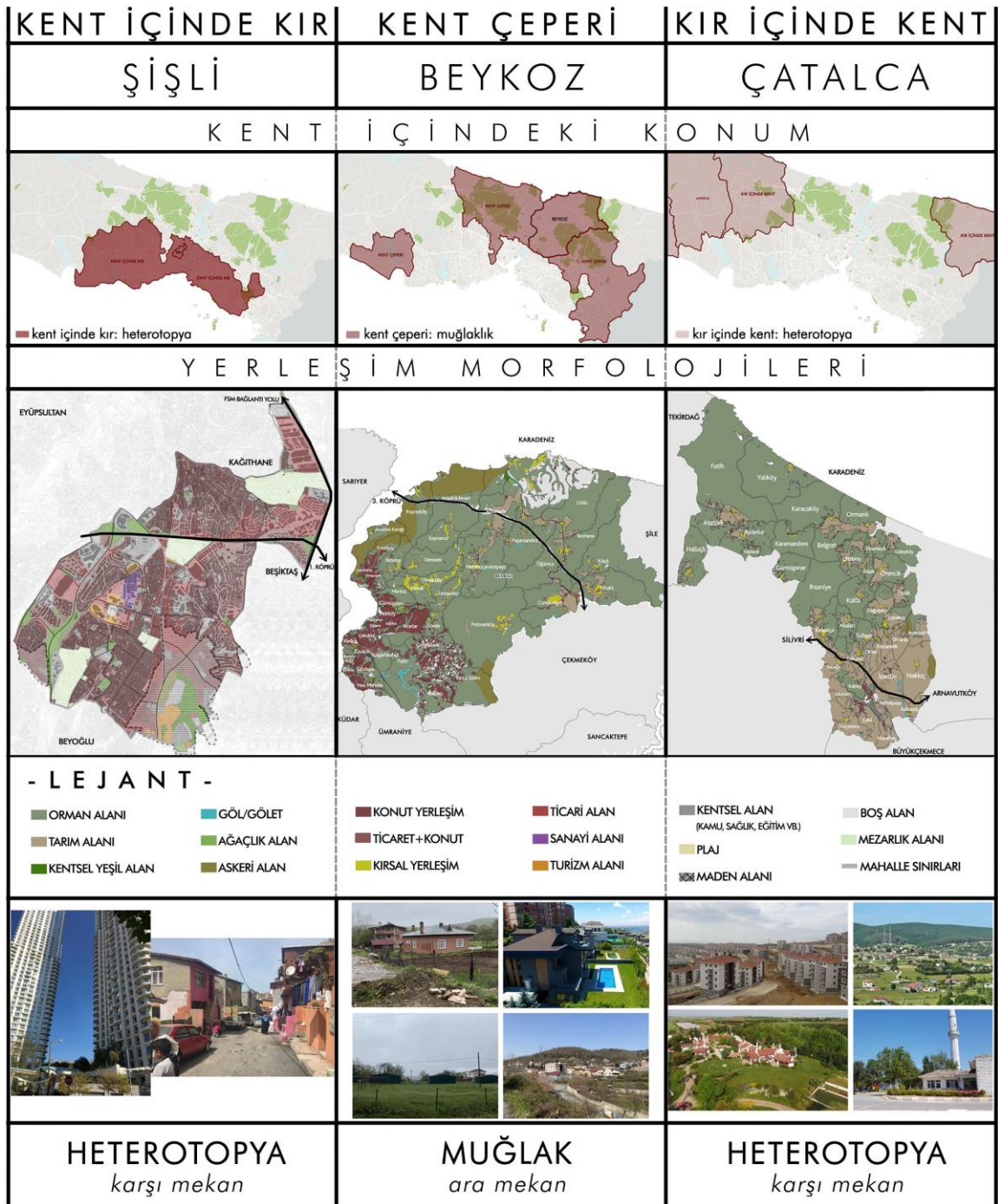
tanımlayabilmek için, heterotopya ve muğlaklık kavramları yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntüleri özelinde tartışılacaktır.

4.2 KırKent İkiliği: Heterotopya ve Muğlaklık Kavramlarıyla İstanbul

Günümüz İstanbul kenti, geçmişten gelen kır-kent ikiliklerini değiştirip dönüştürmesi veya aynı şekilde bünyesinde barındırmasının yanı sıra bu ikiliklerin ortaya çıkardığı heterotopik ve muğlak durumların da taşıyıcısı haline gelmiştir. Yücel (2019) [108] 19. yüzyıl ortalarından bugüne kadar olan değişimin, kent içinde yeni boşalmalar, farklılaşmaya açık kullanımlar, yeni belirsizlik alanları yarattığını (s.22) 20. yüzyılın metropolününse, bir kopmalar ve farklılaşmalar mekanı olduğunu söyler, ona göre İstanbul’u özgül kılan şeyin bu kopuşlar değil, sınırların belirsizliği ve kimi zaman aynı mekanda karşılaşılan iç içe geçiş biçimidir; İstanbul müphem ve muğlak olanın kentidir (s.17). Akpınar’a (2010) [109] göre, küreselleşme rüzgarlarının dinamikleri ışığında İstanbul’da öne çıkan, çoğulcu kimliğiyle fizikselleşen parçalı “kentsel kolaj”dır (s.14). Kentsel kolaj olarak İstanbul’un bu parçalı kent yapısını Kuban (2020) [95] şu şekilde açıklar:

İstanbul’da ise büyük yollar çevresinde gecekondular, dar cepheli apartman ve büro binaları, dağınık sanayi yapıları ya da inşaat halinde mahalleler, az gelişmiş bir yapı kavramı ile ithal edilmiş çağdaş yolla sürekli karşıtlık yaratan dengesiz kent görüntüleri oluşturmaktadır (s.308).

İstanbul çoklu yaşamların ve çoklu okumaların mekanı ve metnidir, çekim gücünü ve çekiciliğini de bundan alır (Yücel, 2019, s.23) [108]. Yalçıntan (2014) [106], kent merkezi istilasındaki gökdelenlere yerleşen holdinglerin; rezidans tipi lüks konut, otel,

Şekil 4.3 İstanbul'un KırKent İkiliğindeki Heterotopya ve Muğlak Kavramlarının

Kent Ölçeğinde Dağılım Haritası: Şişli, Beykoz ve Çatalca Örnekleri

(İBB, 2021 [101]; Url-5; Url-6; Url-7 kaynakları aracılığıyla, katmanlı görsel

yazar tarafından geliştirilmiştir.)

alışveriş ve eğlenceye yönelik karma kullanımlı projeler için de tetikleyici olduğunu belirtir ve kentliler tarafından doğa özlemi gibi nedenlerin, özellikle yüksek gelirli

kesimler için müstakil, doğayla iç içe, kent karmaşasından uzak ama özel araç ile ulaşımın sağlanması/kolaylaşması nedeniyle kente bir o kadar da yakın lüks/kapalı konut siteleri içerisinde yeni bir yaşam tarzının rağbet görmesine neden olduğunu ekler. Bu durumlar, üst ölçekte İstanbul'un kırkent ikiliğini ortaya çıkarmaktadır; kır-kent yerleşim örüntüleri ve kırsal-kentsel yaşam biçimlerindeki heterotopya ve muğlaklıklar İstanbul kentinin herhangi bir yerinde ortaya çıkabilir, kaybolabilir veya değişip dönüşebilir. Bu noktadan hareketle çoklu yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerindeki İstanbul'un kırkent ikiliğini tanımlayabilmek için; kent içindeki kır Şişli ile, kent çeperi Beykoz ile, kır içinde kent Çatalca ile örneklenmiştir (Şekil 4.3).

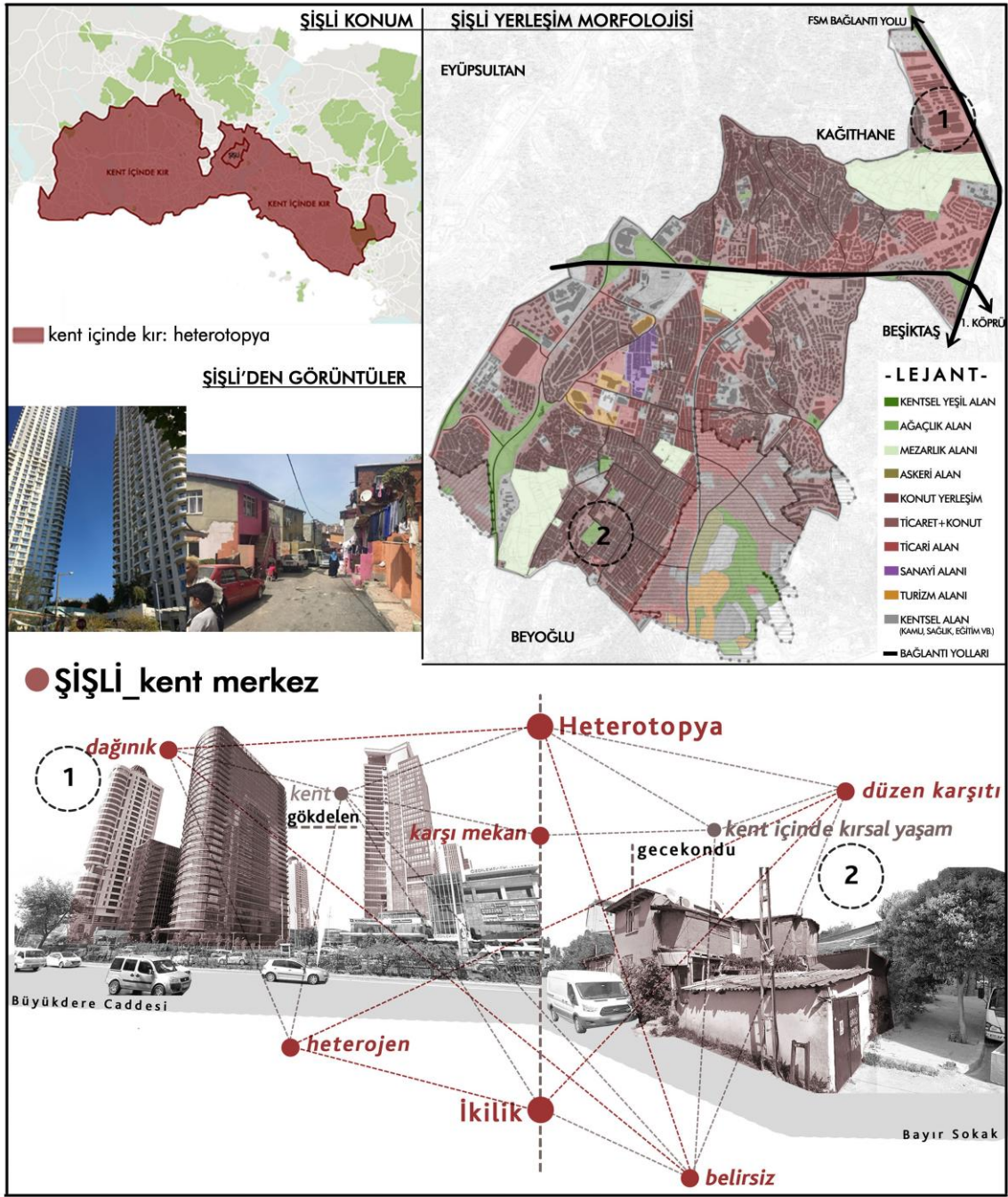
Şekil 4.3'te anlatıldığı üzere İstanbul kenti kırkent ilişkisi, yoğun yapılaşmanın bulunduğu kent merkezleri, kır ile kent arasında geçiş bölgesi görevi gören kent çeperi ve kentin kırsalı olmak üzere üç başlıkta ele alınabilir. Bu duruma örnek olarak, kent merkezi konumundaki Şişli, kent çeperi konumundaki Beykoz ve kent kırsalı konumundaki Çatalca bölgeleri seçilmiştir. Kent merkezinde kır bulundurması ile heterotopyayı ortaya çıkaran Şişli, kent çeperinde kır-kent arada oluşumlar ile Beykoz, kırsalda kentin bulunması ile heterotopyayı ortaya çıkaran Çatalca bölgeleri sıradaki 'kent içinde kır', 'kent çeperi' ve 'kır içinde kent' bölümlerinde detaylandırılacaktır.

4.2.1 Kent İçinde Kır: Şişli Örneği

Kırkent ikiliği, kent içinde kır heterotopyalarını ortaya çıkarmaktadır; kent içinde gökdelenler ve gecekondular yan yana konumlanabilmektedir. Foucault'nun (1986/2021) [64] heterotopyayı, "*kendi içlerinde bağdaşmaz olan birçok mekânı tek bir gerçek yerde yan yana koyma gücü vardır*" tanımı ile ilişkilidir. Kentin rastlantısallığının ürettiği kır-kent ara durumlar, kırın farklı formlardaki oluşumları ile kent içinde gözlemlenmektedir.

Kent içinde kır, İstanbul'un pek çok semtinde gözlemlenebilen lüks konutlar ile yan yana bulunan gecekondu bölgelerinde; kent içinde kente referans veren yüksek katlı yerleşim örüntülerinde sürülen kentsel yaşam ile kent içinde kıra referans veren enformel yerleşimlerde sürülen kırsal yaşamın aynı anda barınması, kırkent heterotopiyaları kapsamında karşı mekana işaret eder. Bu duruma kent merkezi konumunda olan Şişli ilçesi örneklenebilir.

Şişli'de, 1910'lu yıllarda lüks apartmanların yapılması ile hızlı bir nüfus artışı gerçekleşmiş ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte, bölgenin kentleşmesi hız kazanmıştır. İstanbul'un ticaret merkezi haline gelen Şişli, 20. yüzyılın başlarında İstanbul'da yaşayanlar için önemli bir finans merkezi, iş ve konut bölgesi haline gelmiştir. 1950 sonrası ise kentleşme politikalarıyla ilçe hızla göç almış ve çeperlerinde kırsal karakterli yerleşimler oluşmuştur. 1960'larda Bomonti semti ve Büyükdere Caddesi'nin bulunduğu bölgelerde Sanayi merkezlerinin oluşması ile göçler artarak devam etmiştir. Örneğin, Bomonti Sanayi Bölgesi; önceleri çeperdeki bir sanayi bölgesi olarak gelişmişken, kentin Taksim-Şişli hattı üzerinden kuzeye yayılması ile beraber bir şehir içi sanayi bölgesine dönüşmüş; 1950'lerden sonra da sanayileşmenin daha da yoğunlaştığı bölgede genel olarak işçilerin oturduğu gecekondu mahallelerinin ortaya çıktığı görülmüştür (Akbayar ve diğerleri, 1993) [110], 1980'lerde ise gecekonduların apartmanlaşma süreci başlamıştır. Günümüzde ise sanayi bölgeleri tasfiye edilmiş, Şişli, İstanbul'un en yoğun nüfuslu ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Kuban (2020) [95], Nişantaşı ve Şişli'nin kuzeydoğu yamaçlarındaki gecekondu ve küçük bostanların gökdelenler ile birlikte yaşadıklarını; gökdelen ve gecekondu birlikteliğinin, İstanbul'daki kentsel mekan kullanımının en ilginç ve günümüzde de devam eden görüntülerinden biri olduğunu vurgular (s.310). Bu kapsamda Şişli'deki günümüz yerleşim morfolojisi ve gökdelen ile gecekondu birlikteliği Şekil 4.4'te verilmiştir.

Şekil 4.4 Kent İçinde Kır Heterotopiyaları: Şişli

(İBB, 2021 [101]; Url-5; Url-8 kaynakları aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

Şekil 4.4'te anlatıldığı üzere, Şişli; yoğun yapılaşma ve ana bağlantı yollarının kesişiminde bulunması nedeni ile kent merkezi konumundadır. Yerleşim morfolojisi genellikle yoğun ve ticari yapılardır; yüksek binalar, iş merkezleri, alışveriş merkezleri

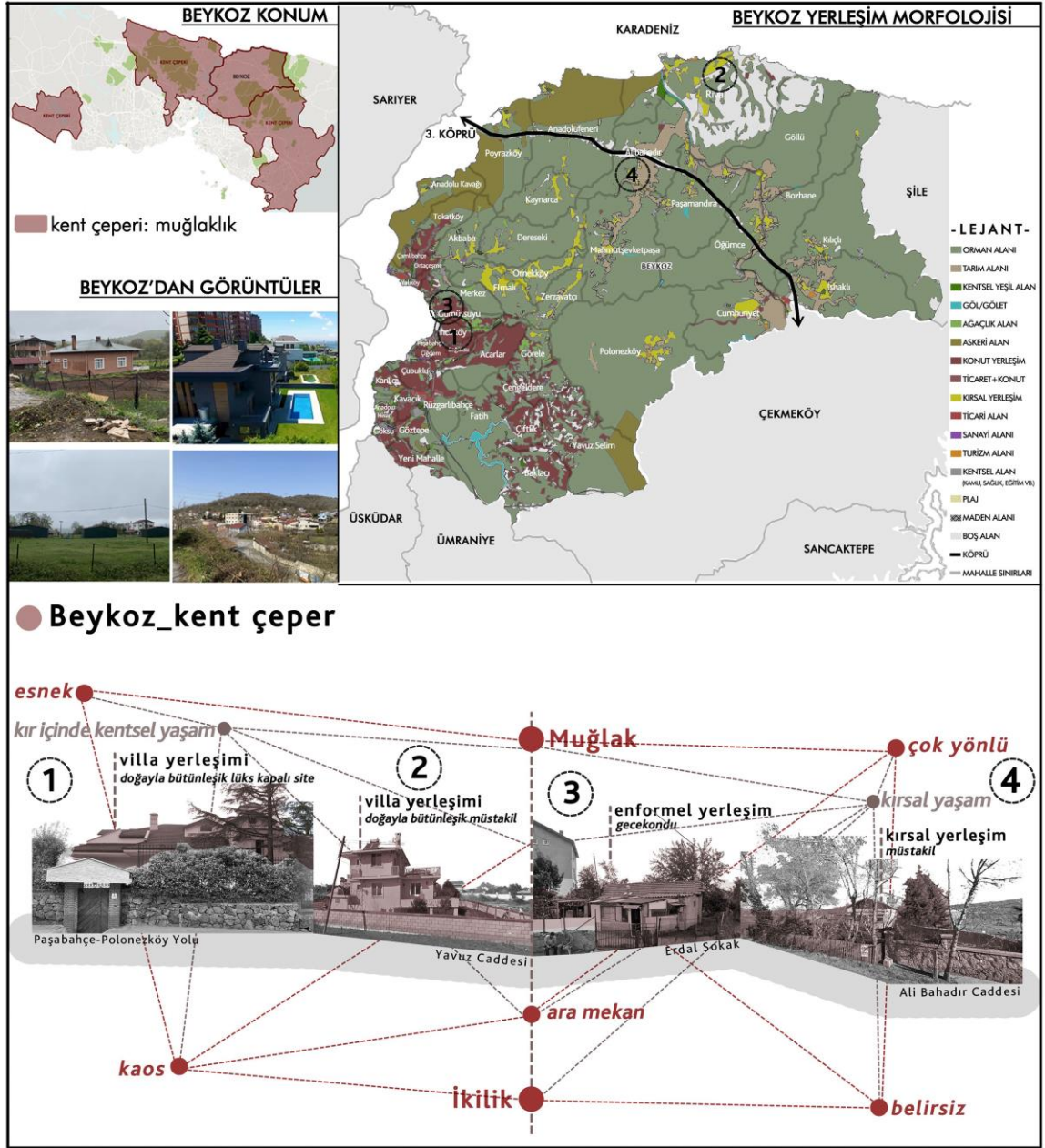
ve otellerle doludur. Aynı zamanda enformel yerleşimleri de barındırır. Zamanın “kentli” tarifine uymayan bir kültürel yapıyla, kentli yaşama uymayan bir gündelik yaşam biçimiyle gecekondu artık kentin bir parçasıdır (Yalçın, 2014) [106]. Kent merkezi konumunda bulunan Şişli’nin gökdelen ve gecekondu aynı anda barındırması, karşı mekan örnekler. Gökdelenler kent içinde aşırı kentleşmeye, gecekondu ise kent içinde kırsal yaşam biçimleri ve kır yerleşim örüntülerine referans vermektedir. Üst ölçekte bir kentsel tasarım planından bağımsız ve çok boyutlu kentsel dinamikler neticesinde odak haline gelmiş kentin herhangi bir yerinde oluşabilen gecekondu yerleşimleri, kentin kır bünyesinde yaşatma biçimi olarak bir karşı mekan görevi görür. Bu karşı mekanın içinde, kentsel değil “kırsal yaşam biçimi” hakimdir; bu yaşam biçimi “geleneksele, topluluğa, yerele, köylüye ve gelişmemişliğe” işaret eder. Kırdan kente göç ile gelenlerin barınma tarzı olan bu yerleşimleri, az katlı ve bahçeli yerleşim örüntüleri ile kıra işaret etmesinin yanı sıra, bahçelerinde yapılan küçük çaplı tarım aktiviteleri ve kümes hayvanları yetiştiriciliği ile kırsal yaşam biçiminin kent içindeki aktarımıdır. Kent merkezindeki yüksek katlı yapılaşmaya aykırıdır, bu nedenle karşı mekanın “düzen karşıtı” olma haline yönlendirir. Düzen karşıtı mekan olarak gecekondu, gökdelenin öteki’si konumunda iken, gökdelen ise gecekondunun ötekisidir. Şişli’nin pek çok yerinde gözlemlenmesi bu karşı mekanın “dağınıklığına”, bölgenin kent ilmekleri arasına farklı büyüklük ve şekillerde eklemlenmiş olması ile “heterojenliğe” işaret eder. İleride gecekondunun apartkonduya dönüşebilme ihtimali ile de bu karşı mekan aynı zamanda “belirsizdir.” Bu durum, kentin kentleşme dinamikleri bağlamında değişim ve dönüşüm sürecinin sürekli devam ettiğine işaret eder.

4.2.2 Kent Çeperi: Beykoz Örneği

Kırkent ikiliğinde, kır ve kentin arasında kalan, kent çeperi muğlaklığı ortaya çıkarmaktadır; kentin geçiş bölgesi olan bu alanlarda doğayla bütünleşik kapalı villa yerleşimleri, kırsal yerleşimler ve gecekondu bir aradadır. Kentin çeper bölgesi; tarımsal aktivitelerin gerçekleştiği, bünyesinde mera alanlarını, kırsal yerleşimleri barındıran kır pratiklerinin gerçekleştiği geçiş bölgeleridir. Çeperler, çok boyutlu kentleşme dinamikleri neticesinde; kentin genişlemesinden en çok etkilenen, kıra yönelik aktivitelerin dönüştüğü alanlardır. 1990'larda inişli çıkışlı olarak devam eden bu süreç, şu anda kentsel bölgeler arasında en hızlı büyüme oranlarından birine sahiptir (Taylor ve diğerleri, 2017 [111]; Colucci, 2017 [112]). Buxton ve diğerleri (2006) [113] genellikle genişleme ve gelişme kapasitesine sahip bir kentsel alana bitişik arazi tanımladığını; Allen (2003) [114] kentsel, kırsal ve doğal özellikleri, her bir özellik diğer ikisinden etkilenecek şekilde birleştirdiğini belirtir. Belirsiz kentsel ve kırsal işlevler, bulanık geçiş bölgeleri, çelişen değerler ve sürekli değişimlerle heterojen arazi kullanımları ile karşı karşıyadır (Low Choy ve diğerleri, 2008 [115]; Adell, 1999 [116]; Tacoli, 1998 [117]; Allen, 2003 [114]; Tavares ve diğerleri, 2012 [118]). Kırsal ve kentselin iç içe geçtiği veya kaynaştığı bir yerdir (Taylor ve Hurley, 2016 [119]; Woods, 2009 [120]). Kır ile kentin iç içe geçtiği kent çeperinde, kır ve kente aynı anda referans veren, doğayla bütünleşik kapalı site yerleşim örüntülerinde kentsel yaşam sürülürken; kır yerleşimleri ile geçiş bölgesinde kırsal yaşamın gözlemlenmesi ara mekana işaret etmektedir. Bu durum İstanbul'da kent çeperinde yer alan Beykoz ilçesi ile örneklenebilir.

Beykoz ilçesi, tarihsel süreçte genellikle tarım ve balıkçılıkla geçimini sağlayan kırsal bir bölge olmuştur. Ancak 20. yüzyılın başlarında, İstanbul'da sanayileşme sürecinin başlamasıyla birlikte tetikleyici olarak sanayi tesisleri kurulmuş, bölge kentleşmeye

başlamıştır. Bununla birlikte, ilçe genellikle yazlık konutlar, villalar ve siteler için tercih edilen bir bölge olmuştur. Beykoz'un yerleşim morfolojisi, aralıklar halinde geniş bir alana dağınık bir şekilde yayılmıştır. Boğaz hattı boyunca yerleşimin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Kent çeperi konumunda olan bölge, ormanlık alanlar, tepeler, vadiler

Şekil 4.5 Kent Çeperi Muğlaklığı: Beykoz

(İBB, 2021 [101] ; Url-6; Url-8 kaynakları aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

gibi doğaya yönelik elemanlarıyla görünürdür. Günümüzde, 3. köprü ve çevre yollarının (2016) inşasıyla beraber bölge, kuzeyine doğru kentleşme eğilimi içindedir. Bu kapsamda Beykoz'un; günümüz yerleşim morfolojisi ve doğayla bütünleşik kapalı villa siteleri, kırsal yerleşimler, gecekondü gibi yerleşim örnekleri Şekil 4.5'te verilmiştir.

Şekil 4.5'te anlatıldığı üzere, Beykoz'da kır ve kent yerleşimlerinin aynı anda bulunması, dağınık ve seyrek yapılaşma gözlemlenmesi ve geniş orman alanlarına sahip olması nedeni ile kentin çeper bölgesi özelliklerini taşımaktadır. Aynı zamanda Beykoz'un kuzeyinden geçen 3. Köprü (2016) nedeni ile, bölgenin değişip-dönüşerek kentleşmeye devam etmesi kent çeperi tanımını güçlendirmektedir. Beykoz'da kırsal yerleşimlerin yanı sıra modern konutlar, villalar, yazlıklar ve site tarzı yerleşim örüntüleri de bulunmaktadır. Kent çeperindeki "kentsel" referans veren kapalı siteler, kırsal referans veren gecekondü ve kırsal ait olan kırsal yerleşimlerin bir aradalığı ile ara mekan görevi görür. Bu ara mekanın içinde, "kentsel ve kırsal yaşam biçimi" hakimdir; kırsal yerleşim örüntülerinde "geleneksel, topluluk, yerel, köylü, gelişmemiş" kırsal yaşam biçimleri gözlemlenirken, doğayla bütünleşik villa yerleşimlerinde "modern, toplum, küresel, kentli, kalkınmış" kentsel yaşam biçimleri gözlemlenir. Ara mekan, kentsel yaşam sürülen doğayla bütünleşik kapalı-site formundaki lüks villa yerleşimleri ve kırsal yaşamın sürüldüğü köy yerleşimlerinin bir aradalığı ile "kaosa" referans verir. Kapalı site yerleşim örüntülerinde, kentsel bir yaşam sürülmesine rağmen kırsal yakınlığı ve sitelerin kendisinin doğa ile iç içe tasarlanmış olması, kır-kent yerleşim örüntülerine işaret ederek ara mekanın "çok yönlülüğüne" referans verir. Az katlı villalar olması ve bahçelerinin bulunması nedeni ile kırsal, otopark, havuz gibi fonksiyonlarının bulunması ve villaların günümüz teknolojisine uygun tasarlanmış modern yapılar olması ise kente işaret eder. Gecekondü ve kırsal yerleşimlerin, kent yerleşimine dönüşebilme ve kırsal yaşam biçiminin de ileride kentlileşebilme ihtimali ise ara mekanın "esnekliğine" yönlendirir.

Geçmişte kıra referans verip şuan kır-kente aynı anda işaret etmesi gibi, gelecekte potansiyel kent merkezi olma ihtimalini de taşır; bu durum ara mekanın “belirsizliğine” işaret eder. Aynı zamanda ara mekan, kıra ve kente tam olarak ait olmaması ve değişim-dönüşüm halinde olması nedeni ile de belirsizdir. Çünkü ilerleyen dönemlerde potansiyel bir kent parçasına dönüşebilme ihtimalini barındırır. 1950’li yıllardaki kent çeperi olarak tanımlanan bölgeler ile günümüzün kent çeperi aynı yerler değildir, kent genişledikçe eski kent çeperlerini ele geçirerek kentleştirmiş ve yeni kent çeperleri üretmiştir. Kentin hızlı kentleşme dinamikleri nedeni ile, gelecekte de, kent çeperinin değişim-dönüşüm sürecinin devam edeceği öngörülebilir.

4.2.3 Kır İçinde Kent: Çatalca Örneği

Kırkent ikiliğinde, kır içinde kent heterotopiyaları ortaya çıkarmaktadır; kır içinde çok katlı apartmanlardan oluşan siteler ve kırsal yerleşim örüntüleri, mahalleler, köyler yan yana konumlanabilmektedir. Bu durum Foucault’nun (1986/2021) [64] heterotopya için, *“zamansal ve mekansal çelişkiler birleşerek kendi içinde birbirini uyumsuz alanlar yan yana bulunur”* tanımı ile ilişkilendirilebilir. Kentin kırsalı olan bölgede, kent dokusuna ait yüksek katlı apartmanlar, mevsimsel olarak kullanılan yazlık yerleşim örüntülerinin yanı sıra kırsal yerleşimler, mahalleler ve köylerin de bulunması karşı mekana işaret eder; kırsal ve kentsel yaşam biçimi bir karşıtlık olarak yan yanadır. Bu duruma kentin kırsalı konumunda olan Çatalca ilçesi örneklenebilir.

İstanbul’un batısında yer alan Çatalca bölgesinde, ormanlık alanlar, tarım alanları ve meralar ile kırsal yerleşim örüntüleri hakimdir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte, Çatalca’nın kentleşmesi ve modernleşmesi hız kazanmıştır. İlçede, tarım ve hayvancılığın yanı sıra, turizm de önemli bir faaliyet haline gelmiştir. Son yıllarda kentleşme hız

ÇATALCA KONUM

ÇATALCA'DAN GÖRÜNTÜLER

ÇATALCA YERLEŞİM MORFOLOJİSİ

- LEJANT -

- ORMAN ALANI
- TARIM ALANI
- KENTSEL YEŞİL ALAN
- GÖL/GÖLET
- AĞAÇLIK ALANI
- ASKERİ ALAN
- KONUT YERLEŞİM
- KIRSAL YERLEŞİM
- TİCARİ ALAN
- SANAYİ ALANI
- KENTSEL ALAN (KAMU, SAĞLIK, EĞİTİM VB.)
- PLAJ
- MADEN ALANI
- BOŞ ALAN
- KUZAY MARMARA OTOTOYU
- MAHALLE SINIRLARI

ÇATALCA_kent kırsalı

1 kır içinde kent
kapalı site

2 kır
kırsal yerleşim

3 kır dışında
kır içinde kentsel yaşam

Heterotopya

İkili

karşı mekan

dağınık

Heterotopya

belirsiz

İkili

düzen karşıtı

Osmanlı Caddesi

Papazbaşı Sokak

Dede Korkut Sokak

(İBB, 2021 [101]; Url-7; Url-8 kaynakları aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

morfolojisi geniş bir alana aralıklı ve dağınık bir şekilde yayılmıştır; tarım-hayvancılık faaliyetleri hakimdir, yerleşim alanları genellikle köyler ve kırsal mahalleler şeklinde düzenlenmiştir. İlçe merkezinin dışındaki bölgelerde, genellikle çiftlik evleri ve bahçeli villalar bulunmaktadır. Ayrıca, ilçede Kuzey Marmara Otoyolu gibi önemli ulaşım yolları da bulunmaktadır. Bu kapsamda Çatalca'nın günümüz yerleşim morfolojisi ve kapalı apartman siteleri, kırsal yerleşim, yazlık gibi yerleşim örnekleri Şekil 4.6'da verilmiştir.

Şekil 4.6'da ifade edildiği üzere, Çatalca'nın kır ağırlıklı yerleşiminin içinde kent dokusunun da bulunması, geniş bir alanda dağınık ve aralıklı yapılaşma gözlemlenmesi, geniş orman ve tarım alanlarına sahip olması nedeni ile kentin kırsal bölgesi konumundadır. Çatalca'nın kapalı yüksek katlı apartman siteleri, kırsal yerleşimleri (mahalleler, köyler) ve mevsimsel kullanılan yazlık yerleşimleri aynı anda barındırması, karşı mekana yönlendirir. Kent kırsalındaki kapalı siteler kente işaret ederken, yazlık yerleşimler kır içinde dönemsel kentsel yaşam biçimini yaşatır bu nedenle karşı mekan görevi görürler. Bu karşı mekanın içinde, kırsal değil “kentsel yaşam biçimi” hakimdir ve bu; “moderne, topluma, küresele, kalkınmışlığa, küresele, kentliye, kalkınmışa” işaret eder. Bu durum, kırsal yerleşimlerin ana geçim kaynağı olan tarımsal üretim aktivitelerine aykırıdır, tüketim odaklıdır. Karşı mekan olarak kapalı yüksek katlı apartman siteleri, bölgenin genel morfolojik yapısının az katlı yapılardan ve kır yerleşim örüntülerinden oluşması nedeni ile “düzen karşıtıdır”. Çatalca'nın pek çok yerinde müstakil veya siteler halinde yazlık yerleşimlerin veya apartman sitelerinin gözlemlenmesi ise karşı mekanın “dağınıklığına” işaret eder. Bölgenin kırsal ilmekleri arasına farklı büyüklük ve şekillerde kapalı apartman siteleri ve yazlık yerleşimlerinin kent ilmekleri olarak eklenmesi karşı mekanın “heterojenliğine” işaret eder. İleride bölgedeki kırsal yerleşimlerin arasına, karşı mekan olarak kentsel doku parçalarının artiküle olma ihtimali nedeni ile “belirsizdir”.

Özetlemek gerekirse, İstanbul'un kırkent ikiliği bütün bu karşı mekan ve ara mekan birlikteliğinden meydana gelen bir bütündür. Bu durum, Şişli kent merkez, Beykoz kent çeperi ve Çatalca kent kırsalı olmak üzere örneklenmiştir. Kırkent ikilikleri, zaman-mekan ekseninde sürekli dönüşüm içindedir ve kendini yeni durumlara adapte ederek karmaşık bir bütünü ortaya çıkarmaktadır. Bu dönüşümü çok boyutlu ve hızlı ortaya koyan kent çeperi, muğlak olmasının yanı sıra heterotopik durumların da taşıyıcısı haline gelebilmektedir. Bu noktadan hareketle sıradaki bölümde, İstanbul'un kent çeperi konumunda olan Sarıyer'in kırkent ikiliğindeki, karşı mekan ve ara mekandaki potansiyellere adaptogenez yaklaşımıyla bir okuma gerçekleştirilecektir.

4.3 KırKent '*R-Urban*' Kavramına Adaptogenez Yaklaşımıyla Sarıyer Okuması

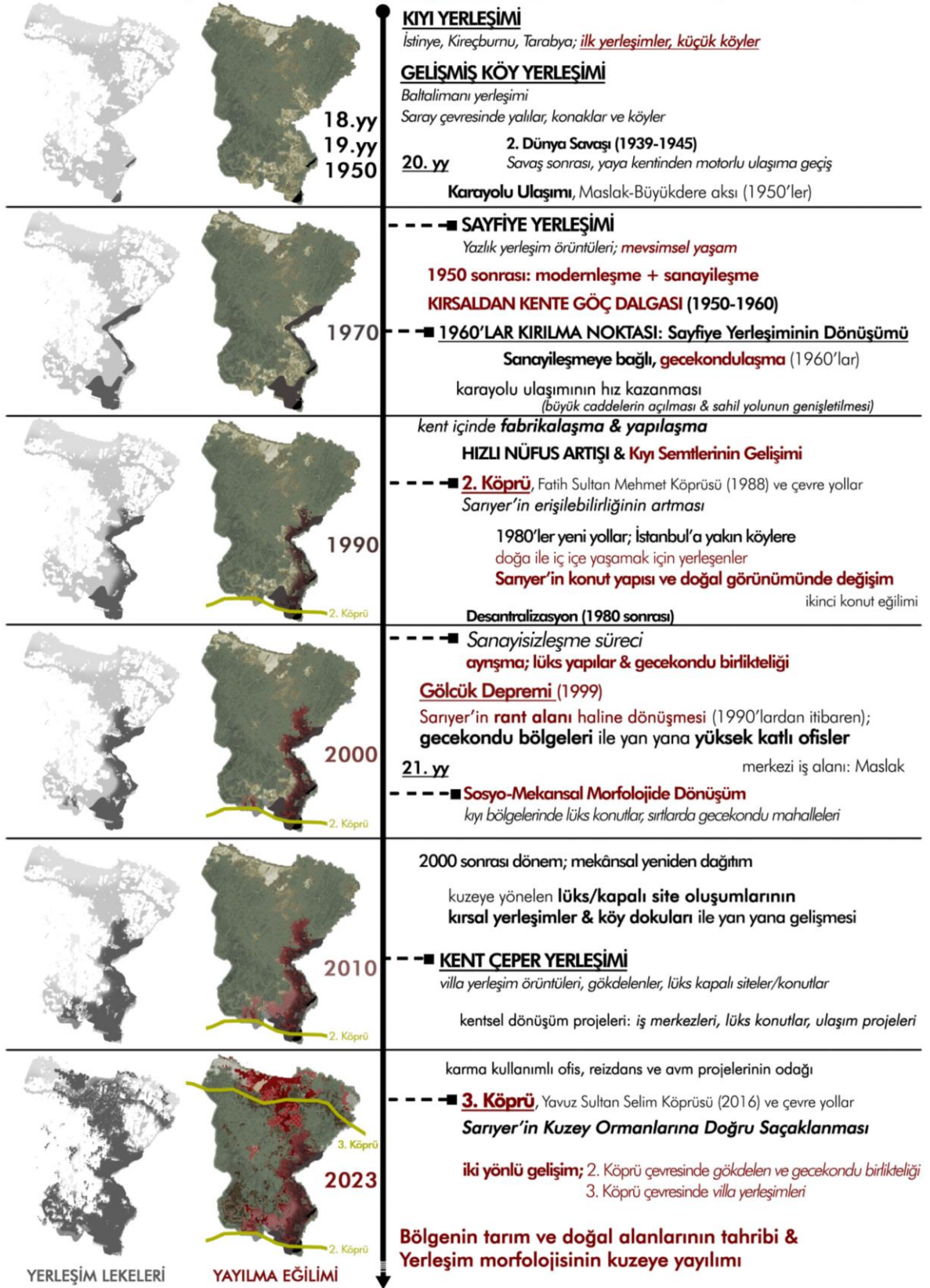
İstanbul kentinin çeperinde kalan, 1980'li yıllardan günümüze kırkent ikiliğindeki mekansal ve toplumsal dönüşümün odaklarından biri olması ve 3. Köprü ve çevre yollarının yapımı (2016) nedeni ile hızlı kentleşme dinamikleri sahnelemesi nedeni ile Sarıyer bölgesi adaptogenez yaklaşımıyla okuma için örneklem olarak seçilmiştir. Sarıyer'in İstanbul ölçeğinde çeper konumunda kalmasına karşın, güneyinden kuzeyine doğru kent merkezi, kent çeperi ve kent kırsalı özelliklerini yerleşim örüntülerindeki kırkent ikilikleri ile kendi içinde sergilemektedir. Bu nedenle, İstanbul metropolünün çok katmanlı kırkent yapısı için bir örnek teşkil ettiği söylenebilir. Bir geçiş bölgesi olan Sarıyer bölgesinin yerleşim örüntülerindeki kırkent ilişkilerinden hareketle, sürekli değişim-dönüşüm içinde karmaşık ve melez bir yapı söz konusudur. Sürekli yayılan bir kent olarak, İstanbul'un çeperindeki kırsal alanların "kırsallık" durumu "geçici" bir durumu tanımlamaya başlamaktadır; bu alanlar doldurulacak, kentleşecek, imara açılacak

zamana kadar bir boş olma haline dönüşmekte ve kırsal-kentsel ayrımı çeperlerde bulanıklaşmaktadır (Karadaban ve Erkök, 2020) [80]. Bölge, otoyol yapımı nedeni ile Sarıyer'in kırsal/doğa alanlarına doğru kentin saçaklanmasına sahne olmakta, yeni duruma adapte olan bölgede hızlı bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Bölgede kentsel doku ile yan yana duran kırsal yerleşim örüntüleri söz konusudur, arada kalmış bir yerdir. Kentin genişledikçe tarım arazilerini içine almasının yanı sıra yeni kentsel projelerin kır ile yan yana konumlanabilmesi kırkent karşıtlıklarını ortaya çıkarmaktadır. Sarıyer, bu karşıtlıkları hızlı kentleşme dinamikleri ile sürekli değiştirip-dönüştürerek adaptogenez bir süreçten geçmektedir. Bu hızlı kentleşme sürecini Yücel (2019) [108] şu şekilde açıklar:

Kentin kuzey gelişmesini, kuleler, iş merkezleri, yeni oteller, loftlar, rezidanslar, alışveriş merkezleri patlaması, onları kavşaklar, her zaman dolu otoyollar, sanayi siteleri izleyecek (...), yükselen yeni silüetin oraya ne zaman dikildiğini soracaktınız kendinize (s.177-178).

Geçiş bölgesi olarak kent çeperi, kırsal dokunun kentleşebilme ihtimali ile her an değişip-dönüşerek farklı kırkent ikiliklerini ortaya çıkarma potansiyeli taşır. Bu gerekçe ile bölge kentleşme açısından dinamik bir yapıdadır, kır-kent ilişkileri tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümün yanı sıra günümüzde de değişim ve dönüşüm içindedir. Bu kapsamda Sarıyer bölgesinin tarihsel süreçteki kır-kent ilişkisinin dönüşümünü etkileyen kırılma noktaları ve yerleşim dokusuna yansımaları eş zamanlı incelenerek bir zaman çizelgesi kurgulanmıştır (Şekil 4.7).

TARİHSEL SÜREÇTE SARIYER'İN KIR-KENT İLİŞKİSİNİN DEĞİŞİMİ-DÖNÜŞÜMÜ

Şekil 4.7 Sarıyer'in Tarihsel Süreçte Kır-Kent İlişkisinin Zaman Çizelgesi

(Kuban, 1998 [98]; İBB, 2009 [99]; Yalçın, 2014 [106]; İBB, 2021 [101]; Url-1; Url-

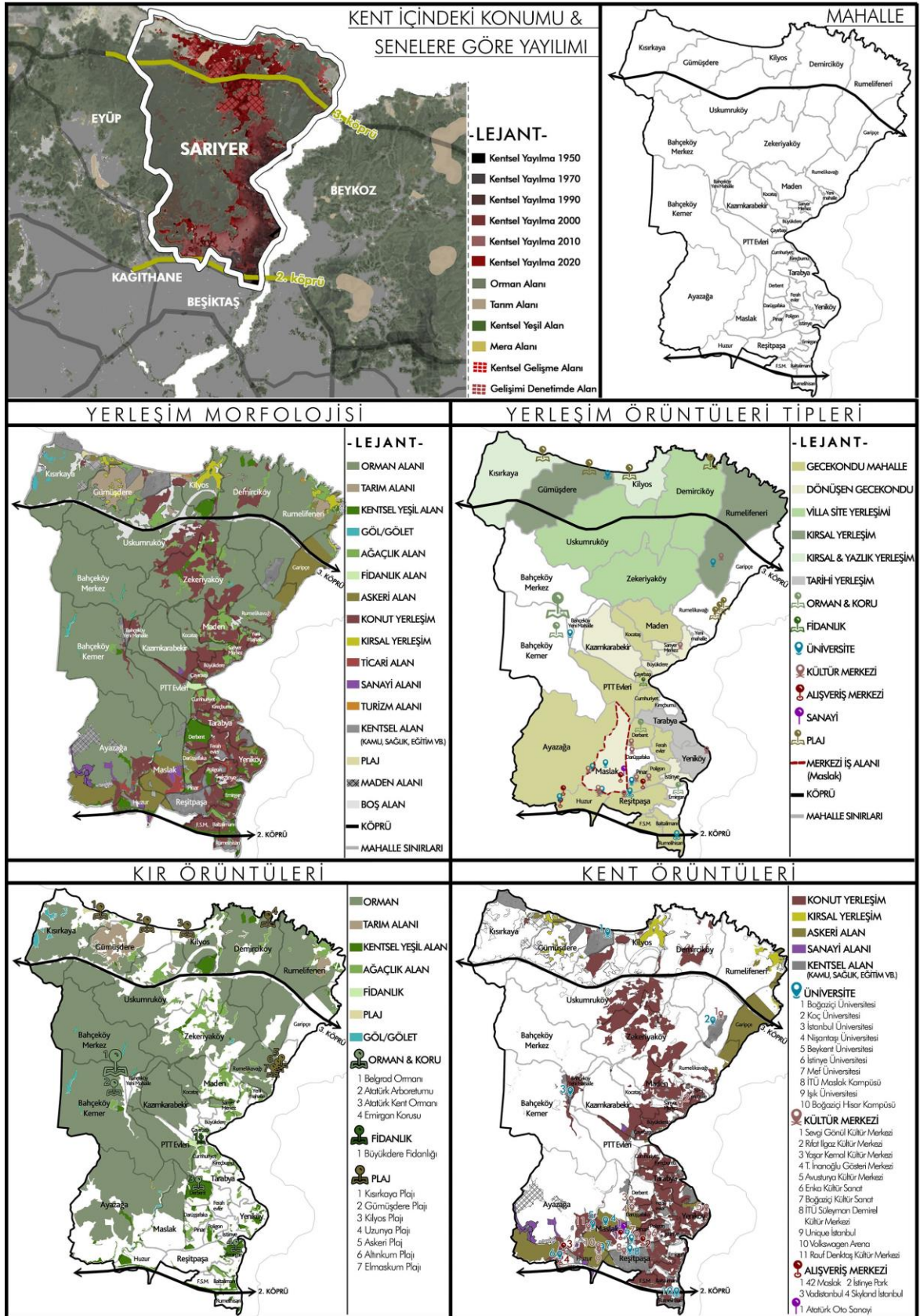
2; Url-3; Url-4 kaynakları aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

Sarıyer'in tarihsel süreçteki gelişiminde, Bizans döneminde ilk yerleşimler İstinye, Kireçburnu ve Tarabya'da; Osmanlı döneminde ise, Baltalimanı'nda kurulmuştur. Boğaz kıyısındaki köylerin gelişmeye başlaması 16.-17. yüzyıllara rastlarken, 18. yüzyıla gelindiğinde kıyı kesiminde yalıların yerleştiği köyler ön plana çıkmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru, İstanbul'dan kaçanların sığındığı bir yer olarak, zamanla, nüfusu artmış ve yeni yerleşim alanları kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde de bölgede nüfus artışı devam etmiştir. 1930'lu yıllarda, ilk sanayi tesisleri ve fabrikalar kurulmuştur. 1960'lı yıllara kadar sayfiye yeri niteliği taşımaya devam eden bölgede yerleşik yaşam ve mevsimsel olarak sürdürülen yazlık yaşam hakimdir. 1950'li yıllarda, şehirleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte, Sarıyer'in bazı bölgelerinde konut projeleri gerçekleştirilmiştir. Maslak-Büyükdere hattında caddelerin açılması ile karayolu ulaşımının öncelikli hale gelmesi; yerleşimlerin birbirlerine kolaylıkla bağlanabilmesi ve sanayi tesisleri gibi çeşitli hizmetlerin yer seçmesiyle boş alanların yerleşime açılarak nüfusunun hızla arttığı da bilinmektedir (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1994) [121]. Kıyı kesiminde daha çok üst gelir gruplarına ait konutlar ve köşkler bulunurken, yüksek alanların yamaçlarında ve/veya sanayi alanlarının yakınlarında gecekondu mahalleleri kurulmaya başlamıştır (Yalçın, 2014) [106]. Bu bağlamda İstanbul kenti ölçeğinde bir kırılma noktasını meydana getiren sanayileşmeden Sarıyer bölgesi de gecekondulaşmanın hızla artmasıyla nasibini almıştır. 1980 sonrası dönemde, desantralizasyon kararlarıyla sanayisizleşme süreci yaşansa da, sanayileşme ve beraberindeki gecekondulaşmayla birlikte Sarıyer'in; kıyı kesimlerinde daha çok üst gelir grubunun yaşadığı, tepe ve sırtlarında ise gecekonducuların yer seçtiği farklılaşan ve ayrışan hali bugün bile hala görünürdür (Çılgın, 2019) [122]. Sarıyer'e göç ile ortaya çıkan gecekondulaşma hareketinin mahalle ölçeğinde gözlemlenmesi, bölgenin sosyo-

mekansal morfolojisinde değişime neden olduğu söylenebilir; kıra referans veren bir oluşum olarak gecekondur, bölgenin kentsel ilmekleri arasında yerini almıştır. Sarıyer gelişimindeki bir diğer kırılma noktası olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü (1988) ve evre yollarının inşası, ilçe nüfusunun hızla artmasına sebebiyet vermiştir;

İstanbul'un doğal ve peyzaj değerleriyle ne çıkan kuzeyine olan ilgiyi artırmış ve kırsal özellikteki yerleşimlerin bugün dokularıyla birlikte demografik yapılarının da değişmesine öncülük etmiştir. Kuzeye yönelen lüks ve kapalı yerleşimler ve diğer fonksiyonlar, Sarıyer'in 1980 sonrası nüfus artışının başlıca sebeplerindendir (TMMOB şehir Plancıları Odası İstanbul şubesi, 2015) [123].

1980'lerin sonundan itibaren Sarıyer'in kuzey ve Karadeniz kıyı kesimine yakın köy yerleşimleri, karayolu erişimlerinin de artmış olması nedeniyle, doğa ile i içe konumları ve peyzaj değerleri ile ön plana çıkmış, başta Zekeriyaköy olmak üzere kuzeye yönelen lüks/kapalı site oluşumlarının kırsal yerleşimler ve köy dokuları ile yan yana gelişmesi ve bu alanlarda nüfusun ciddi oranda artması/değişmesi ayrı bir süreç olarak izlenmiştir (Yalntan, 2014) [106]. Enformel yapılaşmadan nasibini almış bir bölge olarak Sarıyer'in kentsel dönüşümünde, Gölcük depremi (1999) bir kırılma noktasını meydana getirmiştir. 1990'lardan itibaren Sarıyer'in rant alanı haline dönüşmesiyle; gecekondur bölgeleri, yüksek katlı ofis-iş merkezleri ile kapalı lüks konut siteleri yan yana konumlanmıştır. Yalntan (2014) [106], 2000 sonrası dönemin ise, mekânsal yeniden dağıtım imknlarının ciddi biçimde tüketildiği bir döneme karşılık geldiğini belirtir. Sarıyer; iş merkezleri, lüks oteller, AVM'ler, rezidanslar ve lüks konut siteleri, gecekondular ile i içe genişleyerek kırkent zıtlıklarını gözler önüne sermiştir. 3. Köprü (2016) ve bağlantı yollarının inşası ile meydana gelen kırılma noktasının etkisi günümüzde devam etmekte; yerleşim morfolojileri bölgenin tarım ve doğal alanlarını

Şekil 4.8 Sarıyer'in KırKent İkiliğinin Kentsel Morfolojideki İncelemeleri

(İBB, 2009 [99]; İBB, 2021 [101]; Sarıyer Belediyesi, 2021 [124]; Url-9 kaynakları

aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

tahrip ederek bölgenin kuzeyine doğru saçaklanmaktadır. Bu kapsamda Sarıyer'in günümüzdeki kırkent ikiliğinin kentsel morfolojideki incelemeleri Şekil 4.8'de ifade edilmiştir.

Şekil 4.8'deki kent içindeki konumu ve senelere göre yayılımı sekmesinde görüldüğü üzere 1950'li yıllara kadar Boğaz kıyı sayfiye yerleşimi olan Sarıyer, 1990'lardan günümüze kadar olan süreçte, güneyinden kuzeyine doğru artan bir şekilde yayılma ve saçaklanarak büyüme eğilimi göstermiştir; 10'ar senelik periyotlarla yayılma eğiliminin, 2020 senesi itibariyle kuzey yönünde olduğu ve bölgenin kırsal alanlarını tahrip ettiği gözlemlenmektedir. Sarıyer'in kuzey ormanlarına doğru kentsel genişlemesi, 3. Köprü'nün yapımı ile tetiklenerek bölgenin yerleşim morfolojisini kuzeye yönüne doğru değiştirmesi günümüzde açıkça görülebilmektedir. İstanbul'un Avrupa Yakası'nın kuzeyinde yer alan Sarıyer ilçesi, güneyinde Kağıthane ve Beşiktaş ilçeleri ile batısında ise Eyüp ilçeleriyle konumlanmıştır ve yerleşim morfolojisinde coğrafi özelliklerin etkisi altındadır. Sarıyer'in, Beşiktaş ve Kağıthane ilçelerine yani kent merkezine yakınlığı aynı zamanda kentin çeper bölgesini oluşturması bölgenin 1990'lardan bu yana hızlı yayılımını ortaya çıkarmıştır. Konumu itibari ile kent merkezine yakınlığı, doğaya/kıra ait elemanlara sahip olması ve 3. Köprü'nün yapımı ile Anadolu Yakasına geçişin kolaylaşması nedeni ile yerleşim örüntüleri için bir cazibe merkezidir. Kentin merkezine yakın olmak aynı zamanda doğa ile iç içe olmak isteyenler için öncelikli tercih bölgesidir. Şekil 4.8'in yerleşim morfolojisi sekmesinde anlatıldığı üzere, Sarıyer'in yerleşim dokusu, sahil şeridinden ormanlık alanlara, farklı yerleşim örüntüleri ile çeşitlilik gösterir. Bölgenin yerleşim dokusunda; ormanlık alanlar, tarım alanları, kentsel yeşil alanlar, göl/gölet, ağaçlık ve fidanlık alanlar, askeri alanlar, konut yerleşimi, kırsal yerleşim,

ticaret, sanayi ve turizm alanları, kentsel alanlar (kamu sağlık eğitim vb.), plajlar, maden alanları ve boş alanlar bulunmaktadır. İç kesimlerde yer alan ormanlık alanlar (kuzey ormanları), hem bölgenin yerleşim dokusunda hem de İstanbul kenti için önemli bir yer tutar. Bu alanlar, aynı zamanda şehirdeki yeşil alanların büyük bir bölümünü oluşturur. Sarıyer'in yerleşim morfolojisi, İstanbul'un diğer ilçelerinden farklılık gösterir; bölgedeki coğrafi özellikler, yerleşim yerlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İlçenin genelinde, kuzey kesimlerinde ağırlıklı olmak üzere, otomobil odaklı ulaşım hakimdir. Bölgenin güneyinden ikinci (1988) ve kuzeyinden üçüncü köprünün (2016) geçiyor olması, kentleşme açısından dinamik bir yapıda sürekli değişim-dönüşüm içinde olmasına neden olmuştur.

Şekil 4.8'in yerleşim örüntüleri tipleri sekmesinde anlatıldığı üzere, Sarıyer'in mahalleleri bazında, mekansal açıdan farklı yerleşim örüntüleri görülür. 3. Köprü (2016) ve bağlantı yollarının inşası ile meydana gelen kırılma noktası etkisini, köprünün geçtiği güzergahtaki mahallelerin hızlı kentleşme sürecine girmesi ve kent çeperi konumunda olması nedeni ile yaygın yerleşim örüntüsü olan villalaşma sürecini tetiklemiştir. Sahil şeridinde ise; köşkler, yalılar gibi tarihi yerleşim dokusu günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir. Sarıyer ilçesinin güneyinde kalan, kent merkezine yakın bölgelerinde gecekondulaşma, kuzeyine doğru ise lüks villa yerleşimlerin yoğunluğu gözlemlenmektedir. İlçede bugün kısmen gecekonduardan oluşan toplam 15 mahalle bulunmaktadır (Yalçınan, 2014) [106]. Sarıyer'in güneyinde gecekonduaların yanı sıra yüksek katlı yapılaşma da söz konusudur. Özellikle merkezi iş alanı konumunda olan Maslak bölgesinde, gökdelenler sıklıkla gözlemlenir. Bölgenin yerleşim morfolojisinde, 2. Köprü ve çevresi kent merkezi konumu ile yüksek yapılaşma ve gecekonduaları, 3. Köprü ve çevresi doğayla bütünleşik lüks kapalı site/villa yerleşimlerini sergiler. Yalçınan (2014) [106] lüks/kapalı konut sitelerinin, ilçenin güneyinden başlayarak

Boğaz koridoru boyunca kuzeye ilerlediğini ve Maden ile Rumelikavağı mahallelerinde kuzeybatı yönüne yönelerek Zekeriyaköy-Uskumruköy bölgesinde en yoğun kümelenmenin yaşandığı bir koridor ve kümelenme yapısının öne çıktığını ve Sarıyer’de en fazla dönüşüm gösteren mahallelerinin Zekeriyaköy ve Uskumruköy olduğunu belirtir; Garipçe, Demirciköy, Gümüşdere, Kısırkaya, Rumelifeneri mahallelerinin de hızlı bir dönüşüm sürecine girdiğini ekler. Sarıyer’in yerleşim örüntülerindeki gelişim ve değişimin neticesinde içinde gecekondular, gökdelenler, kapalı lüks konut siteleri vb. gibi çeşitli yerleşim morfolojilerini ve yaşam biçimlerini barındırmaktadır.

Bölgede kıra ve kente dair çoklu oluşumların aynı anda gözlemlenebilmesi, kırkent ikiliğinin sürekliliği açısından potansiyellidir. Bu kapsamda Şekil 4.8’de Sarıyer, kır ve kent örüntüleri olarak ikiye ayrılarak anlatılmıştır. Sarıyer’in kırkent ikiliğine yönelik yerleşim morfolojisinde, (1) kıra dair orman, tarım alanları, kentsel yeşil alanlar, göl/gölet, ağaçlık ve fidanlık alanlar, kırsal yerleşimler, plajlar; (2) kente dair ise, askeri alanlar, konut yerleşimleri, ticari, sanayi ve turizm alanları, kentsel alanlar ve köprüler bulunur. Sarıyer’de kıra/doğaya dair, Belgrad Ormanı, Atatürk Kent Ormanı, Atatürk Arboretumu, Emirgan Korusu gibi ormanlık alanlar öne çıkmaktadır. Aynı zamanda plajların varlığı ile de bölgenin kuzeyi sayfiye dokusuna işaret eder. Kırsal yerleşimler ve tarım alanları bölgenin kuzeyinde (3. Köprü aksının üzerinde) gözlemlenmektedir. Kente dair ise, alışveriş merkezi, kültür merkezi ve üniversite gibi yerleşim morfolojileri özellikle kent merkezine yakın bölümlerde yer alır. Alışveriş merkezleri, Maslak Mahallesinde 42 Maslak AVM, Pınar Mahallesinde İstinye Park AVM ve Huzur Mahallesinde bulunan Vadistanbul ve Skyland İstanbul AVM Sarıyer’in güneyinde konumlanmıştır, bu bölge kent merkezi konumu ile cazibe merkezidir. İstinye Park alışveriş merkezi ve rezidanslar ile, Skyland İstanbul ise alışveriş merkezi olmasının yanı sıra rezidans, ofis ve otel gibi fonksiyonlar ile karma kullanıma sahiptir. Bu karma

kullanımlı merkezlerin gecekondular ile yan yana konumlanması ise dikkat çekicidir. Bölgede sanayi fonksiyonu olarak Atatürk Oto Sanayi bulunmaktadır. Bölge Boğaziçi (Sarıtepe ve Hisar Kampüsleri), İTÜ (Maslak Kampüsü) ve İstanbul Üniversitesi (Orman Fakültesi) olmak üzere 3 adet devlet üniversitesine; Koç, Işık, Mef, Beykent, Nişantaşı, İstinye üniversiteleri olmak üzere 6 adet özel üniversiteye de ev sahipliği yapmaktadır. 11 adet kültür merkezi bulunmaktadır ve bu merkezler bölgenin güneyinde yoğunlaşmıştır. Alışveriş merkezleri, kültür merkezleri ve üniversiteler yerleşim morfolojisinde özellikle kent merkezine yakın bölümlerde yoğun gözlemlenmektedir. Yalçın (2014) [106]; Sarıyer’de, 47 iş merkezi, 297 kapalı site, 8 rezidans ve 9 AVM tespit etmiştir. Günümüzde ise özellikle 3. Köprü’nün yapımı ile hızlı kentleşme süreci sergileyen bölgede, bu rakamların katlanarak arttığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yerleşim örüntüleri kapsamında Sarıyer kendi içinde kent merkez, kent çeperi ve kent kırsalı olarak üçe ayrılabilir. Bölgenin merkezinde çok katlı ofis binaları, gecekondular, mahalleleri, kapalı apartman site yerleşimleri, tarihi yerleşimler olarak yalılar ve köşkler; bölgenin çeperinde kapalı yapay doğayla bütünleşik lüks villa yerleşimleri, kapalı lüks apartman yerleşimleri; bölgenin kırsalında ise kırsal yerleşimler (köyler, mahalleler), yazlıklar gibi örüntüler Sarıyer özelinde belirgindir. Kuzeyinde ve Boğaz kıyılarındaki yerleşimleri sayfiye dokusuna işaret ederken, gökdelenlerin yoğunlaştığı MİA (merkezi iş alanı) olan Maslak çevresindeki bölgelerin etki alanı içine girerek dönüşüm süreçlerine yönlendirmesinin yanı sıra Sarıyer ölçeğinde de dönüşmeyi-yoğunlaşmayı tetiklemektedir. Bu anlamda, **Sarıyer bölgesi kırkent ikiliği açısından, değişim-dönüşüm süreçlerinin odağında yer alan bir ilçe olarak özellikle önemlidir ve bu durum bölgeye adaptogenez yaklaşımıyla tartışılmasına yönlendirmektedir.** Kentin içinde kıra, kıran içinde kente, kentin içinde kentsele, ve kıran içinde kırsala referans veren yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimlerini bünyesinde barındırır. Bu durumu

tanımlayabilmek için Sarıyer'in kırkent ikiliğindeki heterotopya ve muğlaklığa adaptogenez yaklaşımıyla bir okuma gerçekleştirilecektir. Yöntem olarak adaptogenez kavramını tanımlayıcı alt kavramlar araçsallaştırılarak, bu kavramlara dayanarak bölgeye bakılacaktır. Bu kapsamda; kent merkezi konumunda Maslak-Reşitpaşa ve Yeniköy, geçiş bölgesi olarak Zekeriyaköy ve Demirciköy, kent kırsalı konumunda Kilyos'un kırkent ikiliğindeki heterotopya ve muğlaklık kavramlarının adaptogenez yaklaşımıyla okuması Şekil 4.9'da diyagramlaştırılmıştır.

(İBB, 2021 [101]; Sarıyer Belediyesi, 2021 [124]; Url-8; Url-9 kaynakları aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

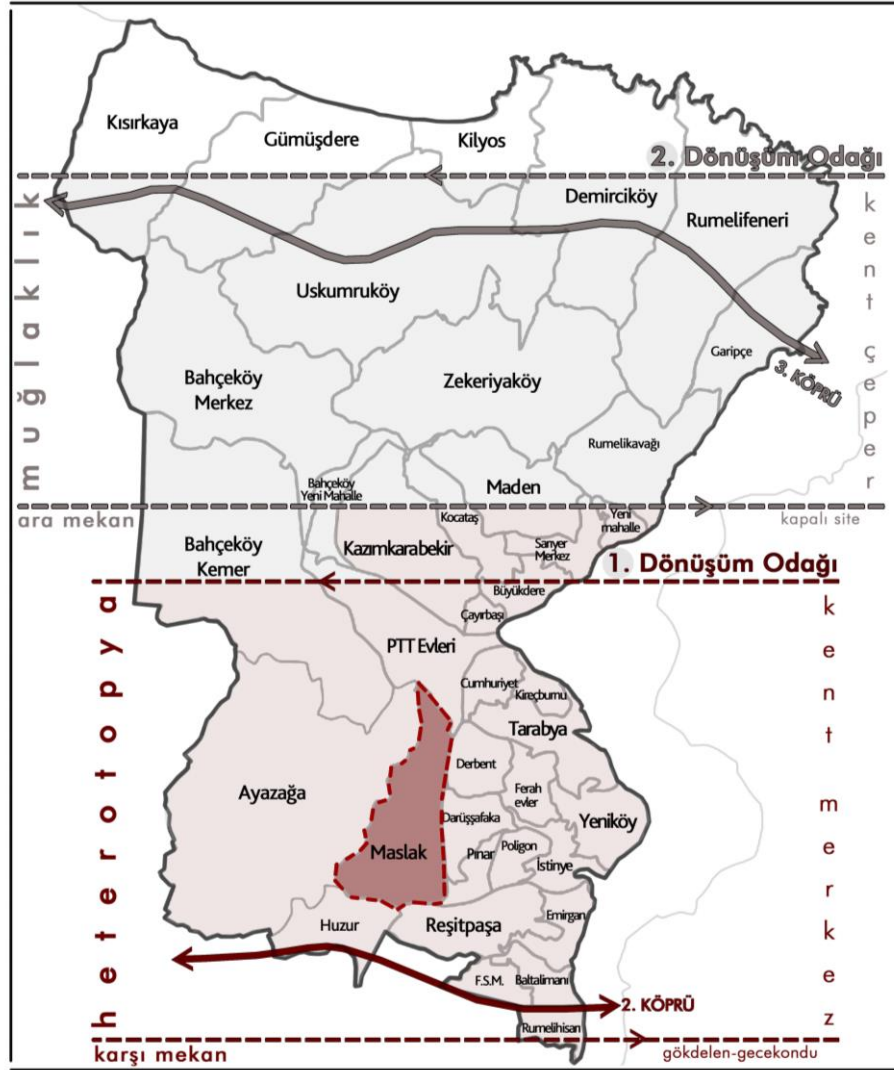
Şekil 4.9’da anlatıldığı üzere Sarıyer, kent merkez, kent çeper ve kent kırsalı olmak üzere üçe ayrılarak tartışılmıştır. Sarıyer’in kent merkezi konumunda olan Maslak’ta kentin aşırılaşmasının örneği olan yüksek katlı rezidanslar ile Reşitpaşa’da kıra referans veren gecekondular birlikteliği kırkent ikiliğindeki heterotopyaya yönlendirir. Maslağın merkezi iş alanı olarak tanımlanmasından sonra yüksek katlı gökdelenlere, rezidanslara ev sahipliği yapması adaptogenez bir süreç yönlendirir. Üst ölçekte alınan kararlar neticesinde “dinamik” ve “belirsiz” bir adaptogenez süreç geçirerek, gökdelenler ve gecekondular yan yana konumlanmıştır. Bölge merkezi iş alanı olarak aşırı kentsel işaret eden yüksek katlı yerleşim örüntüleri ile yeniden “uyarlanmıştır”. Kent merkezi konumunda olan Yeniköy ise; köşklere, yalıları ve 1950’lerden kalma iki katlı villaları ile sayfiye dokusunu korumaktadır. Kır-kente aynı anda referans veren bu yerleşim örüntüleri kırkent ikiliğindeki muğlaklık kavramına yönlendirir. Kuban (2020) [95] yazlık evleri şeklinde ortaya çıkan yalıları için, su ile yeşil arasına kurulan konutun doğal çevreyle kurduğu ilişki bakımından eşsiz bir yerleşim dokusu yarattığını belirtir (s.255). Burada; kent içinde kıra ait olmayan, ancak bahçeli balkonlu ve az katlı yerleşimi ile kıra referans veren konut örüntüleri hakimdir. Yücel (2019) [108] 20. Yüzyıl başlarında yaygınlaşan yeni tipolojinin, sayfiye evi olarak ortaya çıktığını ve bu evlerin, az ya da çok geniş bahçeler, bazen küçük bağlar ve korucuklar içinde yer alan genellikle ahşap iki ya da üç katlı konutlar olduğunu belirtir (s.119). Geçmişte kullanılan bu kır-kente aynı anda işaret eden yerleşim örüntüleri, kent yoğunlaştıkça yerini yüksek katlı apartmanlara bırakmıştır. Bu durum kentin yoğunlaşması neticesinde yerleşim örüntülerinin “adaptasyon” sağlayarak evrilmesi ile adaptogenez bir süreç işaret eder; iki katlı villa

tipolojileri yoğun nüfusun barınma ihtiyacına cevap verebilmek için “**uyarlanarak**” daha fazla insanın barınabileceği apartman tipolojisine yerini bırakmıştır.

Sarıyer’in kent çeperi konumunda olan Zekeriyaköy ve Demirciköy gibi Sarıyer’in kuzeyinde kalan bölgelerde, doğayla bütünleşik lüks kapalı villa veya az katlı apartman site yerleşimleri kırkent ikiliğinde muğlaklığa yönlendirir. Kent merkezinin kalabalıklığından bunalan ve doğayla iç içe olmak isteyen kentli tarafından tercih edilen bu yerleşim örüntüleri, kır ve kente aynı anda referans vererek kentin ihtiyacı olan hibrit bir yerleşim örüntüsü ortaya çıkarmıştır, bu nedenle adaptogenez bir süreç olarak ele alınabilir. Kent merkezine yakınlığı aynı zamanda doğa ile iç içe olması özellikleri ile Covid-19 pandemi sürecinde “**dayanıklılığını**” ortaya çıkarmıştır. Kent merkezinde apartmanlarda deneyimlenen izole yaşam tarzına alternatif olarak açık/doğal alanlara kolaylıkla erişim sağlayabilmesi ile kentliye “**esnek**” bir yaşam sunmuştur. Diğer yandan, kent çeperi konumunda bulunması nedeni ile hızla kentleşebilme potansiyeli de taşır, bu nedenle “**belirsizdir**”.

Sarıyer’in kent kırsalı konumunda olan Kilyos’ta ise, kırsal yerleşimler ile yazlıkların birlikteliği söz konusudur. Kırın içinde kırsal yaşayan yerli ve kentten kaçmak için sezonluk kırsala gelen kentli aynı bölgede barınır. Kırsal yaşam ile sezonluk sürülen kentsel yaşam, kırkent ikiliğindeki heterotopyaya yönlendirir. Kırsal ve kentsel yaşamların bir aradalığı kent “dinamikleri” neticesinde ortaya çıkan bir durumdur. Kent merkezinin aşırı yoğunlaşması-betonlaşması sonucu, kentlinin, kent merkezine yakın ve kırsal karakterli bir yere kaçma talebi neticesinde ortaya çıkan bu yerleşim örüntülerindeki kırsal-kentsel yaşam diyalektiği de bir adaptogenez süreç olarak yorumlanabilir. Yazlık yerleşimleri, kır-kent arada yerleşim karakteri ile kentlinin ihtiyaçlarına cevap vererek kente yakın bir konumda alternatif bir yaşamın “**esnekliğini**”

sağlamaktadır, özellikle Covid-19 sürecinde “dayanıklılığı” ortaya çıkan yerleşim örüntüleridir.

Şekil 4.10 KırKent İkiliğinin Yerleşim Örüntülerindeki İki Eksende Dönüşümü

Özetlemek gerekirse, kuzeye doğru kentin saçaklanmasında öne çıkan yerleşim aktörleri lüks/kapalı villa veya site yerleşimleri iken, güneyinde ise çok katlı ofis/iş merkezleri, rezidanslar ve gecekondu gibi yerleşim aktörleri öne çıkmaktadır; bölgenin kuzey-güney yönlü iki farklı yerleşim morfolojisinde dönüşüm eğilimi olduğu söylenebilir. Sarıyer'deki adaptogenez bir süreç olarak yerleşim örüntülerinin dönüşümü iki eksende değerlendirilebilir; (1) güneyindeki merkezi iş alanının yoğunlaştığı 2. Köprü ve TEM bağlantı yollarına yakın olan bölgedeki gecekondu ve gökdelen birlikteliği ile

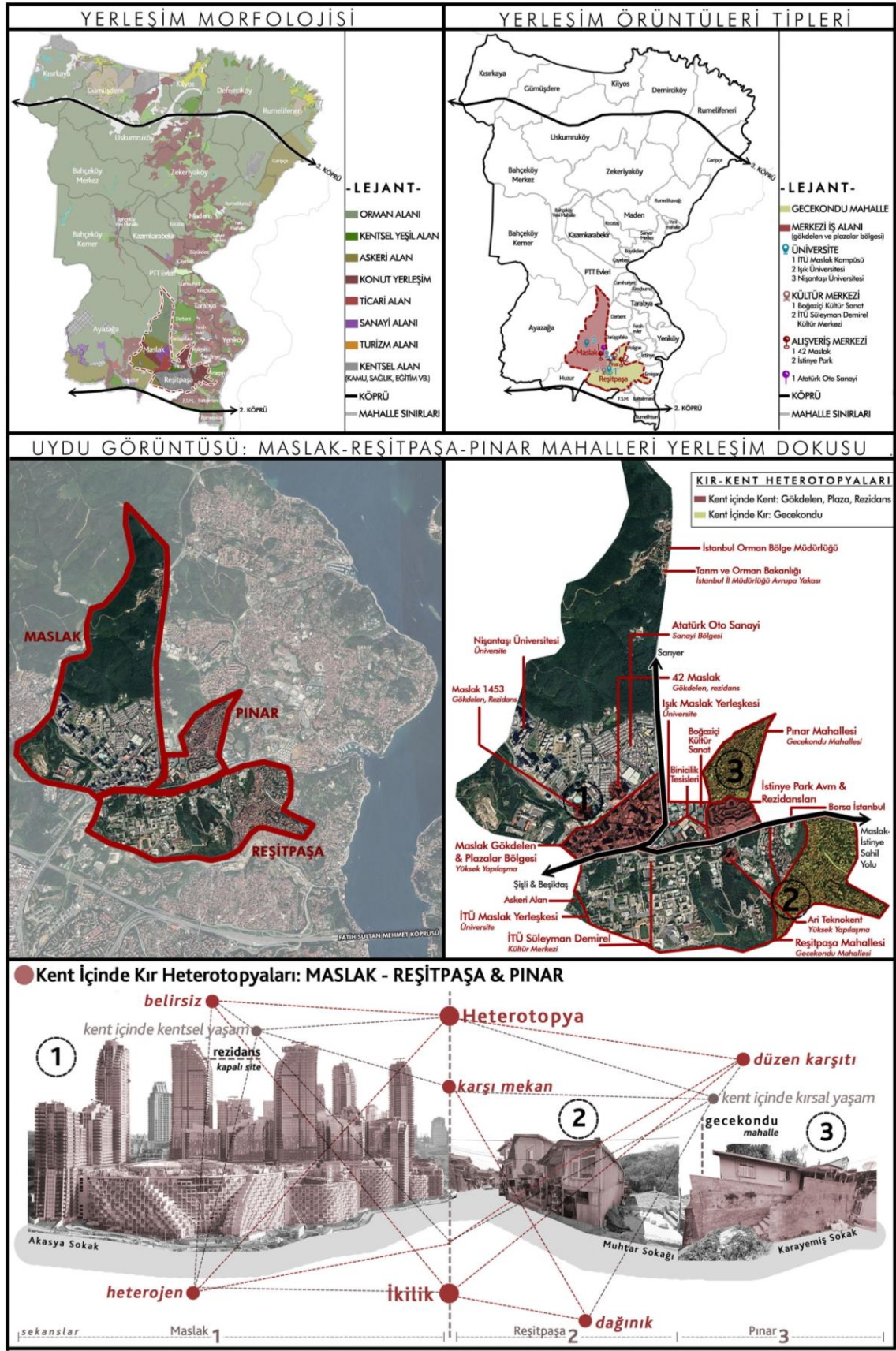
heterotopyanın karşı mekanı (2) kuzeyinde kapalı lüks villa yerleşimlerinin olduğu 3. Köprü ve bağlantı yollarına yakın olan bölgede kır-kent arada yerleşim örüntüleri ile muğlaklığın ara mekanı. Bu durum Şekil 4.10'da diyagramlaştırılmıştır. İki eksenli dönüşüm odakları karşı mekan ve ara mekandır. Bu kapsamda sıradaki bölümde karşı mekan ve ara mekandaki potansiyellere, adaptogenez yaklaşımla bir okuma gerçekleştirilecektir. Çünkü kent kendini yeniden üretirken, kırkent diyalektiklerini de görünür kılar ve bu durumun kentlerin iyileştirilmesi-sağlıklaştırılması açısından, karşı mekan ve ara mekanın potansiyellerinin tartışılması ve bu mekanların gelecekte dönüşümünün sorgulanması adaptogenez bir yaklaşım ile temellendirilebilir.

4.3.1 Sarıyer'in KırKent Heterotopyalarındaki Karşı Mekanın Potansiyelleri

1990'lardan itibaren Sarıyer'in rant alanı haline dönüşmesiyle, gecekondu bölgeleri ile yan yana konumlanan yüksek katlı ofis-iş merkezleri ve kapalı lüks konut siteleri, karşı mekana yönlendirmektedir. Bu durum en çok merkezi iş alanı olan Maslak ve çevresindeki Reşitpaşa, Pınar gibi mahallelerde gözlemlenmektedir. Maslak'ta lüks yüksek katlı kapalı rezidanslardan oluşan kapalı siteler kent içinde kentseli barındırırken, Reşitpaşa ve Pınar mahallelerindeki gecekondu kent içinde kırsal yaşatarak bir karşı mekan görevi görür.

Maslak bölgesi, 1980'lerde başlayan bir kentsel dönüşüm süreciyle, eski köy evleri ve tarım arazilerinin yerine modern binaların inşa edildiği bir iş merkezi haline gelmiştir. 1990'larda Maslak bölgesi, üst düzey hizmet kullanımlarının (ofis merkezleri, gökdelen vb.) odağı haline gelmesi, Sarıyer'deki yerleşim örüntüleri ve yaşam biçimlerinin yeniden dağıtımını ortaya çıkararak sosyal-mekansal ilişkilerin eğilimlerini farklılaştırmıştır. Bölgenin yerleşim morfolojisindeki lüks kapalı konut siteleri, karma kullanımlı lüks

rezidans projeleri, AVM, gökdelenler, holdingler, oteller, Acıbadem Hastanesi, Koç Üniversitesi vb. gibi projeler çevrenin dönüşümünde birer itici güçtür. Yalçın (2014) [106], Maslak aksının bitmeyen büyüme eğiliminin; aradaki geniş ormana rağmen her geçen yıl Sarıyer ilçe merkezine daha da yaklaştığını, gökdelenleşmenin beraberinde farklı yaşam biçimlerini getirdiğini ve kapalı sitelerin Sarıyer’de artmasının birinci nedenini oluşturduğunu belirtir. İTÜ Maslak/Ayazağa Yerleşkesi, bölgede son dönemde gelişen yüksek katlı plazalar ve kapalı siteler ile komşusu Reşitpaşa Mahallesi’nin gecekondulu bölgesi karşı karşıya konumlanmıştır. Benzer şekilde İTÜ Yerleşkesi’nin karşısında konumlanmış Pınar Mahallesi’ne bağlı İstinyePark AVM (2007) ile rezidansları (2008) ve Işık Okulları da gecekondularla sırt sırtadır. Kuban (2020) [95] gecekondulara ilişkin görüşünü, *‘en gelişmiş olduğu sanılan ortamlarda bile insan doğasından kaynaklanan ilkelilikler ile karşılaşyoruz; onlar yok edilmeye çalışılırken, aynı ilkelilikleri yineleyebiliyoruz.’* şeklinde belirtmiş (s.340) ve bu durumu örneklemiştir (s.343); *‘İstanbul Teknik Üniversitesi’nin Ayazağa Kampüsü’ndeki gecekonduları kimse yerinden oynatamıyor.’* Bu kapsamda Maslak, Reşitpaşa ve Pınar mahallelerinin, yerleşim örüntüleri Şekil 4.11’de incelenmiştir.

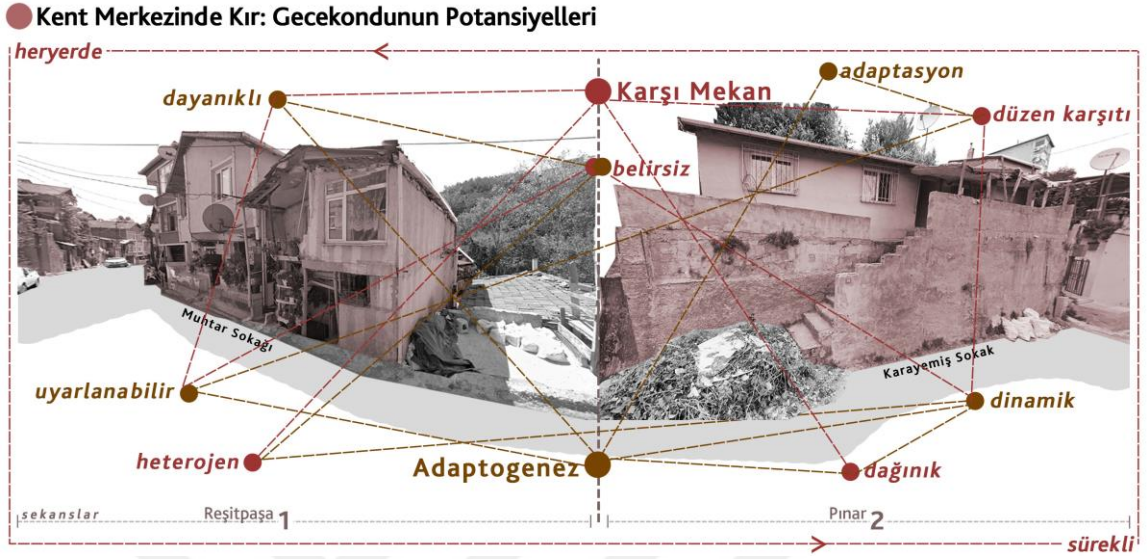
Şekil 4.11 KırKent Heterotopyaları: Maslak-Reşitpaşa-Pınar Mahalleleri

(İBB, 2021 [101]; Sarıyer Belediyesi, 2021 [124]; Url-8; Url-9; Url-10 kaynakları

aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

Şekil 4.11’de anlatıldığı üzere, kent merkezi konumunda olan Maslak’ta; yüksek katlı lüks rezidanslardan oluşan kapalı siteler ile yan yana bulunan Reşitpaşa’daki gecekondu mahalleleri, kent içinde kent ve kıra aynı anda işaret ederek kırkent heterotopyalarına yönlendirir. Kent ile köy arasında bir yerde duran gecekondu, hem konut ölçeğindeki biçimselliği hem de toplu mekânsallık boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken bir olgudur (Doyduk ve Orbey, 2020) [125]. Kent merkezindeki gecekondular kent içindeki kırın bir yansıması olarak bir karşı mekan görevi görür. Bu karşı mekanın içinde, kentsel değil “kırsal yaşam biçimi” hakimdir ve; “geleneksele, topluluğa, yerele, köylüye ve gelişmemişliğe” işaret eder. Etrafında yaygın olarak görülen yüksek katlı gökdelen ve rezidans örüntülerine aykırıdır, bu nedenle bölgenin genel yerleşim morfolojisinde “düzen karşıtı” bir duruma yönlendirir. Sarıyer’in pek çok yerinde farklı yan yana gelişler ile gözlemlenmesi bu karşı mekanın “dağınıklığına”, mahalle ölçeğinde çeşitli büyüklük ve şekillerde kent dokusuna eklenmiş olması ile “heterojenliğe” işaret eder. İleride gecekondunun apartkonduya dönüşebilme ihtimali ile de bu karşı mekan aynı zamanda “belirsizdir”. Bu belirsizliğin içinde, gecekondunun tamamen yerinden edilip, lüks rezidans projelerinin gelme ihtimali de söz konusudur. Çılgın (2019) [122], Sarıyerli gecekonduluların, ilk kuruldukları zamanlarda olduğu kadar homojen bir yapıda hayat sürmediğini, bu heterojenliğin fiziki yapıya da yansıdığını, aynı mahalle içerisinde birbirinden farklı şartlara sahip gecekondu sahiplerinin varlığının 1990’lara değin değişkenlik göstermeye devam ettiğini (s.276) belirtir. Kent merkezinde kırın, yerleşim örüntüsü olarak gecekondu ile karşı mekanı oluşturması potansiyellidir; kentin kır bünyesinde yaşatma biçimidir. Çünkü kent değişip-dönüşürken kırkent diyalektiklerini yeni formlar, oluşumlar ve yaşam biçimleri ile yaratmaya devam eder. Günümüzde kent içinde kır olarak bir karşı mekan görevi gören gecekondunun potansiyelleri, ileride

değişip-dönüşebilme ve her yerde sürekli bir şekilde oluşabilme ihtimalini barındırması nedeniyle adaptogenez yaklaşım ile ele alınabilir (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 Karşı Mekan Olarak Gecekondu Potansiyellerine

Adaptogenez Kavramı İle Yaklaşım

“Belirsizlik” karşı mekanı ve adaptogenezi tanımlayıcı ortak alt kavramdır. Belirsizlik aynı zamanda, “dinamikliği, dayanıklılığı, uyarlanabilirliği ve adaptasyonu” mümkün kılar. Gecekondu yerleşimleri; zaman-mekan ekseninde kentin herhangi bir yerinde “dağınık” ve sürekli farklı örüntüler halinde “heterojen” şekilde kır yerleşimini kente taşıması ile “dinamiktir”. Geçmişte, İstanbul’a köylerden göç edenlerin kent çeperlerine yerleşimi ile doğan gecekonduların, günümüzde kentin devasa yayılımı ile beraber kent içinde kalışı ve yine gecekondu sakinlerinin yine kent çeperine atılışları ile bir kısır döngü yaşanmaktadır (Karadaban ve Erkök, 2020) [80]. Gecekondu, üst ölçekte bir karardan bağımsız, kente “düzen karşıtı” bir parça olarak “her yerde ve sürekli” olarak öz-örgütlenme ile eklemlenebilir. Evlerini kendilerinin inşa ediyor olması ve ihtiyaçları doğrultusunda değiştirip-dönüştürebilmeleri, bu yerleşim örüntülerinin “uyarlanabilirliğine” ve “dayanıklılığına” işaret eder. Bu durum, tek katlı bir

gecekdunun artan hanehalkı nüfusu karşısında katların eklenerek neticede apartkonduya dönüşmesi olarak örneklenebilir. Böylece gecekondu sakini farklı bir eve taşınma gereksinimi duymadan kendi oturduğu birimi değiştirip-dönüştürerek, kendi yeni düzenine yerleşiminin “*adaptasyonunu*” sağlamış olur. Büyüme bir gecekondu karakteri olup, gelişen ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda genişleyen, büyüyen ve yükselen bir konut tipidir (Doyduk ve Orbey, 2020) [125]. Gecekonduların içinde barınanlar tarafından üretilmesi ve değiştirip-dönüştürebilmeleri, geldikleri yerin yaşam biçimlerini kente taşıyarak kıra dair farklı yerleşim örüntülerinin şekillenmesine olanak tanır. Bahçesinde yaptığı ufak çaplı tarım aktiviteleri ve kümes hayvanı yetiştiriciliği ile kırdan kopmayarak, kent içinde kendi kırsal yaşam biçimini yaşamaya ve yansıtmaya devam eder. Özellikle gökdelen gibi aşırı kentleşmiş dokunun yanına eklenilen enformel yerleşimler aynı zamanda kente nefes aldırır; az katlı, bahçeli ve doğaya dair elemanlar ile betonlaşma hissini azaltır. Gecekonduya mahalle ölçeğinde bakıldığında ise, komşuluk ilişkilerinin kırsal yaşam biçimlerindeki gibi samimi ve sıcak olması, yaşamın sokaklara taşması ve gecekonduların çevresinin teller ile kapalı olmaması kolektif-paylaşımcı yaşama teşvik eder. Yardımlaşma ve dayanışma esasına bağlı olarak aynı yöreden göçenler, birbirlerine yakın yerlere yerleşirler; bu doğrultuda yerleşimler gelişir ve süreklilik kazanır (Doyduk ve Orbey, 2020) [125]. Kentten izole değildir, kendini kırın bir parçası olarak kente eklemleyerek onunla bütünleşmiştir. Zaman içinde gecekondudaki kırsal profil de kente adapte olmaya kır-kent arada bir yaşam biçimi sergilemeye başlar, bu durum da kırkent diyalektiğindeki adaptogenez kavramını yine görünür kılar; değişim-dönüşüm geçirerek kendini yeni duruma adapte etmeye başlar. Yalçın (2014) [106], gecekondu mahallelerindeki diğer bir değişimin, köyden kente göçen, tarımla hala iç içe yaşamayı özleyen ilk jenerasyon gecekonducularının yanında artık kentin çelişkileriyle birlikte büyümüş olan gençlerin de olduğunu ve bu kesimlerin

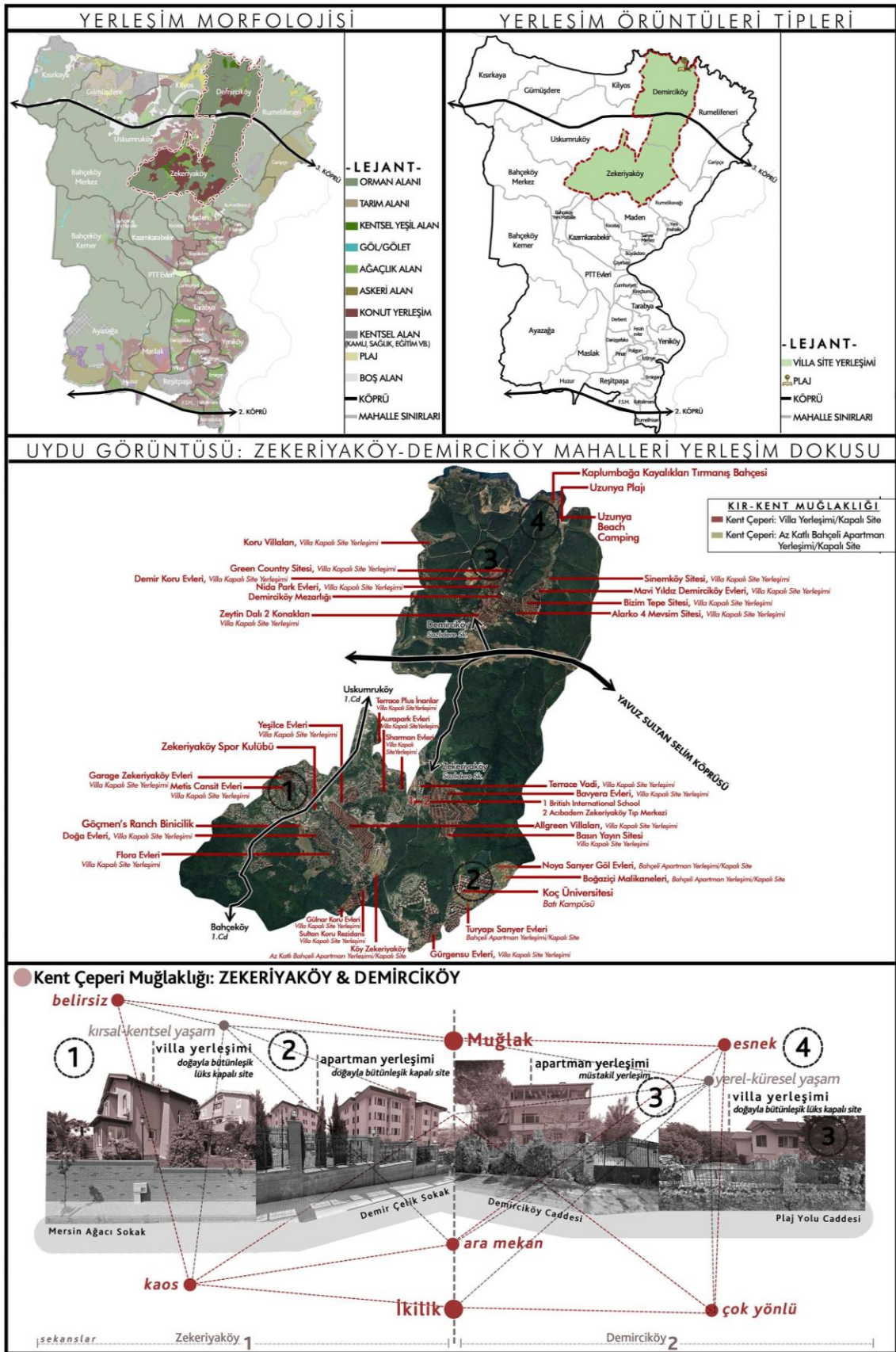
ihtiyaçları, yaşama alışkanlıkları ve gelecek tahayyüllerinin çokça farklılaştığını belirtir. Böylece kırkent diyalektiğinde ortaya çıkan karmaşık, çoklu ortamlar ve yaşam biçimleri adaptogenez bir sürece yönlendirir. Bu kapsamda karşı mekan olarak gecekondunun potansiyelleri; yan yana gelişler ile çoklu örüntülerde kentte kıri ve kırsal yaşam biçimini mümkün kılabilmesi ve değişim-dönüşüme açık bir şekilde kendini yeniden üreterek adapte edebilme yeteneğiyle adaptogenez yaklaşımı görünür kılmıştır.

4.3.2 Sarıyer'in KırKent Muğlaklığındaki Ara Mekanın Potansiyelleri

1980'lerde başlayarak, 1990'larda Sarıyer için yaygın yerleşim örüntüleri haline gelen doğayla bütünleşik kapalı-lüks villa/konut yerleşimleri, karakteristik yerleşim dokusu olarak bölgenin morfolojisine eklenmiştir ve ara mekanla ilişkilendirilebilir. Çılgın (2019) [122] bu durumun mekânsal bölünmeleri daha da görünür kılmakla kalmayıp, gecekondulu mahalleleri üzerindeki dönüşüme itici güç niteliğindeki baskıyı da arttırdığını belirtir. Yalçın (2014) [106], Zekeriyaköy'deki lüks/kapalı konut sitelerinin kümelenmesinin; Sarıyer'de kuzey yöndeki türdeş arazi kullanım eğilimlerinin artmasında en önemli proje alanı olarak ön plana çıktığını ve o alandaki lüks/kapalı konut nüvelerinin zamanla çoğalmasıyla çevrelerindeki kırsal yerleşim alanlarını da kuşatarak dönüştürdüğü bir sürecin izlendiğini belirtir. Bu duruma Sarıyer'in kent çeperi konumunda kalan Zekeriyaköy ve Demirciköy mahalleleri örneklenabilir; doğayla bütünleşik kapalı villa yerleşimleri, kır-kent yerleşim örüntülerine referans verirken içinde sürülen kentsel yaşam ile bir ara mekan görevi görürler.

İstanbul'un Sarıyer ilçesinde yer alan Zekeriyaköy ve Demirciköy, 3. Köprü'nün (2016) yapımı ile beraber son yıllarda hızlı bir şekilde gelişmektedir. Eski tarım arazileri

üzerinde modern siteler, villalar ve apartmanların inşa edildiği yerleşim alanlarıdır. 1950’lerde tek ya da iki katlı bahçelerden oluşan bir köy konumunda olan Zekeriyaköy, 1980’lerde villa ve siteler ile büyümeye başlamıştır. Özellikle 1990’lardan itibaren villa ve sitelerin inşası hızla artar (Sarıyer Belediyesi, 2021) [124]. Zekeriyaköy’ün yerleşim morfolojisi, modern yapılardan oluşan planlı bir yapıya sahiptir; geniş yollar ve modern altyapılar bulunur. Genellikle, yüksek duvarlar ile çevrili ve özel bahçeleri olan büyük lüks evler bölgedeki yapıların çoğunu oluşturur; diğer İstanbul semtlerinden farklı daha yeni ve modern bir görünümü vardır. Bölge ayrıca, ormanlık alanları ve doğal güzellikleri ile de dikkat çekicidir. Demirciköy ise, bir köy yerleşimi statüsü taşıırken, 1980’lerden sonra hızla yapılaşarak köye özgü özelliklerini kaybetmiştir. Genellikle hayvancılıkla uğraşılan Demirciköy’de siteler ve villalar inşa edilmiştir (Sarıyer Belediyesi, 2021) [124]. Ormanlık alanları, plajları ve doğaya yönelik elemanları ile İstanbul’un sayfiye yerleşimi konumundadır. Zekeriyaköy ve Demirciköy’de doğayla bütünleşik kapalı site yerleşimleri ağırlıklı olarak gözlemlenmektedir. Bu kapsamda Zekeriyaköy ve Demirciköy mahallelerinin, yerleşim örüntüleri Şekil 4.13’te incelenmiştir.

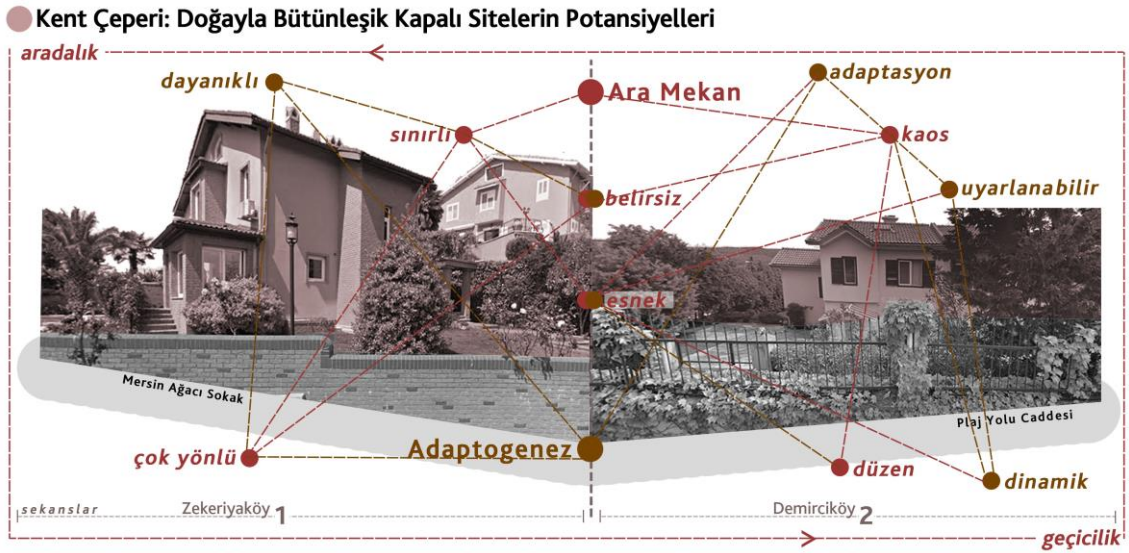
Şekil 4.13 KırKent Muğlaklığı: Zekeriyaköy-Demirciköy Mahalleleri

(İBB, 2021 [101]; Sarıyer Belediyesi, 2021 [124]; Url-8; Url-9; Url-10 kaynakları

aracılığıyla, katmanlı görsel yazar tarafından geliştirilmiştir.)

Şekil 4.13'te ifade edildiği üzere, kent çeperi konumunda bulunan Zekeriyaköy ve Demirciköy'deki doğayla bütünleşik kapalı siteler; güvenlik nedeni ile duvarlar, tel örgüler ile kentten ayrılmıştır, izole bir yaşam söz konusudur. Bahsedilen kapalı site yerleşimleri güvenlik nedeni ile, insanların sınırlı erişimine sahiptir. Kapalı sitelerin en önemli özelliği “etrafı çevrili” olmalarıdır, bu nedenle sözde topluluğa üye olmadan veya en azından erişim izni almadan özgürce giriş ve çıkış yapılamaz (Landman, 2000 [126] aktaran Turgut ve diğerleri, 2010 [127]). Low'a (2018) [128] göre kapalı siteler; kentsel gelişimi geliştirmeyen, onu azaltan ve altüst eden bir çeşit heterotopyadır; **kamusal-özel ayrımının bulanıklaştığı**, günlük yaşamdan kavramsal veya fiziksel bir sınırla ayrılan, içinde farklı kurallar ve uygulamaların bulunduğu güvenli bir sığınak duygusunun olduğu yerdir. Zekeriyaköy ve Demirciköy'de, doğayla bütünleşik kapalı lüks villa yerleşimleri kır ile kentin arasında kalmış muğlak yerleşim örüntülerine referans vermektedir. Kent merkezinin kalabalığından bunalan ve doğayla iç içe olmak isteyen kentli tarafından tercih edilmektedir. Kent çeperinde kentsele referans veren doğayla bütünleşik kapalı sitelerin, az katlı olması ve bahçelerinin bulunması gibi özellikler ile kır-kente aynı anda referans vererek bir ara mekan görevi görür. Bu ara mekanın içinde; “modern, toplum, küresel, kentli, kalkınmış” gibi kentsel yaşam biçimleri gözlemlenir. Ayrıca bulunduğu bölgeye özgü olduğu için “yerel/küresel” ve “kırsal/kentsel” yaşam biçimlerindeki diyalektiklerin bulanıklaştığı gözlemlenir. Kapalı lüks villa yerleşimlerindeki; site içi kurgulanmış yapay doğa, otopark, havuz gibi fonksiyonlar ile kır içindeki kentsel yaşam ara mekanın “çok yönlülüğüne” işaret eder. İçinde kentlinin ihtiyaç duyduğu doğaya ait unsurları kentsel donatılarla birlikte bulundurması ile hem kent hem de kır için “esnek” bir yaşam sunar. Site çevresinin duvarlar ile kapalı olması ve siteye erişimin güvenlik kontrolü ile gerçekleşerek “sınırlı” erişime sahip olması, site sakinlerinin kentle kurduğu

ilişkiyi zayıflatmaktadır bu nedenle “sınırlı/esnek” diyalektiklerinin bulanıklaştığı söylenebilir. Ancak kentten izole ve güvenli bir yaşam isteyen kentli tarafından tercih edildiğini söylemek de yanlış olmayacaktır. Site sakinlerinin kendi talepleri doğrultusunda kent yaşamına dahil olması ile de esnek bir yaşam gözlemlenir. Site bazında belirli bir plana sadık kalınarak tasarlanmış olması “düzene” yönlendirirken, üst ölçekte belirli bir kentsel tasarım planından bağımsız bu sitelerin farklı büyüklük ve örüntüler ile yan yana gelmesi de “kaosu” ortaya çıkarır. Bu durum “düzen/kaos” diyalektiklerindeki bulanıklaşmayı görünür kılar. Bu ara mekanlar; geçmişte kıra referans verip şu an kır-kente aynı anda işaret etmesi gibi, gelecekte potansiyel kent merkezi olma ihtimalini taşıması nedeni ile “belirsizdir”. Aynı zamanda ara mekanların kıra ve kente tam olarak ait olmamasından kaynaklı belirsizlik hali ve arada kalmış bir yer olarak değişim-dönüşüm konusunda “esnek” olması, “çok yönlülüğü” mümkün kılarak “kaosu” ortaya çıkarır. Bölgenin yerel doğası içindeki bu ara mekanda yerleşim örüntüsü olan doğayla bütünleşik kapalı siteler, bölgedeki yerel doğayı yerinden ederek yerine yapay bir doğa yerleştirmesi açısından olumsuzdur. Kentliye ihtiyaç duyduğu doğayı kentsel donatılar ile beraber bütünleşik olarak sunması ise kır-kentin birleştiği bir nokta olarak potansiyellidir. **Böylece kırkent diyalektiğinde ortaya çıkan bu arada kalmış ortamın doğaya ait olma/olmama halinin belirsizliği adaptogenez bir sürece yönlendirir. Günümüzde kır-kentin birleştiği yer olarak ara mekan görevi gören doğayla bütünleşik kapalı sitelerin potansiyelleri, ileride yerel doğayla entegre bir şekilde değişip-dönüşebilme esnekliği ve aradalıkların geçiciliği ile oluşabilme ihtimalini barındırması nedeniyle adaptogenez yaklaşım ile ele alınabilir (Şekil 4.14).**

Şekil 4.14 Ara Mekan Olarak Doğayla Bütünleşik Kapalı Sitenin Potansiyellerine Adaptogenez Kavramı İle Yaklaşım

“Belirsizlik ve esneklik”, ara mekanı ve adaptogenezi tanımlayıcı ortak alt kavramlardır ve “dinamikliği, dayanıklılığı, uyarlanabilirliği ve adaptasyonu” mümkün kılar. Doğayla bütünleşik site yerleşimlerinin bünyesinde kent ve kıra dair çoklu elemanları bünyesinde bulundurması ile “çok yönlülüğüne”, “dayanıklılığına” işaret eder. Bu “dayanıklılık” özellikle Covid-19 pandemi (2020-2022) sürecinde görünür hale gelmiştir. Kent merkezinde yaşayanların doğaya erişimleri çok sınırlıyken, bu yerleşim örüntülerindeki kentsel-kırsal donatılar insanların izole yaşam karşısındaki ihtiyaçlarına cevap vererek “esnek” bir yaşamı mümkün kılmış ve insanların yeni düzene kolaylıkla “adaptasyonunu” sağlamıştır. Kent merkezinde oturan insanların bu tarz yerleşim örüntülerine taşınma talebi artmış, böylece bu yerleşim örüntülerinin kentte görülme sıklığı da “dinamik” bir şekilde artmıştır. Kent içinde farklı tipolojilerdeki doğayla bütünleşik kapalı siteler; villa, az katlı apartman, müstakil villa gibi yerleşimleri çeşitliliği “dinamik” bir yapıda değişip-dönüşerek benzer özellikler ile “uyarlanabilirliğe” işaret eder. Kent merkezi ve kentin doğal alanlarına yakın olan bu yerleşim örüntülerinin, farklı büyüklük ve tiplerde, belirli bir kentsel tasarıma sadık kalmadan rastlantısal olarak yerleşmesi “kaosu” ortaya çıkarır

ve kentin-doğa ile ilişkisindeki “dinamikleri” değiştirip dönüştürür. Yerel doğayı yerinden ederek oluşturulan bu yerleşim örüntülerinin içinde yapay doğa hakimdir, bu nedenle bölgedeki kıra/doğaya ait alanın yok edilme ihtimalini taşıması nedeni ile “belirsizdir”. Bu yerleşim örüntülerinin kentsel ve kıra/doğaya dair unsurları birleştirerek kentlinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanması potansiyellidir ancak yerel doğayı yerinden etmeden, bölgenin kendi doğasının içine entegre edilerek “uyarlanması” ve tasarımın yerin doğal dinamikleri doğrultusunda “adaptasyonunun” sağlanması kırkent “dayanıklılığı” için önemlidir. Kente ve kıra dair elemanlardan “esneklik” sağlayarak kır ve kentin orta noktada bulunduğu dengeli bir bütün sağlanması adaptogenez bir sürece yönlendirir. **Bu kapsamda ara mekan olarak doğayla bütünleşik kapalı sitelerin potansiyelleri; yan yana gelişler ile çoklu örüntülerde kır-kent entegre bir yaşam biçimini mümkün kılabilmesi ve değişim-dönüşüme açık bir şekilde kendini yerel doğaya uyumlu bir şekilde yeniden üreterek uyarlayabilme yeteneğiyle adaptogenez yaklaşımı görünür kılmiştir.**

4.4 Bölüm Sonucu

Tartışılan örneklerden hareketle İstanbul’da, kırsal-kentsel yaşam ve kır-kent yerleşim örüntülerinin iç içe geçtiği söylenebilir. İstanbul’un kırkent ikiliği, yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerinde; zıtlıkların yan yana gelmesi ile heterotopyaları ve iç içe geçerek muğlaklıklığı meydana getirir. Yücel (2019) [108], İstanbul yaşamının beklenmeyene ve denemeye açık olduğunu belirtir (s.23). Günümüzde heterotopya ve muğlaklık ile görünür olan kırkent ikiliğinin, bu durumları yeniden üretebilme veya yok edebilme potansiyelinin, üst ölçekte, sürekli değişim ve dönüşüme aşına olarak kendini yeni durumlara adapte edebilme yeteneği ile adaptogenez yaklaşıma yönlendirmiştir.

Adaptogenez kavramı, yaşam biçimleri ile şekillenen yerleşim örüntülerindeki kırkent potansiyellerinin okunabilmesi için yol göstericidir. **İstanbul'un kırkent ikiliğinin ortaya çıkardığı heterotopik ve muğlak durumlar ile ilişkilidir; belirsizlik ve esneklik ile uyarlanabilir ve kendini yeni kent dinamiklerine adapte ederek değişip-dönüşen bir şehir olarak dayanıklılığın artmasına yardımcı olmaktadır. Yeniden üretebilme potansiyelini ortaya çıkararak çoklu ve ortak yaşamı destekler.** Kent merkezinde kır ve kırdaki kenti bulundurması ile karşı mekan ve kent çeperinde kır-kent bir aradalığı ile ara mekan ortaya çıkarması bu süreçlerin hem bağımsız hem de birbirinin içine geçerek İstanbul kenti ölçeğinde farklı formlar oluşturabilme ve yeni düzenleri mümkün kılabilme potansiyeli adaptogenez yaklaşımı görünür kılmıştır. Bu durum Şekil 4.15'te diyagramlaştırılmıştır.

Adaptogenez kavramı, kent dinamikleri neticesinde kırkent ikiliğinin sürekli değişim-dönüşüm içinde günümüzde heterotopya ve muğlaklığı ortaya çıkararak kendini yeni durumlara adapte edebilme yeteneği ile döngüsel bir süreç işaret etmiştir. Kırkent ikiliklerinin, zaman-mekan ekseninde kent ve kentliden aldığı uyarılardan etkilenecek değişip dönüştüğü ve bu bağlamda kendini yeni durumlara adapte ederek karmaşık bir adaptogenez bütünü ortaya çıkardığı söylenebilir. Bu dönüşümü çok boyutlu ve hızlı ortaya koyan kent çeperi, muğlak olmasının yanı sıra heterotopik durumların taşıyıcısı haline gelebilmektedir. Bu kapsamda kent çeperi konumunda olan Sarıyer'in kırkent ikiliğinin değişim-dönüşümüne hem açık hem de aşına olması, bölgeye adaptogenez yaklaşımı ile bakmaya yönelmiştir. Kentin gelecekte yeni düzene kendini uyarlayabilmesi için karşı mekan ve ara mekandaki kırkent potansiyellerine adaptogenez ile yaklaşmıştır. Sarıyer'deki dönüşüm dinamikleri iki eksenle değerlendirilmiştir; kent merkezinde gökdelen-gecekondulu birlikteliği ile heterotopyanın karşı mekan ve

çeperinde doğayla bütünleşik villa yerleşimleri ile muğlaklığın ara mekanındaki potansiyeller adaptogenez yaklaşım ile tartışılmıştır. Bu kapsamda kent içinde kıra

Şekil 4.15 İstanbul'un KırKent İkiliğindeki Heterotopya ve Muğlaklığa
Adaptogenez Kavramı İle Yaklaşım

veren doğayla bütünleşik kapalı sitelerin ara mekan olarak potansiyelleri ise, kır-kent entegre bir yaşam biçimini mümkün kılabilmesi ve değişim-dönüşüme açık bir şekilde kendini yerel doğaya uyumlu bir şekilde yeniden üreterek uyarlayabilme yeteneğiyle adaptogenez yaklaşımı görünür kılmıştır. Sarıyer'in kent merkezinde kırsal yaşam biçimleri ile şekillenen kıra dair yerleşim örüntülerini karşı mekan olarak bulundurması aynı zamanda çeper kısmında kırsal-kentsel yaşam biçimleri ile harmanlanmış kır-kent arada yerleşim örüntülerini bulundurması ile, İstanbul kentinin çoklu kır ve kent ortamlarını yan yana koyarak değiştirip-dönüştürebilme potansiyeli için adaptogenez yaklaşıma bir örnek teşkil etmiştir. Bu durum adaptogenez kavramının ölçekler arası ele alınmasını mümkün kılmıştır; İstanbul kenti ölçeğinden Sarıyer'e, gecekondulu ve kapalı siteler olmak üzere mimarlık ölçeğine geçişler ile adaptogenez kavramı kent ve mimarlık ölçeğinde eş zamanlı tartışılmıştır. **Karşı mekanın kent içinde kırı yaşatması ve ara mekanın kır-kenti bir arada bulundurması; bu mekanların farklı yan yana gelişler ile mümkün düzenler çokluğu yaratarak değişmeye-dönüşmeye ve kendini yeni durumlara uyarlayabilme potansiyeli, Sarıyer'in 'adaptogenez bir kırkent bütünü' olduğu sonucuna ulaşmayı mümkün kılmıştır.**

Turgut (2010) [97] insanın sadece yapıyı çevreye teslim olmakla kalmadığını, bağlamsal bağlarla onunla iletişim kurduğunu; bu nedenle, yapıyı çevre değiştikçe bağlamsal bağların da değişmesinin kaçınılmaz hale geldiğini ve sonuç olarak bu süreçte insan etkileşim içinde olduğu ortamı değiştirdiğini ve bu sürecin sonunda kendisinin de değiştiğini (s.77) belirtir. Günümüzde, köyden kente göç devam etmekte, eski göçmenler bir nevi kente adapte olarak kır ile kent arasında bir kentli profil oluştururken; yeni göçmenler ile kent içine yeni kırsal yaşam biçimi taşınmakta ve bu arada yaşam biçimleri kentin yerleşim örüntülerini şekillendirmektedir. **Kır ve kent arasındaki bu diyalektik kısır döngü içerisinde devam etmekte sadece zaman-mekan ekseninde birbirleri**

üzerindeki baskınlıklar değişmektedir. Bu kapsamda İstanbul kentinin kırsal-kentsel yaşam biçimleri ile harmanlanmış, karşı mekan ve ara mekandan oluşan kır-kent yerleşim örüntüleri ile şekillenmiş sayısız farklılıktaki kırkent hücrelerinden meydana geldiği söylenebilir. Kent sürekli dönüşüm geçirerek kendi hareketini ve karmaşıklığını tekrar üretir; bu kırkent ikiliğindeki karmaşık düzen ise, farklı birlikteliklerin etkileşimlerini sürdürmekte, **adaptogenez bir süreçten geçerek kırkent hücrelerini evriltmekte ve geliştirmektedir.**

BÖLÜM V

SONUÇ

Kentin günümüze kadar olan evriminde; içinde kıra dair olguları kimi zaman dışa vurduğu, bazen gizlediği ve çoğunlukla değiştirip dönüştürerek yeni formlara büründürdüğü söylenebilir. Çünkü kent, kır ile farklı formları meydana getirme kapasitesine sahiptir; kimi zaman kır ile iç içe geçer, kimi zaman kır yok eder, kimi zaman ise kırla yan yana durur ancak ilişkisi hep devam eder. Bu durum da aslında, kır ve kent diye iki farklı tanım yapılmasını olanaksız kılarak kırkent ‘*r-urban*’ kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kırkent ikiliği, kendini sürekli yeniden üreten kentin kentleşme biçiminde muğlaktır; kır ve kent yerleşim örüntüleri, kırsal ve kentsel yaşam biçimleri ile iç içe geçmiştir. Kent değişip-dönüştükçe, kırkent ikiliğini yeniden üreterek yeni merkezler, çeperler, yeni kent kırsalları ortaya çıkarır. Bu kapsamda günümüzde kent içindeki kırkent ikiliğinin; heterotopik ve muğlak olduğu, sınırların bulanıklaştığı, iç içe geçtiği ve melezleştiği sonucuna varılmıştır. Geçmişten günümüze kır ve kent ikiliğinin değişip dönüşerek, günümüzde karşıtlıklar ile heterotopyaları ve iç içe geçmeler ile muğlaklığı barındırması, gelecekteki yeni durumlara karşı bu ikilikleri değiştirip-dönüştürerek farklı bir bütünü ortaya çıkarma potansiyeline işaret etmiştir. *Karşıtlıkların, farklı yan yana gelmeleri veya birleşimleri sonucu sayısız zamansal-mekansal kırkent ikiliğini ortaya çıkarabilme gücü vardır.* Bu güç, sürekli evrilen, uyarlanan, gelişen bir süreç olarak kendini *yeni durumlara adapte edebilme yeteneği ile* üst ölçekte kırkent ikiliğinin adaptogenez bir süreç olmasını görünür kılmıştır. Kırkent ikilikleri, zaman-mekan ekseninde kent ve kentliden aldığı uyaranlardan etkilenecek değişip dönüşmekte

ve kendini yeni durumlara adapte ederek karmaşık bir bütünü ortaya çıkarmaktadır. Bu dönüşümü çok boyutlu ve hızlı ortaya koyan kent çeperi, muğlak olmasının yanı sıra heterotopik durumların da taşıyıcısı haline gelebilmektedir. Bu kapsamda tez çalışmasında kent çeperi konumunda olan Sarıyer'in kırkent ikiliğine, adaptogenez yaklaşımıyla bir okuma gerçekleştirilmiştir. Çünkü kent kendini yeniden üretirken, kırkent diyalektiklerini de görünür kılar ve bu durumun kentlerin iyileştirilmesi-sağlıklaştırılması açısından, heteotopyanın karşı mekanı ve muğlaklığın ara mekanındaki potansiyellerinin tartışılması ve bu mekanların gelecekte dönüşümünün sorgulanması adaptogenez bir süreç ile temellendirilebilir.

İstanbul'un kır/doğa/yeşil birlikteliklerinin günümüzdeki mevcut durumu ve geleceğe yönelik ortaya çıkabilecek karşı mekan ve ara mekandaki potansiyeller; kent ölçeğinden mimarlık ölçeğine adaptogenez yaklaşımıyla bir okuma ile gerçekleştirilmiş ve iyileştirme önerileri geliştirilmesini mümkün kılmıştır. Bu kapsamda adaptogenez yaklaşım; beklenmedik durumlar karşısında yeşilin, kırın ve kentin iç içe olmasına yönelik ihtimalleri görünür kılmıştır. Kent içinde karşı mekan ve ara mekan potansiyelleriyle kırın, doğanın, yeşilin oluşması; İstanbul'un betonlaşarak yoğunlaşmasını engelleyebilir. Bu iki mekanın kıra/doğaya yönelik potansiyelleriyle, İstanbul daha dayanıklı hale gelebilir ve yaşanabilirliğini arttırabilir. Çünkü kent değişip-dönüşürken kırkent diyalektiklerini, yeni formlar, oluşumlar ve yaşam biçimleri ile yaratmaya devam eder. Bu kapsamda kentin, farklı karakterlere sahip sayısız kırkent hücrelerinden meydana gelen karmaşık bir bütün olduğu yorumu yapılabilir. Kent, taşıdığı çokluk içerisinde karmaşık bir ortamdır ve bu ortamı anlamlandırmak ancak adaptogenez süreçten geçen küçük hücrelerin metabolizmasını inceleyerek mümkün olabilir. Bu hücreler sürekli değişim ve dönüşüm içinde, kırkent diyalektiklerini adapte etmekte sınırlarda ve geçişlerde tekrar tanımlanmaktadır. Bütünden önce parçaya bakarak; parçanın kır/doğa

ile ilişkisini, yeni duruma adapte olma halini, bir nevi metabolizmasını incelemek, kır ile kent sürekliliğinin sağlanması açısından önemlidir. Bu kapsamda kır, doğa ve yeşil ile çeşitli birliktelikler yaratılarak, İstanbul'un betonlaşarak yoğunlaşmaya devam etmesi engellenebilir. Böylece İstanbul'un gelecekte karşılaşılabileceği beklenmedik olaylara karşı sağlıklılaştırılarak daha dayanıklı hale gelmesi ve yaşanabilirliğinin sürdürülebilir bir şekilde artırılması sağlanabilir. *İstanbul kenti sürekli kendini çeşitli şekillerde yeniden üretebilme potansiyeline sahip olması gerekir bunu yaparken geçmiş, bugün ve geleceğin izlerini de biriktirmelidir. Ortaya çıkan yeni durumlar karşısında adaptasyonunu; dinamik bir yapıda değişip-dönüşerek, belirsizlikle mücadele etmeyi ve onunla yaşamayı öğrenerek, esneklik sağlayarak, yeni düzene kendini uyarlayabilmesi kentin dayanıklılığını artırılabilmesi için önemlidir.*

Günümüzde, kırkent kavramını tanımlamaya yönelik yeni kavramlara ihtiyaç olduğu söylenebilir; morfogenez '*morphogenesis*' (Hensel ve diğerleri, 2004) [129] ve morfo-ekoloji '*morpho-ecology*' (Hensel ve Menges, 2008) [130] gibi, kent içindeki kırkent karmaşık durumlar yeniden tanımlanabilir. İki kavram da; hem kalıcının hem de geçicinin sürekli olarak dönüşüm ile değişime aşına olması ve kendini evriltme hali şeklinde yorumlanabilir. Bu noktada iki kavram; sürekli değişim ve dönüşüm geçiren kent içinde kırkent ikiliğindeki heterotopik ve muğlak durumlar ile yakından ilişkili hale gelmektedir. Evrilmeye devam eden kırkent konu alanı için, gelecek çalışmalarda, bu iki kavramla kentin irdelenmesi potansiyeli bulunmuştur. Çünkü; İstanbul'un kır/doğa ile ilişkisine yönelik farklı birliktelikler mekan odağında nasıl geliştirilebilir? Kent-doğa arakesitinde tasarlanan bu mekanlar İstanbul'un süregelen betonlaşma devinimini kırmaya yardımcı olabilir mi? Kır, doğaya, yeşile dair çoklu birlikteliklerden ortaya çıkan yeni farklı mekanlar İstanbul'un dayanıklılığını sürdürülebilir bir şekilde artırabilir mi? gibi sorular yanıtlanmayı beklemektedir. Bu kapsamda tez araştırmasının, gelecekte kentin yerleşim

örüntülerindeki kırkent ilişkisini anlamaya yönelik, kent ve mimarlık araştırmalarına farklı bir perspektif sunmaya bir adım olacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] D. Girgin & H. Turgut, *Kent İçindeki Kır-Kent İkiliği & Muğlaklığı Konut Oluşumları Üzerinden Nasıl Tanımlanabilir?*, VII. Kent Araştırmaları Kongresi (ICUS 2022), ODTÜ/İdealKent, Ankara/Türkiye, 2022.
- [2] I. Wagner & P. Breil, *The role of ecohydrology in creating more resilient cities. Ecohydrology & Hydrobiology*,13(2), 2013.
- [3] Ş. Güneymen, *Covid-19 Sonrası Dönüşen Kamusal ve Kentsel Kamusal Mekanlar: Denetimli Karşılıklık*, İdealkent, 71-94, 2021.
- [4] A. Menges, *Morpho-Ecologies: Approaching Complex Environments*, Architectural Design: Emergence: Morphogenetic Design Strategies, vol.74, No.3, London: Wiley Academy, 2004.
- [5] P. Cloke & R. Johnston, *Spaces of geographical thought: Deconstructing human geography's binaries*, London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage, 2005.
- [6] W. A. Jackson, *Dualism, duality and the complexity of economic institutions*, International Journal of Social Economics, 26(4), 545-558, 1999.
- [7] I. Altman & M. Gauvain, *A Cross-cultural and Dialectical Analysis of Homes*, A. Patterson and N. Newcombe (eds.), Spatial Representation and Behavior Across the Life Span, New York: Academic Press, pp.283-320 in L.Liben, 1981.
- [8] T. U. Uraz & H. Turgut, *Culture, Space, Change and Continuity-From Traditional Turkish House to Squatter House*, Culture and Space In The Home Environments, 1997.
- [9] H. Lefebvre, *Şehir hakkı*, Çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2020, (Orijinal yayın tarihi 1968).
- [10] H. Lefebvre, *Kentsel devrim*, Çev. S. Sezer, İstanbul: Sel Yayıncılık, 7. Baskı, 2021, (Orijinal yayın tarihi 1970).
- [11] M. Berman, *All That Is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*, New York: Simon and Schuster, 1983.
- [12] E. Durkheim, *The division of labor in society*, In Social stratification, Routledge, pp. 178-183, 1964.
- [13] R. Redfield, *The folk society*, American Journal of sociology, 52(4), pp. 293-308, 1947.
- [14] G. Simmel, *The metropolis and mental life*, In the urban sociology reader, Routledge, pp. 37-45, 1950.

- [15] P. A. Sorokin & C. C. Zimmerman, Principles of rural-urban sociology, 1929.
- [16] F. Tönnies, Fundamental concepts of sociology, 1940.
- [17] L. Wirth, *Urbanism as a Way of Life*, American journal of sociology, 44(1), 1-24, 1938.
- [18] F. Tönnies, Community and society, Transaction Publishers, 1887.
- [19] R. Keleş & C. Hamamcı, Çevrebilim, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1993.
- [20] N. Ward & D. L. Brown, *Placing The Rural in Regional Development*, İçinde: Regional Studies, Taylor and Francis Journal, 43(10), pp. 1237-1244, 2009.
- [21] U. E. Chigbu, *Rurality as a Choice: Towards Ruralizing Rural Areas in Sub-Saharan African Countries*, Development Southern Africa, 30(6), pp. 812-825, 2013.
- [22] İ. Tekeli, Dünya’da ve Türkiye’de kent-kır karşılığı yok olurken yerleşmeler için temsil sorunları ve strateji önerileri, İdealkent Yayınları, 2016.
- [23] M. Woods & J. Heley, Conceptualisation of Rural-Urban Relations and Synergies, University of Aberystwyth (ROBUST deliverable 1.1), 2017.
- [24] C. J. Galpin, The Social Anatomy of an Agricultural Community (Madison, Wisconsin Agricultural Experiment Station), Research Bulletin 34 (reprinted in 1962), 1915.
- [25] R. Dewey, *The rural-urban continuum: Real but relatively unimportant*, American Journal of Sociology, 66(1), pp. 60-66, 1960.
- [26] K. Akkoyunlu Ertan, *20. Yüzyıl Kent Ütopyaları*, Çağdaş Yerel Yönetimler, 13(3), s. 5-21, 2004.
- [27] P. Saunders, Social theory and the urban question, 2nd ed. London: Hutchinson, 1986.
- [28] L. Mumford, Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, geçirdiği değişimler ve geleceği, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, (Orijinal yayın tarihi 1961).
- [29] H. Lefebvre, Gündelik Hayatın Eleştirisi III, Moderniteden Modernizme, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2017, (Orijinal yayın tarihi 1962).
- [30] B. J. L. Berry, Urbanization and Counterurbanization, Beverly Hills: Sage, 1976.
- [31] J. S. Davis, A. C. Nelson & K. J. Dueker, *The new’ burbs the exurbs and their implications for planning policy*, J. Am. Plann. Assoc. 60 (1), pp. 45–59, 1994.

- [32] P. Vartiainen, *Counterurbanisation: a challenge for socio-theoretical geography*, J. Rural Stud. 5 (3), pp. 217–225, 1989.
- [33] D. Spencer, *Counterurbanisation: the local dimension*, Geoforum 26 (2), pp. 153–173, 1995.
- [34] D. Uzzell, *Conceptual fallacies in the rural-urban dichotomy*, Urban Anthropology, pp. 333–350, 1979.
- [35] E. Altundere, B. Kızıltepe & Ş. Aydın, *Kentleşme*, Kent Çalışmalarına Giriş: Kır, Kent ve Göç Sosyolojisi, Eds. M. Şentürk & Y. Adıgüzel, Nobel Yayın, 2020.
- [36] C. Schmid, *Networks, Borders, Differences: Towards A Theory of the Urban*, Implosions/explosions: Towards a study of planetary urbanization, Ed. Neil Brenner, Berlin: Jovis, 2014.
- [37] U. Tanyeli, *Yıkarak yapmak: Anarşist bir mimarlık kuramı için altlık*, Metis Yayınları, 2016.
- [38] S. Davoudi & D. Stead, *Urban-rural relationships: An introduction and a brief history*, Built Environment, 28(4), pp. 269–277, 2002. <https://doi.org/10.2307/23287748>
- [39] M. Gausa, V. Gualart, W. Muller, F. Soriano, F. Porras, J. Morales, *The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture: City, Technology and Society in the Information Age*, Actar Press, 2003.
- [40] A. Merrifield, *The right to the city and beyond*, City, 15(3/4), pp. 468–476, 2011. <https://doi.org/10.1080/13604813.2011.595116>
- [41] D. Koleva, *Rural, Urban and Rurban: Everyday Perceptions and Practices*, Global villages: Rural and urban transformations in contemporary Bulgaria, 137, 2013.
- [42] İ. Tekeli, *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.
- [43] United Cities and Local Governments, *Co-creating the urban future: The agenda of metropolises, cities and territories*, Fourth global report on decentralization and local democracy, 2016.
- [44] M. Dymitrow & M. Stenseke, *Rural-urban blurring and the subjectivity within*, Rural Landscapes: Society, Environment, History, 3(1), 4, pp. 1–13, 2016. <http://doi.org/10.16993/rl.1>
- [45] S. Mercandalli & B. Losch, (eds.) *Rural Africa in motion, Dynamics and drivers of migration South of the Sahara*, Rome, FAO and CIRAD, 2017.

- [46] T. Gebre & B. Gebremedhin, *The mutual benefits of promoting rural-urban interdependence through linked ecosystem services*, Global ecology and conservation, 20, 2019.
- [47] D. T. Lichter, D. L. Brown & D. Parisi, *The rural–urban interface: Rural and small town growth at the metropolitan fringe*, Population, Space and Place, 27(3), 2021.
- [48] National Academies of Sciences, Engineering and Medicine, *Rationalizing rural area classifications for the Economic Research Service: A workshop summary*, National Academies Press, 2016.
- [49] M. Bookchin, *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*, Çev. B.Özyalçın, İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2014.
- [50] N. Brenner & C. Schmid, *Planetary urbanization*, Urban Constellations içinde s.10-13, Berlin: Jovis, 2011.
- [51] G. Urso, *Metropolisation and the challenge of rural-urban dichotomies*, Urban Geography, 42(1), pp. 37-57, 2021.
- [52] M. Antrop, *Changing patterns in the urbanized countryside of Western Europe*, Landscape Ecology, 15(3), 257–270, 2000.
- [53] D. M. Theobald, *Land-use dynamics beyond the American urban fringe*, Geographical Review, 91(3), pp. 544–564, 2001. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/3594740>
- [54] S. J. Meeus & H. Gulinck, *Semi-urban areas in landscape research: A review*, Living Reviews in Landscape Research, 2(3), pp. 1–45, 2008. DOI: <http://dx.doi.org/10.12942/lrlr-2008-3>
- [55] M. Qviström, *Landscapes out of order: studying the inner urban fringe beyond the rural-urban divide*, Geografiska Annaler. Series B. Human Geography, 89(3), pp. 269–282, 2007. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0467.2007.00253.x>
- [56] M. Qviström, *Searching for an open future: planning history as a means of peri-urban landscape analysis*, Journal of Environmental Planning and Management, 56(10), pp. 1549–1569, 2013. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/09640568.2012.734251>
- [57] D. Torreggiani, E. Dall’Ara & P. Tassinari, *The urban nature of agriculture: Bidirectional trends between city and countryside*, Cities, 29(6), pp. 412-416, 2012.
- [58] N. P. Kolhe & K. K. Dhote, *Rurban centers: The new dimension of urbanism*, Procedia Technology, 24, pp. 1699-1705, 2016.
- [59] M. Gausa Navarro, N. Canessa, G. Tucci, A. Ronco Milanaccio, M. Pitanti & F. Vercellino, *The Resili(g)ence of contemporary cities*, In IV Congreso ISUF-H:

Metrópolis en recomposición: prospectivas proyectuales en el Siglo XXI: Forma urbis y territorios metropolitanos, Barcelona, 28-30 Septiembre 2020, pp. 1-19, 2020.

[60] L. A. Pezzetti, *Layered Morphologies and Topographical Structures in Historic Rurban Landscape: Integrating Typo-Morphological, Topographical and Landscape tools with Feng Shui*, In *Cities as Assemblages*, ISUF, XXVI International Seminar on Urban Form, pp. 1-11, 2020.

[61] B. Bein, *Entropy*, Best Practice & Research Clinical Anaesthesiology, 20(1), pp. 101-109, 2006.

[62] C. Werner, I. Altman & D. Oxley, *Temporal Aspects of Homes: A Transactional Perspective*, I. Altman and C. Werner (eds.), *Home Environments: Human Behavior and Environment*, Vol. 8, New York: Plenum Press, pp. 1-31, 1985.

[63] I. Altman & B. Rogoff, *World Views in Psychology: Trait, Interactional, Organismic, and Transactional Perspectives*, in D. Stokols and I. Altman (eds.), *Handbook of Environmental Psychology*, New York: John Wiley, 1986.

[64] M. Foucault, *Başka Mekanlara Dair*, İçinde Özne ve İktidar, Çeviri: I. Ergüden, 7. Basım, Ayrıntı Yayınları, 2021, (Orijinal yayın tarihi Of Other Spaces 1986). DOI: <https://doi.org/10.2307/464648>

[65] M. Cenzatti, *Heterotopias of difference*, In *Heterotopia and the city: Public space in a postcivil society*, pp. 75-85, Routledge, 2008.

[66] H. Heynen, *Heterotopia unfolded?*, In *Heterotopia and the City*, Routledge, pp. 310-323, 2008.

[67] G. Nakıboğlu, *Ütopyadan doğmak, ütopya doğurmak: Heterotopya kavramı ve heterotopya bağlamında balık izlerinin sesi*, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 5, s. 381- 408, 2015.

[68] N. Ö. Erdoğan & S. Ertop, *Foucault'nun Heterotopyaları; Kapatma Ve Kapanma Pratiklerinin Çağdaş Sanata Yansıması*, Yedi, (25), s. 133-146, 2021.

[69] L. De Cauter & M. Dehaene, *The space of play: Towards a general theory of heterotopia*, In *Heterotopia and the City*, Routledge, pp. 99-114, 2008.

[70] M. Davis, *Planet of Slums*, London/New York: Verso, 2006.

[71] M. Dehaene & L. De Cauter, *Heterotopia in a postcivil society*, In *Heterotopia and the City*, Routledge, pp. 15-22, 2008.

[72] D. G. Shane, *Recombinant urbanism, Conceptual Modelling in Architecture*, Urban Design, 2005.

- [73] D. G. Shane, *Heterotopias of illusion: from Beaubourg to Bilbao and beyond*, In *Heterotopia and the City*, Routledge, pp. 271-284, 2008.
- [74] S. Stavrides, *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme mekânı olarak eşikler kentine doğru*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 3. Baskı, 2021, (Orijinal yayın tarihi 2010).
- [75] D. Roux, V. Guillard & V. Blanchet, *Of counter spaces of provisioning: reframing the sidewalk as a parasite heterotopia*, *Marketing Theory*, 18(2), pp. 218-233, 2018.
- [76] H. P. Meininger, *Inclusion as heterotopia: Spaces of encounter between people with and without intellectual disability*, *Journal of Social Inclusion*, 4(1), 2013.
- [77] M. C. Boyer, *The many mirrors of Foucault and their architectural reflections*, In *Heterotopia and the City*, Routledge, pp. 65-86, 2008.
- [78] I. Moser, *Against normalisation: Subverting norms of ability and disability*, *Science as Culture*, 9(2), pp. 201-240, 2000.
- [79] A. Yıldırım, *Kapatılmadan Heterotopyalara, Foucault'da Mekânın Düzeni*, Ankara: Töz Yayınları, 2020.
- [80] M. Karadaban & F. Erkök, *Delikli Bir Kent Olarak İstanbul'a Bakmak: Kentin Müphem Alanlarına Dair Bir Araştırma*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- [81] B. Thomassen, *Revisiting Liminality, Liminal Landscapes*, Edited by H. Andrews & L. Roberts, Routledge, London, 2012.
- [82] Z. Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, Çeviri: İ. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.
- [83] E. W. Soja, *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places*, Oxford: Blackwell Publishers, 1996.
- [84] D. Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Çeviren: S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.
- [85] F. D. K. Ching, *Düzenleme İlkeleri, Biçim, Mekan ve Düzen İçinde*, 2, Yem Yayın, İstanbul, 2002.
- [86] A. Şentürer, *Estetik Bugün (ve Türkiye): Kötü Taklit, Gerçeklik, Yenilik*, Etik-Estetik İçinde, Yapı Yayın, İstanbul, 2004.
- [87] E. A. Grosz, *Architecture From The Outside: Essays on Virtual and Real Space*. MIT Press, 2001.

- [88] S. Aydın, *Aylak-Muğlak Kent Deneyimleri*, Arzu Mimarlığı–Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek, İletişim Yayınları, İstanbul, (s 257), 2012.
- [89] P. Andreu, *Borders and borderers (Aircraft and the trivialisation of borders and the disappearance of their symbolic value)*, Architectural Design, (140), pp. 56-61, 1999.
- [90] N. Paker, *Mimari Tasarım Stüdyosu ve Ekolojik Hafıza*, XXI Mimarlık Tasarım ve Mekan Dergisi, 2017.
- [91] L. Bremner, Monsoon Assemblages Chennai, Brief 1: Hydrological Prototype. Geoarchitecture: recording intersections between architecture, geology and politics, https://geoarchitecture.wordpress.com/teaching/ds18_201617-monsoon-assemblages-chennai/ds18_201617-monsoon-assemblages-chennai-brief-1-hydrological-prototype/monceaux-1/#main (erişim Mart 2, 2023).
- [92] M. Ayaroğlu, *Urban complexity and connectivity: emergence of generative models in urban design*, Master's thesis, Middle East Technical University, 2007.
- [93] H. Turgut, *Istanbul: The city as an urban palimpsest*, Cities, 112, 103131, 2021.
- [94] H. Turgut & O. Ozten, *Interactions between urban dynamics and new spatial patterns: The case of Istanbul*, In Cities' identity through architecture and arts, Routledge, pp. 245-253, 2018.
- [95] D. Kuban, İstanbul 1600 Yıllık Bir Müzedir, Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, Yem Yayınları, 2020.
- [96] Z. Çelik, 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti; Değişen İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı-Numune Matbaacılık, 1998.
- [97] H. Turgut, *Urban dynamics and transformations and their impact on urban housing: The case of Istanbul*, open house international, 2010.
- [98] D. Kuban, İstanbul Yazıları. İstanbul: YEM Yayınları, 1998.
- [99] İBB İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü, “1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu”, Harita 3.21, İstanbul Makroformu’nun Tarihi Gelişim Süreci, 2009. <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/arsiv/> (erişim Şubat 17, 2023).
- [100] M. Şentürk & Y. Adıgüzel, Kent Çalışmalarına Giriş; Kır, Kent ve Göç Sosyolojisi, Nobel Yayıncılık, 2020.
- [101] İBB İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü, “1/100.000 Ölçekli, İstanbul Çevre Düzeni Planı”, 2021. https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/10/TADILATLI_CDP_02.04.2021.jpg (erişim Şubat 17, 2023).

- [102] D. Girgin & H. Turgut, *Rural Urban Dualities and Interfaces: Rural Injection Proposal for Istanbul*, 27th IAPS Conference -Global Challenges, Local Impacts, Lisbon/Portugal, 2022.
- [103] B. Boysan, İstanbul'un Sıçrama Noktası, İ. Y. Akpınar (Dü.) içinde, Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a Bakmak: Mimarlık ve Kent, 1910-2010, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, s. 81-95, 2010.
- [104] S. Ünüvar, *Kır*, M. Şentürk ve Y. Adıgüzel (Ed.), Kent Çalışmalarına Giriş: Kır, Kent ve Göç Sosyolojisi, Nobel Yayıncılık, 2020.
- [105] İBB İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Harita Müdürlüğü, *Dünden Bugün'e Yarınların İstanbul'u*, 2002.
- [106] M. C. Yalçın, Sarıyer gecekondulu mahalleleri örneğinde kentsel dönüşüm süreçleri ve bu süreçlerin sosyo-ekonomik ve fiziki etkileri (Rapor No.110K404), Ankara: TÜBİTAK Proje Raporu, 2014.
- [107] N. Brenner & C. Schmid, *The 'Urban Age' in Question*, International Journal of Urban and Regional Research, 38(3), pp. 731-755, 2014.
- [108] A. Yücel, *Duran Her Şey Hareket Ediyor*, İstanbul Yazıları, 2019.
- [109] İ. Akpınar & Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Osmanlı başkentinden küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2010.
- [110] N. Akbayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, B. Tanman, S. Koz, . . . A. Batur, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6, İstanbul: Türkiye Kültür Bakanlığı & Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1993.
- [111] E. Taylor, A. Butt & M. Amati, *Making the blood broil: Conflicts over imagined rurality in peri-urban Australia*, Planning Practice & Research, 32(1), pp. 85-102, 2017.
- [112] A. Colucci, *Peri-urban/peri-rural areas: identities, values and strategies*, PeriUrban Areas and Food-Energy-Water Nexus, Springer, pp. 99–104, 2017.
- [113] M. Buxton, G. Tieman, S. Bekessy, T. M. Budge, D. Mercer & M. Coote, *Change and continuity in peri-urban Australia, state of the peri-urban regions: a review of the literature*, Land and Water Australia, 2006.
- [114] A. Allen, *Environmental planning and management of the peri-urban interface: perspectives on an emerging field*, Environ. Urban 15 (1), pp. 135–148, 2003.
- [115] D. Low Choy, C. Sutherland, B. Gleeson, N. Sipe & J. Dodson, *Change and continuity in peri-urban Australia: peri-urban futures and sustainable development*, Griffith University, Brisbane, 2008.

- [116] G. Adell, *Theories and Models of the Peri-Urban Interface: A Changing Conceptual Landscape*, Development Planning Unit, University College, Printed, London, 1999.
- [117] C. Tacoli, *Rural-urban interactions; A guide to the literature*, Environ. Urban 10, pp. 147–166, 1998.
- [118] A. O. Tavares, R. L. Pato & M. C. Magalhaes, *Spatial and temporal land use change and occupation over the last half century in a peri-urban area*, Applied geography, 34, pp. 432-444, 2012. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2012.01.009>
- [119] L. E. Taylor & P. T. Hurley, *A comparative political ecology of exurbia: Planning, environmental management, and landscape change*, Springer, 2016.
- [120] M. Woods, *Rural geography: blurring boundaries and making connections*, Progress in human geography, 33(6), pp. 849-858, 2009.
- [121] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, *Sarıyer*. Cilt 6. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı & Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1994.
- [122] K. Çılgın, Mahalleyi dönüşümün 'kurtarıcılığı'ndan kurtarmak: Sarıyer Mahallelerinin mücadelesinden esinlenen bir yaklaşım önerisi, mahalle planlaması, 2019.
- [123] TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, *Sarıyer*, İçinde T. İnal Çekiç, E. Ö. Pak ve E. Yılmaz (Ed.), İstanbul Kent Almancağı 2015, (s. 8-23), İstanbul: TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yayını, 2015.
- [124] Sarıyer Belediye Başkanlığı, "Sarıyer Yaşam Rehberi", s. 293, 2021.
- [125] S. Doyduk & B. Orbey, *Kent Merkezinde Biri Kontrollü Büyüme Modeli Küçük Armutlu Mahallesi*, Mimarlık Dergisi, İstanbul, 2020.
- [126] K. Landman, *An international review of gated communities*, CSIR publications, Pretoria, 2000.
- [127] H. Turgut, D. C. Kowaltowski, E. Z. Monteiro, N. Aydın Yonet & D. Teixeira Turczyn, *The walls of gated communities in Brazil and Turkey: security, separation or status?*, In 21th IAPS-Conference "Vulnerability, Risk and Complexity: Impacts of Global Change on Human Habitats", 2010.
- [128] S. Low, *The gated community as heterotopia*, In heterotopia and the city: Public space in a postcivil society, pp. 153-163, 2008.
- [129] M. Hensel, A. Menges & M. Weinstock, *Emergence: Morphogenetic Design Strategies*, Architectural Design, vol. 74, no 3, London: Wiley Academy, 2004.

[130] M. Hensel & A. Menges, *Designing Morpho-Ecologies: Versatility and Vicissitude of Heterogeneous Space*, Architectural Design, vol. 78, no 2, London: Wiley Academy, 2008.

URL LİSTESİ

URL-1: <https://earthengine.google.com/timelapse/>

URL-2: <http://www.istanbulurbandatabase.com/>

URL-3: <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/arsiv/>

URL-4: <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/>

URL-5: <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/sisli-ilcesi/>

URL-6: <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/beykoz-ilcesi/>

URL-7: <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/catalca-ilcesi/>

URL-8: <https://www.google.com/maps>

URL-9: <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/sariyer-ilcesi/>

URL-10: <https://earth.google.com/web/>

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Dilara Girgin

EĞİTİM

Lisans: 2020, Özyeğin Üniversitesi, Mimarlık (İngilizce Program)

Yüksek Lisans: 2023, Özyeğin Üniversitesi Kent ve Mimarlık Yüksek Lisans

Programı, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hülya Turgut

BİLDİRİ

[1] D. Girgin & H. Turgut, *Kent İçindeki Kır-Kent İkiliği & Muğlaklığı Konut Oluşumları Üzerinden Nasıl Tanımlanabilir?*, VII. Kent Araştırmaları Kongresi (ICUS 2022), ODTÜ/İdealKent, Ankara/Türkiye, 2022.

[2] D. Girgin & H. Turgut, *Rural Urban Dualities and Interfaces: Rural Injection Proposal for Istanbul*, 27th IAPS Conference -Global Challenges, Local Impacts, Lisbon/Portugal, 2022.

SERTİFİKA

(2020/Bahar Dönemi) AURA İstanbul Sertifika Programı, Metropolde Alternatif Yaşam Tahayyülleri. Yürütücüler: Cem İlhan ve Devrim Çimen.

MESLEKİ DENEYİM

(2021-2023) Özyeğin Üniversitesi Kent ve Mimarlık Yüksek Lisans Programı Öğretim Asistanı (TA)